

T U R U L

A Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság,
a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára
és a Magyar Történelmi Társulat
Közlönye

A SZERKESZTŐBIZOTTSÁG MEGBÍZÁSÁBÓL SZERKESZTI

RÁCZ GYÖRGY főszerkesztő

AVAR ANTON, KOVÁCS ELEONÓRA, KÖRMENDI TAMÁS,
LACZLAVIK GYÖRGY, NEUMANN TIBOR, SOÓS ISTVÁN

BUDAPEST
KIADJA A MAGYAR HERALDIKAI ÉS GENEALÓGIAI TÁRSASÁG
MMXXIII

TARTALOM

1. Értekezések

PANDULA ATTILA: Előszó a Magyar Érdemrend megalapításának centenáriuma alkalmából rendezett konferencia előadásaihoz	101
SALLAY GERGELY PÁL: A Magyar Érdemkereszt / Magyar Érdemrend, 1922–1945	102
PALLOS LAJOS: A Magyar Köztársasági Érdemrend és Érdemérem, 1946–1949	111
HOLMÁR ZOLTÁN: Különleges érdemrendek a nyíregyházi Kállay Gyűjtemény rendjelgyűjteményéből	118
OGOLJUK-BERZSENYI ANETT: A Magyar Érdemrend adományozásai az egészségügyi dolgozók körében	125
RAINER PÁL: A Magyar Érdemrend egyik kétszeres kitüntetettjének életútja: dr. Ambrózy Árpád m. kir. címzetes hadbíró altábornagy	130
NÉMETH SZILVIA: Az első Csehszlovák Köztársaság katonai kitüntetései (1918–1938)	137

3. Beszámolók

OGOLJUK-BERZSENYI ANETT: Beszámoló a Szlovák Falerisztikai Társaság 2023. évi konferenciájáról.....	143
BENKE TAMÁS: Beszámoló a Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság 2022. évi tevékenységéről.....	145
A Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság 2024. I. félévi előadásai.....	152

TURUL

XCVI. évfolyam

2023. évi 3. füzet

A Turul folyóirat alapítója a Magyar Heraldikai és
Genealógiai Társaság. Alapítva 1883. évben.

Kiadja a Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság
(székhely: H-1088. Budapest, Múzeum körút 6–8., 1. em. 156.)

Felelős kiadó: DR. PANDULA ATTILA (MHGT, elnök)

Felelős szerkesztő: DR. RÁCZ GYÖRGY (főszerkesztő)
Szerkesztőség: Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára
Postacím: H-1014 Budapest, Bécsi kapu tér 2–4., II. em. 56.
E-mail cím: turul@mnl.gov.hu

Szerkesztőbizottság: PANDULA ATTILA, REISZ T. CSABA, C. TÓTH NORBERT

Tördelés: SZALONTAI ATTILA
Nyomdai munkák:
Kódex Könyvgyártó Kft.
Felelős vezető: MAROSI ATTILA
ISSN 1216–7258

A megjelenést támogatta:

ORSZÁGOS
LEVÉLTÁRA

PANDULA ATTILA

Előszó a Magyar Érdemrend megalapításának centenáriuma alkalmából rendezett konferencia előadásaihoz

2022-ben ünnepeltük az önálló magyar állami kitüntetésrendszer megalapításának 100. évfordulóját. A témát igen nagy érdeklődés kísérte tudományos, illetve gyűjtői körökben egyaránt. Különböző okokból 2022-ben nem lehetett megvalósítani a centenáriumi tudományos konferenciát. Ugyanerre az évre javasoltunk egy igen nagyszabású falerisztikai kiállítást a Magyar Nemzeti Múzeum felső termeiben, ahol korábban a Szent István Rend jubileumi kiállítása is megvalósult, amely annak idején igen nagy hazai és nemzetközi szakmai siker volt. Ezekből az elképzelésekből 2023-ban több dolog megvalósult. A Magyar Nemzeti Múzeum Kupolacsarnokában megrendeztek egy jelentős anyagot bemutató falerisztikai kiállítást, amit Semjén Zsolt miniszterelnök-helyettes nyitott meg. A *Csillag és kereszt* címmel nyílt időszaki kiállítás (2023. május 11. és október 1. között) a 100 éves Magyar Érdemrend történetét mutatta be Pallos Lajos (Magyar Nemzeti Múzeum) és Sallay Gergely Pál (Hadtörténeti Múzeum) kurátorok munkájával, a Magyar Nemzeti Múzeum és a Hadtörténeti Múzeum, valamint egyes magángyűjtők anyagaiból. A kiállításon néhány különleges ritkaság is szerepelt és történelmi ikonográfiai ábrázolások tették még szemléletesebbé a kiállítás anyagát, hozták emberközelbe a Magyar Érdemrend (Magyar Érdemkereszt) egykori kitüntetettjeit. E képeken szemléletesen voltak tanulmányozhatók a rendi inszignia viselési szokásai. A kurátorok tollából megjelent egy kísérő kötet is.¹

Ebből az alkalomból 2023. szeptember 25-én megvalósult a centenáriumi alkalmából szervezett tudományos konferencia is.² Erre a Magyar Nemzeti Múzeum Dísztermében került sor. Magyarországi, illetve egy szlovákiai magyar szakember közreműködésével. A tudományos konferencián sokféle szempontból került sor az Osztrák-Magyar Monarchia megszűnésével függetlenné vált Magyarország önálló kitüntetésrendszerének legfontosabb eleme, a Magyar Érdemrend (1935-ig Magyar Érdemkereszt) bemutatására. Kiemelendő Sallay Gergely Pál alapvető előadása (A Magyar Érdemkereszt/Magyar Érdemrend 1922-1945) illetve Pallos Lajos (A Magyar Köztársasági Érdemrend és Érdemérem 1946–1949) című előadása. Az előadók rendkívül sokrétű képet adtak a tárgykorban folytatott kutatások eredményeiből. Örömmel vettem, hogy nem maradtak el a korszerű társadalomtörténeti megközelítések sem és a gyűjteménytörténet sem. Egyes előadók történelmi ikonográfiai anyagot elemeztek, mások a korabeli nemzetközi párhuzamok témáját is érintették. Jelen sorok írója A Magyar Köztársasági Érdemrend (a mai Magyar Érdemrend) visszaállításával foglalkozott, felidézve egykori személyes emlékeit, hiszen közreműködője volt az 1990–1991-es „folyamatoknak”.

Folyóiratunk alkalmat adott a konferencia előadásainak megjelentetésére. Azok tanulmányait közöljük, akik élni kívántak a lehetőséggel és elkészítették előadásaik publikációra szánt változatát.

¹ Pallos Lajos – Sallay Gergely: *Csillag és kereszt. 100 éves a Magyar Érdemrend. Kiállításvezető*. Bp. 2023.

² Programját lásd a meghívóban: <https://www.mhgt.hu/category/hirek/konferenciak/>

SALLAY GERGELY PÁL
A Magyar Érdemkereszt / Magyar Érdemrend, 1922–1945¹

The Hungarian Cross of Merit / Hungarian Order of Merit, 1922–1945

Following Hungary's newly gained independence after the First World War, in the early 1920s, creating a new, national Hungarian award system became possible and necessary. This was attempted only once before, during the War of Independence of 1848–1849. The Hungarian Cross of Merit (later known as the Hungarian Order of Merit), which formed the backbone of the Hungarian award system for a quarter of a century until 1945, was instituted by Regent Miklós Horthy on 14 June 1922, and its statutes were approved on 19 June 1923. In the Second World War, the Hungarian Order of Merit was also awarded for gallantry and for highly successful command and leadership during operations. During its existence of over 20 years, the Hungarian Order of Merit had numerous recipients, both Hungarian and foreign, from famous statesmen to military officers, members of the clergy, artists and athletes, to a small number of women – in accordance with the social structure of the time. The paper presents a short history of the order.

A Magyar Érdemkereszt és Érdemérem, 1922–1935

„1920 elején, az akkori fővezérségnél, több ízben szóbeszéd tárgya volt valamely új magyar érdemrendnek, vagy érdemjelnek, ha nem is alapítása, de legalább előkészítő terve. E sorok írója akkor, 1920 februárius havában, javaslatot terjesztett be a fővezérséghez, amelyben az egykori magyar Sárkány-rend felújítását ajánlotta, abban az alakjában, amelyben azt Grünenberg 1483. évi címereskönyve megörökítette. A fővezérség a javaslatot – hozzászólás végett – a Hadtörténelmi Levéltárnak adta ki, ámde ennek akkori vezetője határozottan a Sárkány-rend ellen nyilatkozott. Ehelyett azonban az 1848–49-i magyar katonai érdemrend felújítását óhajtotta. Se az egyik, se a másik, tervből nem lett semmi s a dolog egyelőre el is aludt. Végre, 1922 június 14-én, gróf Bethlen István miniszterelnök előterjesztésére, a kormányzó hozzájárult egy új magyar érdemkereszt és magyar érdemérem alapításához s annak időközben kidolgozott alapszabályait, 1923 június 19-én, jóvá is hagyta.”²

A fenti sorok a Turul 1925. évi kötetében jelentek meg Gyalóky Jenő hadtörténész tollából, aki valóban ott bábáskodott az önállóvá vált Magyarország új kitüntetési rendszerének bölcsőjénél az 1920-as évek elején.³

A hivatalosan Magyar Érdemkereszt és Érdemérem elnevezésű kitüntetés-család alapításának dátuma tehát 1922. június 14., alapszabályainak elfogadására pedig 1923. június 19-én került sor.⁴ „A haza szolgálatában szerzett érdemek látható elismerésül...” alapított és adományozott Magyar Érdemkeresztet – bár jellegében, külsőségeiben a klasszikus érdemrendeket idézte – kül- és belpolitikai tényezők tudatos figyelembe vételével nem Magyar Érdemrendnek nevezték el létrehozásakor. Horthy Miklós, aki kormányzóként bizonyos korlátozásokkal⁵ gyakorolhatta a királyi felségjogokat, igen óvatosan járt el a kétségtelenül kényes kérdés megközelítésében, amelynek fókuszában az egyik legszemélyesebb uralkodói jogkör, a kitüntetés-alapítási és adományozási jog állt. Elismerésekre ugyanakkor szükség volt. Egyrészt egy esetleges fegyveres konfliktus esetén a harctéri érdemek jutalmazására és kiemelkedő teljesítmények ösztönzésére nem állt volna rendelkezésre eszköz – igaz, erre végül ekkor nem is volt szükség. Másrészt azonban sürgető volt azoknak a nemzetközi szervezeteknek és személyeknek elismerése, akiknek jótékony, emberbaráti tevékenysége tette lehetővé a világ különböző tájain rekedt magyar hadifoglyok hazaszállítását, vagy éppen a rászoruló magyar gyermekek nyugat-európai üdültetését az 1910–1920-as évek fordulóján és az 1920-as években. Ezek célzott méltánylására Horthy már a Magyar Érdemkereszt létrehozása előtt, 1922 márciusában megalapította és az év során

1 A témáról újabban megjelent: *Pallos Lajos – Sallay Gergely*: Csillag és kereszt. 100 éves a Magyar Érdemrend. Kiállításvezető. Bp. 2023.

2 *Gyalóky Jenő*: Az új magyar érdemjelek és díszjelvények. Turul 39. (1925) 25.

3 A témáról bővebben lásd *Makai Ágnes*: Kitüntetés-vita 1920-ban. Alapítások és adományozások lehetősége a kormányzói jogkör alapján. In: A Hadtörténelmi Múzeum Értesítője. 19. sz. Szerk. Sallay Gergely Pál – Závodi Szilvia. Bp. 2019. 329–344.

4 Budapesti Közlöny, 57. évf. 259. sz. (1923. november 15.) 1.

5 Az alkotmányosság helyreállításáról és az állami főhatalom gyakorlásának ideiglenes rendezéséről szóló 1920. évi I. törvény cikk 13. § értelmében a kormányzó nemességet nem adományozhatott és a főkegyúri jogot nem gyakorolhatta.

már adományozta is a Magyar Vöröskereszt Díszjelvényt.⁶ Utóbbi azonban nem tölthette be azt a szerepet, amelyre a második világháború végéig tartó, mintegy negyedszázados történelmi korszak magyar kitüntetési rendszerének gerincét képező Magyar Érdemkereszt volt hivatott: mind polgári, mind katonai vonatkozásban lehetőséget biztosítani az általános érdemek és szolgálatok teljeskörű elismerésére.

A Magyar Érdemkereszt fokozatai nagykereszt és I–V. osztály voltak. A nagykeresztet és az I. osztályt vállszalagon, a II. osztály jelvényét nyakszalagon viselték, míg a szalag nélküli III. osztályt, valamint a háromszögletű szalagra akasztott IV. és V. osztályt mellre tűzték. A két legmagasabb fokozat jelvényéhez csillag is tartozott, illetve a II. osztályt is adományozták – előkelőbb fokozatként – csillaggal.

A kitüntetés jelvénye a fehér kereszt, amelynek közepén, az előlapon, zöld koszorúban, vörös alapon a magyar államcímer egyik eleme, a hármas halmon álló kettős kereszt, míg a hátoldal középrészén latin nyelvű jelmondat: SI DEUS / PRO NOBIS / QUIS / CONTRA NOS / 1922 („Ha Isten velünk, ki lehet ellenünk?”).⁷ A bibliai idézet, amelyet korábban már Bethlen Gábor erdélyi fejedelem és II. Rákóczi Ferenc, Magyarország vezérő fejedelme is zászlajára tűzött, arra a hitre utalt, amelyet az ország a trianoni békeszerződés utáni kétértelmű helyzetében is táplált.

A Magyar Érdemkereszt alapszabályai tartalmazták ezen kívül a kormányzói „különös dicséret elismerés” és „dicséret elismerés” (polgári személyek részére „teljes elismerés”, illetve „elismerés”) látható jelét képező koronás érmek, továbbá a „személyes bátorsággal véghezvitt tettek elismerésére alapított ezüst érem”, valamint a kitüntetés család két legalsó fokozata, a Magyar Ezüst és Bronz Érdemérem leírását. Az előbbieket (későbbi nevükön Magyar Koronás Nagy Aranyérem, Magyar Koronás Ezüstérem, Magyar Koronás Bronzérem), illetve az utóbbi (későbbi nevén Bátorsági Érem) a magyar Szent Korona másán függő érmek voltak, előlapjuk a hármas halmon álló kettős keresztet ábrázolja, a hátlapon SIGNUM / LAUDIS felirat olvasható.⁸ A Magyar Ezüst és Bronz Érdemérem ezüst, illetve aranyozott bronzérem volt, előlapjukon a hármas halmon álló kettős kereszt látható, a hátlap mezőjét pedig a Magyar Érdemkereszt latin nyelvű jelmondata tölti ki.

A Magyar Érdemkereszt nagykeresztjének és a katonák részére adományozott koronás érmeknek vörös-fehér szegélyes zöld selyemszalagja volt, a kitüntetés család többi tagja zöld selyemszalagon függött. A Bátorsági Érem mindezeketől eltérően „piros és fehér pólyás” szalagon függött.

A külalakjában az 1849-es Magyar Katonai Érdemrend tervezett keresztjét idéző Magyar Érdemkereszt jelvényei és a kitüntetés család egyéb tagjai tehát kifejezetten hangsúlyosan tartalmazták a magyar nemzeti jelképeket és színeket.

A Magyar Érdemkereszt egyes jelvényei ismeretesek 1921-es évszámmal, amely jól szemlélteti, hogy már a hivatalos megalapítás előtt napirenden volt a kitüntetés létrehozása és

gyártása. Érdekes, hogy később az 1921-es évszámú jelvényeket is viselték. Személyi hagyatékokból – ritkán ugyan, de – a mai napig előkerülnek.

A kitüntetések tervezője Megyer-Meyer Antal iparművész (a Székesfevárosi Iparrajziskola, majd 1923-tól a Képzőművészeti Főiskola tanára) volt.⁹

Megfelelő magyarországi ipari háttér hiányában az érdemjelek gyártása egészen az 1920-as évek végéig Bécsben (a Rothe, illetve Reitterer cégeknél) történt, a szalagokat pedig Párizsból rendelték. A Magyar Királyi Pénzverde csak ezután vette át az érdemjelek előállítását.¹⁰

A kitüntetések beszerzésének elhúzódó folyamata miatt a Magyar Érdemkereszt első adományozására egészen 1924-ig kellett várni. Az elismerés legelső kitüntetettje Prókay György, a diósgyőri vas- és acélgyár főgépésze volt, aki „a gyárban előfordult tüzeset alkalmából tanúsított higgadt és körültekintő magatartásával az államvagyon megóvása körül szerzett érdemei elismeréséül” a Magyar Érdemkereszt V. osztályt kapta meg.¹¹

Az érdemjel eltérő fokozatai lehetővé tették többféle társadalmi réteg differenciált elismerését. A nagykeresztet csak államfők és a legmagasabb rangú politikusok kapták. Először Bethlen István gróf, miniszterelnök vehette át 1924-ben. Ezt követték az első adományozások külföldi személyeknek: Jüri Jaakson észt köztársasági elnök és Benito Mussolini olasz miniszterelnök 1925-ben, Vilma holland királynő 1926-ban, Ignacy Mościcki lengyel köztársasági elnök 1928-ban kapott nagykeresztet.¹²

Az I. osztályt is csak magas rangú személyeknek, minisztereknek, idegen államok Budapesten akkreditált követeinek, tábornokoknak, valamint a legmagasabb egyházi méltóságoknak adományozták.

A II. osztályt csillaggal többek között államtitkároknak, tábornokoknak, püspököknek és a közigazgatás, valamint az igazságszolgáltatás magasabb állású tagjainak, külföldi ügyvivőknek, főkonzuloknak, illetve a kulturális és tudományos élet kiválóságainak ítélték oda. A II. osztályú jelvényt önmagában az állami élet valamivel alacsonyabb rangú tagjainak adományozták, például miniszteri és követségi tanácsosoknak, egyetemi és főiskolai tanároknak. Mellettük egyházi személyek, apátok, prelátusok, valamint országos jelentőségű vállalatok igazgatói szerepelnek a kitüntetettek között, a katonák köréből elsősorban tábornokok. A III. osztály kitüntetettjei között – a teljesség igénye nélkül – bírókat, espereseket, ezredeseket és (érdekességképpen) kiemelkedő teljesítményt nyújtó sportolókat is találunk, illetve megkapta például Endresz György és Magyar Sándor óceánrepülő is.¹³ A IV. osztály polgári jutalmazottjai többek között jegyzők, tanítók,

9 Szózat, 5. évf. 259. sz. (1923. november 15.) 5.; Magyarország, 31. évf. 144. sz. (1924. július 18.) 2.

10 A Magyar Érdemkereszt korai gyártásáról bővebben lásd *Makai Ágnes: A Magyar Érdemkereszt alapítása. Numizmatikai Közlöny* 74–75. (1975–1976) 99–103.; *Makai Ágnes: Újabb adatok a Magyar Érdemkereszt gyártásához. Numizmatikai Közlöny* 88–89. (1989–1990) 109–112.

11 Budapesti Közlöny, 58. évf. 98. sz. (1924. május 15.) 1.

12 Magyarország tiszti cím- és névtára 40. (1929) 469.

13 Magyarország tiszti cím- és névtára 42. (1932) 478.

6 Budapesti Közlöny, 56. évf. 109. sz. (1922. május 12.) 1.

7 Pál levele a rómaiakhoz 8,31.

8 E hátlati felirat alapján – amelyet már a Magyar Koronás Érdemérmek osztrák-magyar előképei is hordoztak – terjedt el a közbeszédben a kitüntetések nevéként a „Signum Laudis”.

orvosok, lelkészek, sportolók, külföldi attasék, katonai vonalon jellemzően alezredek, őrnagyok voltak. A magasabb fokozatokkal ellentétben az V. osztályt altisztek nyerhették el, és a társadalmi hierarchia alsóbb rétegéből kerültek ki a Magyar Ezüst, illetve Bronz Érdemérem megjutalmazottjai is. A Magyar Koronás Nagy Arany-, Ezüst- és Bronzérem a haderő vonatkozásában kizárólag tisztis elismerés volt, illetve ezeket az érmekeket csak magyar állampolgárok kaphatták.

A Magyar Érdemkereszt különböző fokozatai esetében szembetűnő a katonai személyek magas aránya. Magyarország tisztis cím- és névtára 1935-ös kötetének adatai alapján a kitüntetett katonák aránya az I. osztálynál 10 százalék körül mozgott, ugyanakkor ez a II. osztály a csillaggal esetében 26, a II. osztály kitüntetettjeinél 37, a III. osztálynál 65, a IV. osztálynál 35, míg az V. osztálynál 19 százalék volt. Összességében arányuk közel egyharmados volt.¹⁴

1929-ben bevezették a kitüntetéshez a kisdíszítményt.¹⁵ A kisdíszítmény az osztrák-magyar kitüntetésrendszerben a 20. század elején jelent meg katonai személyek viseletként azzal a céllal, hogy az egyenruhán bizonyos alkalmakkor ne kelljen teljes alakban viselni egy-egy magasabb fokozatú rendjelet. A kisdíszítmény a Magyar Érdemkereszt esetében azt jelentette, hogy a IV. osztályú kereszt mellett háromszögletű szalagjára egy-egy magasabb fokozat miniatűr jelvényét tűzték fel. A fegyveres erők és más egyenruhás testületek tagjai számára a kisdíszítmények mellett szalagsávok is lehetővé tették a kitüntetések praktikus jelzését a zubbony bal mellrészén.¹⁶

Egy 1930-as változtatás részben módot adott az Osztrák–Magyar Monarchia széthullása miatt elintézetlenül maradt kitüntetési ügyek rendezésére is. Akkortól azok a tiszték és hasonállásúak, akik hivatalosan igazolni tudták, hogy első világháborús kitüntetési javaslatuk 1918 őszéig – bizonyos szintig bezárólag – tárgyalásra és jóváhagyásra került, jogosulttá váltak arra, hogy a Magyar Érdemkereszthez kapcsolódóan alapított Magyar Koronás Bronzérem vörös-fehér szegélyes sötétzöld (azaz katonai) szalagján az adott osztrák-magyar kitüntetést jelképező miniatűr viselhessék.¹⁷

A Magyar Érdemrend, a Magyar Arany, Ezüst és Bronz Érdemkereszt és a Magyar Érdemérem, 1935–1945

A Horthy-korszak konszolidációja 1935-re magával hozta az állam legmagasabb kitüntetésének átnevezését érdemrenddé.¹⁸ Egyúttal a nagykereszt és az I. osztály kivételével fokozatainak

elnevezései is megváltoztak: a II. osztály elnevezése közép-, a III. osztályé tisztis-, a IV. osztályé lovagkereszt lett. Az V. osztály ugyanakkor megszűnt, és helyette létrejött a Magyar Arany, Ezüst és Bronz Érdemkereszt. A kitüntetés családdhoz tartozó érdemérmek rendszere változatlan maradt.

A módosított alapszabályok első pontja a következőképpen határozta meg a kitüntetés funkcióját: „A magyar érdemrendet, a magyar érdemkeresztet és a magyar érdemérmeket Magyarország főméltóságú kormányzója a szerzett érdemek méltatására polgári egyéneknek a magyar királyi miniszterelnöknek a minisztertanács hozzájárulásával tett, a honvédségi egyéneknek pedig hadúri jogánál fogva a honvédelmi miniszter közvetlen előterjesztésére azoknak adományozza, akik az ország érdekében akár polgári, akár katonai téren kiváló buzgalommal és odaadással teljesítettek különösen hasznos szolgálatokat, és ezzel kitüntetésre méltónak bizonyultak.”¹⁹

Az V. osztály helyett létrejött háromfokozatú érdemkereszt további differenciálást tett lehetővé. Az Arany Érdemkereszt tulajdonosai között szép számmal akadtak különböző területeken dolgozó tisztviselők, rendőrök, detektívfelügyelők, iparosok, munkavezetők, mozdonyvezetők és a haderő állományából különféle altiszti rendfokozatú személyek.

Az alapszabályok értelmében az érdemrend, érdemkereszt és az érdemérem adományozásával oklevél nem járt, de a kitüntetettek értesítést kaptak attól a minisztériumtól, amely a kormányzónak a javaslatot előterjesztette. A kitüntetés átvételéről a kitüntetett átvételi elismervényt írt alá, halála után pedig az örökösöknek vissza kellett szolgáltatni a jelvényeket a Magyar Érdemrend irodájának. Eredetileg az elismerés magasabb fokozatának adományozása esetén a korábban elnyert jelvényeket szintén vissza kellett adni, azonban 1932-től az alacsonyabb fokozatok is viselhetők maradtak.²⁰

1. táblázat

A Magyar Érdemkereszt kitüntetés családjának tagjai (1922–1935)	A Magyar Érdemrend kitüntetés családjának tagjai (1935–1939)
Magyar Érdemkereszt nagykeresztje	Magyar Érdemrend nagykeresztje
Magyar Érdemkereszt I. osztálya	Magyar Érdemrend I. osztálya
Magyar Érdemkereszt II. osztálya csillaggal	Magyar Érdemrend középkeresztje csillaggal
Magyar Érdemkereszt II. osztálya	Magyar Érdemrend középkeresztje
Magyar Érdemkereszt III. osztálya	Magyar Érdemrend tisztikeresztje
Magyar Érdemkereszt IV. osztálya	Magyar Érdemrend lovagkeresztje
Magyar Érdemkereszt V. osztálya	Magyar Arany Érdemkereszt
	Magyar Ezüst Érdemkereszt
	Magyar Bronz Érdemkereszt
Magyar Koronás Nagy Aranyérem (1929-ig keskeny vörös-fehér szegélyes sötét smaragd zöld szalagon katonák részére vagy sötét smaragd zöld szalagon polgári személyek részére)	Magyar Koronás Nagy Aranyérem

14 Magyarország tisztis cím- és névtára 43. (1935) 479–489.

15 Honvédségi Közlöny, 56. évf. 8. sz. (1929. április 1.) 51.

16 Az osztrák-magyar vonatkozásokról bővebben lásd *Sallay Gergely Pál*: „Hadiszalagon, kardokkal” Az első világháború hatásai az osztrák-magyar kitüntetési rendszerre. Bp. 2020. 22.

17 Honvédségi Közlöny, 57. évf. 27. sz. (1930. október 15.) 227. A témáról bővebben lásd *Baum Attila*: Háborús érdemek utólagos elismerése – Magyar Koronás Bronzérem, szalagján az elmaradt háborús kitüntetés kisebbített alakjával. Katonaiújság, 2. sz. (2010) 46–53.

18 Budapesti Közlöny, 69. évf. 296. sz. (1935. december 29.) 1.

19 Uo.

20 Budapesti Közlöny, 66. évf. 115. sz. (1932. május 24.) 1.

Magyar Koronás Ezüstérem keskeny vörös-fehér szegélyes sötét smaragdzöld szalagon (katonai) vagy sötét smaragdzöld szalagon (polgári)	Magyar Koronás Ezüstérem keskeny vörös-fehér szegélyes sötét smaragdzöld szalagon (katonai) vagy sötét smaragdzöld szalagon (polgári)
Magyar Koronás Bronzérem keskeny vörös-fehér szegélyes sötét smaragdzöld szalagon (katonai) vagy sötét smaragdzöld szalagon (polgári)	Magyar Koronás Bronzérem keskeny vörös-fehér szegélyes sötét smaragdzöld szalagon (katonai) vagy sötét smaragdzöld szalagon (polgári)
Bátorsági Érem	Bátorsági Érem
Magyar Ezüst Érdemérem	Magyar Ezüst Érdemérem
Magyar Bronz Érdemérem	Magyar Bronz Érdemérem

A Magyar Érdemrend Szent Koronával ékesített nagykeresztje és rendi lánc, 1939–1945

A Magyar Érdemrend 1939. május 13-án kelt alapszabályai értelmében a Szent Koronával ékesített nagykereszt lépett az érdemrend addigi legmagasabb fokozata, a nagykereszt helyébe (egyidejűleg a korábbi I. osztály neve lett nagykereszt).²¹ Ezzel a fokozattal magyar állampolgárok közül mindössze öt személyt, miniszterelnököket (Bárdossy László, Kállay Miklós), minisztereket (Bartha Károly, Hóman Bálint) és a Honvéd Vezérkar főnökét (Werth Henrik) tüntették ki. A diplomáciai protokoll eszközeként elsősorban külföldieknek adományozták, mintegy 20 személynek, akiknek döntő többsége uralkodó, köztársasági elnök vagy miniszterelnök volt.²²

Az alapszabályok szövege szerint a Szent Koronával ékesített nagykereszthez Magyarország kormányzójának „az adományozáskor történő ily irányú rendelkezése esetében a Magyar Érdemrend láncja is hozzátartozik.”²³ A rendi lánc adományozottja tehát egyidejűleg birtokolta a Magyar Érdemrend Szent Koronával ékesített nagykeresztjét (mint vállszalagon viselt kitüntetést és annak csillagát) és a rendi láncot.

Az alapszabályok szerint a lánc aranyozott ezüsből készült, 990 mm hosszú volt és 30 szemből állt. A 30 szemből 28 váltakozva ábrázolta a magyar Szent Korona mását, illetve ovális babérkoszorúban koronás hármast halomból kinövő kettős keresztet. A 29. (záró) szem a magyar Szent Korona mása volt, amely a többi 14, koronát formázó szemtől eltérően 90 fokkal elforgatva, fekvő pozícióban helyezkedett el. A lánc középső, 30. eleme a másik 14 szemhez hasonló ovális babérkoszorú, benne koronás hármast halomból kinövő kettős keresztel, azonban mérete azoknál nagyobb. A lánc középső eleméről a magyar Szent Korona mása, arról pedig

21 Budapesti Közlöny, 73. évf. 120. sz. (1939. május 28.) 1–4.

22 Magyarország tisztii cím- és névtára 51. (1944) 769–770.

23 A Magyar Érdemrend, a polgári személyek részére kifejezett kormányzói „teljes elismerés”, illetve katonai személyek részére kifejezett kormányzói „különös dicséret elismerés” látható jelét képező Magyar Koronás Nagy Aranyérem, a polgári személyek részére kifejezett kormányzói „elismerés”, illetve katonai személyek részére kifejezett kormányzói „dicséret elismerés” látható jelét képező Magyar Koronás Ezüstérem és Magyar Koronás Bronzérem, a Bátorsági Érem, a Magyar Arany-, Ezüst- és Bronz Érdemkereszt, a Magyar Ezüst és Bronz Érdemérem, a hadikitüntetések és végül a Magyar Vitézségi Érem alapszabályai. Bp. 1939. 4.

a Magyar Érdemrend középkeresztjével megegyező méretű rendjelvény függött.²⁴

1939 és 1944 között Horthy Miklós összesen hat esetben döntött úgy, hogy az érdemrend legmagasabb fokozatát rendi láncra adományozza: III. Borisz bolgár cár 1939-ben, Pál jugoszláv régensherceg, X. Keresztély dán király és V. Gusztáv svéd király 1940-ben, Risto Ryti finn köztársasági elnök és Franco tábornok, a spanyol államfő 1942-ben vehette át a kitüntetést.

A hetedik (sorrendben második) „adományozott” maga Horthy Miklós volt, aki – a Magyar Érdemrend alapszabályainak 24. pontja értelmében – magyar államfőként élete végéig tulajdonosa volt a Szent Koronával ékesített nagykeresztnek és a láncnak. Mégsem indokolatlan rá „adományozottként” utalni, mivel a kitüntetés – különleges és ünnepélyes keretek között – ténylegesen átadásra került részére. 1939. augusztus 6-án, az 1919-es magyarországi ellenforradalom huszadik évfordulója alkalmából Szegeden rendezett ünnepségsorozat részeként, a kormányzó tulajdonában lévő magyar királyi 9. honvéd gyalogezred laktanyájában tett látogatás során Bartha Károly altábornagy, honvédelmi miniszter felkérte a kormányzót, hogy fogadja el és viselje a Magyar Érdemrend Szent Koronával ékesített nagykeresztjét hadiszalagon, kardokkal és a láncsal. A kitüntetés jelvényeit a magyar királyi 9. honvéd gyalogezred két legfiatalabb hadnagya adta át a kormányzónak.²⁵ Horthy a rendi láncot számos alkalommal viselte, többek között egyes közszereplései során. Nagy valószínűséggel a kormányzó rendi láncra viselt hadidíszítményes, kardos rendjelvénye található meg magángyűjteményben, a Szent Koronával ékesített nagykereszthez tartozó hadidíszítményes, kardos csillaga pedig a nyíregyházi Jósza András Múzeum Kállay Gyűjteményében.²⁶

A Magyar Érdemrend mint hadikitüntetés, 1939–1945

Horthy Miklós kormányzó 1939. április 14-én kelt legfelsőbb elhatározásával hozzájárult ahhoz, hogy a háború idején szerzett érdemek jutalmazásául a Magyar Érdemrend egyes fokozatai, a Magyar Koronás Nagy Aranyérem, a Magyar Koronás Ezüst- és Bronzérem, a Magyar Arany, Ezüst és Bronz Érdemkereszt, valamint a Magyar Ezüst és Bronz Érdemérem hadikitüntetéseként kerüljenek adományozásra. Ez – az említett elismerések külalakját illetően – a gyakorlatban azt jelentette, hogy a békeidőben, illetve nem háborús érdemért adományozott kitüntetések szalagjaitól eltérően a hadikitüntetések zöld-fehér szegélyes vörös színű, úgynevezett „hadiszalagon”, illetve – a nem szalagon függő érdemjelek, tehát a Magyar Érdemrend magasabb fokozataihoz tartozó csillagok és a tisztikereszt esetében – az alsó keresztzár két

24 A témáról bővebben lásd *Sallay Gergely Pál: A Magyar Érdemrend Szent Koronával ékesített nagykeresztje a rendi láncsal.* In: A Hadtörténeti Múzeum Értesítője 18. Szerk. Závodi Szilvia. Bp. 2018. 67–82.

25 *Pandula Attila: A szegedi ellenforradalom 20. évfordulójának szegedi ünnepségei 1939. augusztus 6-án.* Éremtani Lapok 86. sz. (2004. augusztus) 15–20.

26 *Zeidler Sándor: Adalékok a kormányzó kitüntetéseihez.* Éremtani Lapok 165. sz. (2018. február) 2–4.

oldalán elhelyezett zöld zománcos babérágakkal, az úgynevezett „hadidíszítménnyel” ékesítve ítélték oda. A legfelsőbb elhatározás elrendelte továbbá, hogy háború idején az ellenség előtt tanúsított vitéz magatartással véghezvitt harcscselekményekért vagy eredményes vezetésért a Magyar Érdemrend egyes fokozatait, a Magyar Koronás Nagy Aranyérmét, illetve a Magyar Koronás Ezüst- és Bronzérmét „kardokkal” díszítve lehessen kiérdemelni. A „kardokat” a Magyar Érdemrend jelvényei esetében a keresztzárak között átlósan, hegyükkel felfelé mutatva helyezték el. A harctéri érdemekért adományozott Magyar Koronás Nagy Aranyérmét ugyanakkor az érem és a magyar Szent Koronát formázó függesztőelem között keresztbe helyezve, míg a Magyar Koronás Ezüst- és Bronzérmét a „hadiszalagon” keresztbe fektetve díszítették a „kardok.”²⁷

A „kardokkal” adományozott hadikitüntetéseket a rangsorban megelőzték a „hadiszalagon” vagy „hadidíszítménnyel” adományozott kitüntetéseket, míg ez utóbbiak az azonos fokozatú „békekitüntetéseket” elé soroltak.²⁸ Egy 1942. december 15-én kelt rendelet értelmében a hadikitüntetéseket odaítélt érdemeleket – a békeidőben adományozott kitüntetéseket esetében alkalmazott gyakorlattal szemben – nem kellett tulajdonosuk elhalálása után a legfelsőbb kitüntetési ügyekben illetékes kormányzói kabinetirodához visszajuttatni, hanem azok emlékül az örökösök birtokában maradhattak.²⁹

A „hadiéremek” rendszeresítésével egyidejűleg Horthy – a Magyar Érdemrend nevével fémjelzett kitüntetéscsalád részeként – a Magyar Királyi Honvédség (valamint a Csendőrség és más fegyveres testületek) legénységi állományú tagjainak „az ellenség előtt tanúsított személyes vitézsége vagy hősiesség önfeláldozása” jutalmazására Magyar Vitézségi Érmét is alapított. A kitüntetést szövetséges államok haderőinek legénységi állományú egyénei, illetve rendkívüli esetben polgári személyek is megkaphatták. Az osztrák-magyar kitüntetési hagyományokat nevében és külalakjában egyaránt felelevenítő Magyar Arany, Nagy Ezüst, Kis Ezüst és Bronz Vitézségi Érmeket a fent leírt „hadiszalagon” viselték; előlapjuk a kormányzó mellképét ábrázolta, hátlapjukon VITÉZSÉ-GÉRT felirat volt olvasható. A Magyar Vitézségi Érem egyes fokozatai többször is adományozhatók voltak egyazon személy részére. A kitüntetést nem terhelte visszaszolgáltatási kötelezettség, így az a tulajdonos elhunyt esetén az örökösök birtokában maradhatott.³⁰

27 A Magyar Érdemrend, a polgári személyek részére kifejezett kormányzói „teljes elismerés”, illetve katonai személyek részére kifejezett kormányzói „különös dicsérő elismerés” látható jelét képező Magyar Koronás Nagy Aranyérem, a polgári személyek részére kifejezett kormányzói „elismerés”, illetve katonai személyek részére kifejezett kormányzói „dicsérő elismerés” látható jelét képező Magyar Koronás Ezüstérem és Magyar Koronás Bronzérem, a Bátorsági Érem, a Magyar Arany-, Ezüst- és Bronz Érdemkereszt, a Magyar Ezüst és Bronz Érdemérem, a hadikitüntetéseket és végül a Magyar Vitézségi Érem alapszabályai. Bp. 1939. 1–2., 10–11.

28 Uo. 11.

29 Honvédségi Közlöny, Szabályrendeletek, 70. évf. 1. sz. (1943. január 7.) 4–5.

30 A Magyar Érdemrend, a polgári személyek részére kifejezett kormányzói „teljes elismerés”, illetve katonai személyek részére kifejezett kormányzói „különös dicsérő elismerés” látható jelét képező Magyar Koronás Nagy Aranyérem, a polgári személyek részére kifejezett kormányzói „elismerés”, illetve katonai személyek részére kifejezett kormányzói „dicsérő elismerés”

A második világháború magyar hadikitüntetéseinek rendszere és a Magyar Érdemrend alapszabályai 1942 őszén még kiegészültek a Magyar Királyi Honvédség és Csendőrség tisztjei számára „az ellenség előtt végrehajtott s beigazoltan a férfias önfeláldozás és a személyes bátorság igen magas fokáról tanúskodó fegyvertények vagy cselekmények elismeréséül” adományozható, nagy presztízsű Magyar Tiszti Arany Vitézségi Éremmel.³¹ A Magyar Arany Vitézségi Éremmel alapvetően megegyező külalakú kitüntetést az különböztette meg legénységi megfelelőjétől, hogy „hadiszalagját” a magyar Szent Korona babérágakkal és kardokkal övezett mása díszítette.

A Magyar Érdemrend hadiszalagon, kardokkal viselt, Szent Koronával ékesített nagykeresztjének (a kormányzón kívül) egy belföldi kitüntetettje volt: Werth Henrik gyalogsági tábornok, a Honvéd Vezérkar főnöke (1942), valamint két külföldi adományozottja: Gustav Mannerheim báró, finn tábornagy (1941) és Hermann Göring német vezértábornagy (1942).³²

A Magyar Érdemrend hadiszalagos és kardos, illetve csak hadiszalagon viselt nagykeresztjét is mindössze néhány tucat magas rangú (túlnyomórészt külföldi, elsősorban német) tábornok kapta meg a második világháború során.

Az 1940-es évek díszesebb adományozási okmányokat is hoztak. A Magyar Érdemrend addig egyszerűbb kivitelű, írógéppel írt értesítőlevelei helyett 1940-ben, „Kelet-Magyarország és Erdély egy részének a Magyar Szent Koronához történt visszacsatolása alkalmából” előbb alkalmi, díszes keretes, Pethely Gyula által tervezett okleveleket adtak a rendjelvényekhez. 1942-től³³ a rendjelek színes ábráival díszített, Légrády Sándor által tervezett értesítő okmányokat kaptak a kitüntetettek – vagy hozzátartozóik, hiszen a második világháború idején jelentős mértékűt öltött a hadikitüntetéseket posztumusz odaítélése magyar és külföldi személyek számára egyaránt.³⁴

2. táblázat

A Magyar Érdemrend kitüntetéscsalád tagjai (1939–1945)	A Magyar Érdemrend kitüntetéscsalád tagjai hadikitüntetésekként (1939–1945)
Magyar Érdemrend Szent Koronával ékesített nagykeresztje láncon	Magyar Érdemrend Szent Koronával ékesített nagykeresztje hadidíszítménnyel, kardokkal, láncon
	Magyar Érdemrend Szent Koronával ékesített nagykeresztje hadidíszítménnyel, láncon

látható jelét képező Magyar Koronás Ezüstérem és Magyar Koronás Bronzérem, a Bátorsági Érem, a Magyar Arany-, Ezüst- és Bronz Érdemkereszt, a Magyar Ezüst és Bronz Érdemérem, a hadikitüntetéseket és végül a Magyar Vitézségi Érem alapszabályai. Bp. 1939. 11–13.

31 Honvédségi Közlöny Szabályrendeletek 59. évf. 46. sz. (1942. október 13.) 489–490.

32 Magyarország tiszti cím- és névtára 51. (1944) 769–770.

33 Honvédségi Közlöny, Szabályrendeletek, 59. évf. 46. sz. (1942. október 13.) 490.

34 Bővebben lásd *Maruzs Roland: Középkereszt, tisztikereszt, lovagkereszt. A Magyar Érdemrend hősi halottainak emlékkönyve*. Bp. 2013.; *Maruzs Roland: Vitéz és önfeláldozó magatartásért. Hősi halált halt és posztumusz kitüntetett katonáink adattára 1939–1945. H.é.n.* [Nagykovácsi, 2009.]

Magyar Érdemrend Szent Koronával ékesített nagykeresztje	Magyar Érdemrend Szent Koronával ékesített nagykeresztje hadidíszítménnyel, kardokkal
	Magyar Érdemrend Szent Koronával ékesített nagykeresztje hadidíszítménnyel
Magyar Érdemrend nagykeresztje	Magyar Érdemrend nagykeresztje hadiszalagon, kardokkal
	Magyar Érdemrend nagykeresztje hadiszalagon
Magyar Érdemrend középkeresztje csillaggal	Magyar Érdemrend középkeresztje csillaggal hadiszalagon (hadidíszítménnyel), kardokkal
	Magyar Érdemrend középkeresztje csillaggal hadiszalagon (hadidíszítménnyel)
Magyar Érdemrend középkeresztje	Magyar Érdemrend középkeresztje hadiszalagon, kardokkal
	Magyar Érdemrend középkeresztje hadiszalagon
Magyar Érdemrend tisztikeresztje	Magyar Érdemrend tisztikeresztje hadidíszítménnyel, kardokkal
	Magyar Érdemrend tisztikeresztje hadidíszítménnyel
Magyar Érdemrend lovagkeresztje	Magyar Érdemrend lovagkeresztje hadiszalagon, kardokkal
	Magyar Érdemrend lovagkeresztje hadiszalagon
Magyar Arany Érdemkereszt	Magyar Arany Érdemkereszt hadiszalagon
Magyar Ezüst Érdemkereszt	Magyar Ezüst Érdemkereszt hadiszalagon
Magyar Bronz Érdemkereszt	Magyar Bronz Érdemkereszt hadiszalagon
Magyar Koronás Nagy Aranyérem	Magyar Koronás Nagy Aranyérem hadiszalagon, kardokkal
	Magyar Koronás Nagy Aranyérem hadiszalagon
Magyar Koronás Ezüstérem keskeny vörös-fehér szegélyes smaragdzöld szalagon (katonai) / smaragdzöld szalagon (polgári)	Magyar Koronás Ezüstérem hadiszalagon, kardokkal
	Magyar Koronás Ezüstérem hadiszalagon
Magyar Koronás Bronzérem keskeny vörös-fehér szegélyes smaragdzöld szalagon (katonai) / smaragdzöld szalagon (polgári)	Magyar Koronás Bronzérem hadiszalagon, kardokkal
	Magyar Koronás Bronzérem hadiszalagon
Bátorsági Érem	Bátorsági Érem
Magyar Ezüst Érdemérem	Magyar Ezüst Érdemérem hadiszalagon
Magyar Bronz Érdemérem	Magyar Bronz Érdemérem hadiszalagon
	Magyar Tiszti Arany Vitézségi Érem
	Magyar Arany Vitézségi Érem
	Magyar Nagy Ezüst Vitézségi Érem
	Magyar Kis Ezüst Vitézségi Érem
	Magyar Bronz Vitézségi Érem

1945-ben a Magyar Érdemrend adományozása megszűnt, jelvényeit azonban egy ideig még viselték. A Magyar Érdemkereszt / Magyar Érdemrend kitüntetéscsalád tagjait 1924 és 1945 között tízezres nagyságrendben adományozták. Ehhez képest elenyésző számban, de női kitüntetettjei is voltak az elismerés egyes – főleg alacsonyabb – fokozatainak. A rendelkezésre álló – jóllehet biztosan hiányos – adatok szerint a Magyar Érdemkereszt III. osztályának (később Magyar Érdemrend tisztikeresztje) kilenc belföldi női adományozottja volt,³⁵ a Magyar Érdemkereszt V. osztályát pedig egyedüliként Greszler Emma budapesti egyetemi főápolónő kapta meg 1932-ben.³⁶ A Magyar Arany Érdemkeresztet (többségében sebesültek ellátásáért, hadiszalagon) 25 fő érdemelte ki, köztük Horthy Istvánné Edelsheim-Gyulai Ilona gróf, vöröskeresztes munkatárs, az ezüst fokozatot 26, míg a bronzot összesen négy hölgy vehette át.³⁷

A Magyar Érdemkereszt / Magyar Érdemrend külföldi kitüntetettjeinek lajstromát vizsgálva – nem meglepő módon – kirajzolódik az ország két fő politikai és katonai szövetségének, Németországnak és Olaszországnak az abszolút hegemóniája, míg a harmadik legmagasabb számú adományozott Lengyelországból került ki.³⁸

Összességében megállapítható, hogy a Magyar Érdemkereszt / Magyar Érdemrend története és adományozási gyakorlata híven tükrözi az ország Horthy-kori politika-, gazdaság- és eszmetörténetét, társadalmi berendezkedését.

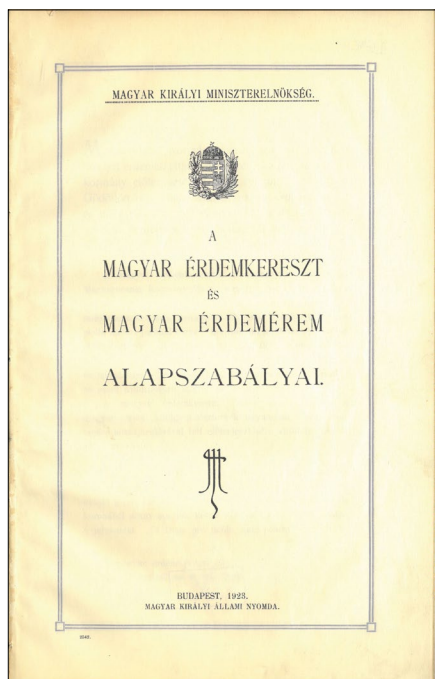
35 Magyarország tiszti cím- és névtára évfolyamai alapján. 1928: Maurer M. Bonaventura, a soproni Isteni Megváltó Leányai szerzetesrend általános főnöknője és Poetsch Hilária, az Isteni Üdvözítő Nővérei Rend tartományi főnöknője; 1932: Serbóczy Amanda, a szegedi szegény iskolánővérek főnöknője; 1933: Farkas Edit, szociális missziós alapítványi hölgy; 1936: Watzesch Janka leánynevelőintézeti igazgatónő; 1937: Lukács Sarolta, a Magyar Vöröskereszt Egylet alelnöknője és Ibrányi Alice, a Magyar Vöröskereszt Egylet ápolónői főnöknője; 1939: özvegy Tóperczér Ákosné, volt országgyűlési képviselő; 1941: Apor Gizella báró, a Magyar Vöröskereszt országos ápolónői főnöknője.

36 Magyarország tiszti cím- és névtára 43. (1935) 488.

37 Magyarország tiszti cím- és névtára évfolyamai alapján. Horthy Istvánné kitüntetésére lásd Magyarország tiszti cím- és névtára 50. (1943) 784.

38 Böhm Martin (elsődlegesen Magyarország tiszti cím- és névtára évfolyamainak adataira épülő) gyűjtése alapján.

KÉPJEGYZÉK

1. kép – A Magyar Érdemkereszt és Magyar Érdemérem alapszabályai, 1923 (Hadtörténeli Múzeum Könyvgyűjtemény, leltári szám A 1248)

3. kép – A Magyar Érdemkereszt II. osztálya csillaggal, vitéz tasnádi Kovács Aladár altábornagy hagyatékából, 1928. A magasabb fokozatot reprezentáló kisdíszítményt (jobbra) 1929-ben vezették be (Hadtörténeli Múzeum Numizmatikai Gyűjtemény, leltári szám 2019.187.1–2./É)

2. kép – Megyer-Meyer Antal grafikai tervei a Magyar Bronz Érdeméremről és a Magyar Koronás Bronzéremről, 1922 (<https://www.emedals.com/collections/europe-hungary/products/hungary-kingdom-the-rare-artists-proposal-for-signum-laudis-medal-by-meder-meyer-antal-eu7231rl4?variant=46135504404757&fbclid=IwAR3LrP-NBYwMe0hqK73acwmJUNrsRkONP3TPGr3UkDZqxBl1wLQ7JYO5Hc#main-gallery-3>, letöltés 2023. szept. 18.)

4. kép – Kitüntetésminiatűr-sor frakkláncon, vitéz Módly Zoltán altábornagy hagyatékából, 1930-as évek. A sor élén a Magyar Érdemkereszt II. osztályának (1928) és a hozzá adományozott csillagnak (1934) a miniatűrje (Hadtörténeli Múzeum Numizmatikai Gyűjtemény, nyilvántartási szám 46/2022/1–15 gy. sz.)

5. kép – A Magyar Érdemrend nagykeresztjének és I. osztályának ábrázolása a Magyar lovagrendek, a Magyar Érdemrend és díszjelvények című korabeli kiadványban, 1937 (Magyar lovagrendek, a Magyar Érdemrend és díszjelvények. Összeáll. Bérczy Róbert Bp. É.n. [1937.] 12.)

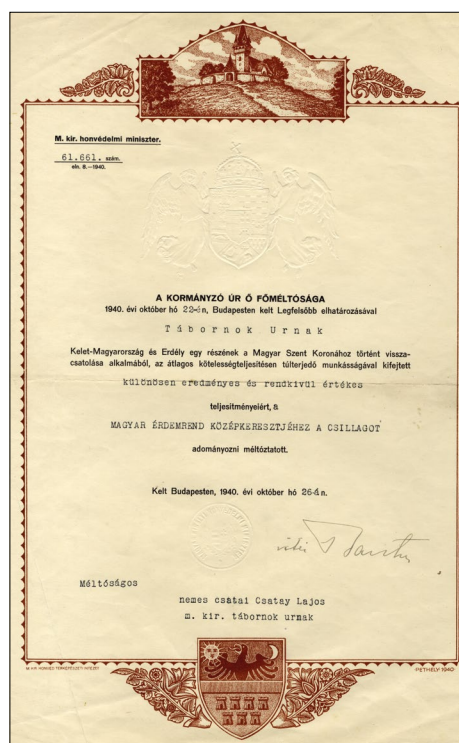

A hős hajóács kitüntetése. Egy évvel ezelőtt hajótörést szenvedett a tengeren az „Alba“ nevű magyar hajó, amelynek személyzetét egy angol gőzös megmentette. A mentési munkálatokban egy Thomas Cooking nevű hajóács járt elől, akit a magyar kormány ki akart tüntetni, de a kitüntetést nem lehetett átadni neki, mert egy újabb hajótörésnél maga is elpusztult. Az érdemkeresztet most családja kapja meg. Képünk: Barcza György londoni magyar követ az érdemkeresztrel.

6. kép – Dr. Barcza György londoni magyar követ a Thomas Cooking angol hajóács hozzátartozóinak átadandó Magyar Arany Érdemkeresztrel. A „hős hajóács” egy magyar tengeri hajó személyzetének mentésében jeleskedett, azonban az ezért részére 1938-ban odaítélt kitüntetést már nem vehette át, mert időközben maga is hajótörés áldozata lett (Tolnai Világlapja, 41. évf. 6. sz. [1939. február 8.] 3.)

7. kép – Dr. Hász István római katolikus tábori püspök 1939-ben. Nyakában a Magyar Érdemrend 1939-ben adományozott középkeresztjét, mellén ugyanennek a fokozatnak kisdíszítményét viseli (magángyűjtemény)

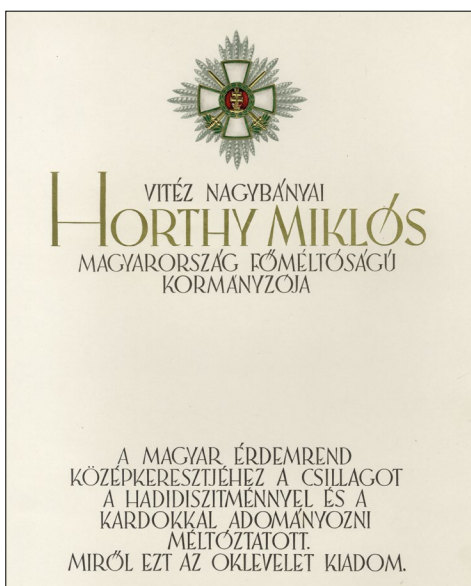
8. kép – Értesítő levél „Kelet-Magyarország és Erdély egy részének a Magyar Szent Koronához történt visszacsatolása alkalmából” a Magyar Érdemrend középkeresztjéhez adományozott csillagról Csatai Lajos tábornok részére, Pethely Gyula által tervezett alkalmi, díszes nyomtatványon, 1940 (magángyűjtemény)

9. kép – A Magyar Érdemrend rendi láncának és kétféle rendjelményének, valamint a Szent Koronával ékesített nagykereszt csillagainak ábrázolása a Magyar lovagrendek, a Magyar Érdemrend és díszjelmények című korabeli kiadványban, 1941 (Magyar lovagrendek, a Magyar Érdemrend és díszjelmények. Pótkiadmány (1937–1941). Összeáll. Bérczy Róbert Bp. É.n. [1941.] 8.)

11. kép – Az 1944-ben hősi halált halt Barankay József rohamtüzér százados kitüntetéshagyatéka, élén a posztumusz adományozott Magyar Tiszti Arany Vitézségi Érem és a Magyar Érdemrend lovagkeresztje hadiszalagon, kardokkal (Hadtörténeti Múzeum Numizmatikai Gyűjtemény, leltári szám 2012.14.1-7./É)

10. kép – Légrády Sándor által tervezett, 1942–1944 között használt (kitöltetlen) oklevél a Magyar Érdemrend középkeresztjéhez adományozott hadidíszítményes, kardos csillagról (magángyűjtemény)

12. kép – Sáska Elemér vezérőrnagy kitüntetésszalagsáv-sora, az első három helyen a Magyar Érdemrend három különböző fokozatának szalagsávjával: középkereszt (1944), tisztikereszt hadidíszítménnyel, kardokkal (1941), tisztikereszt (1940) (Hadtörténeti Múzeum Numizmatikai Gyűjtemény, leltári szám 2018.10.19./É)

A műtárgyfotókat Szikits Péter készítette.

PALLOS LAJOS
A Magyar Köztársasági Érdemrend és Érdemérem, 1946–1949

The Order of Merit of the Hungarian Republic, 1946–1949

Changed political and social conditions in Hungary necessitated the creation of a new award system after the Second World War. The most essential element of this new system was the Order of Merit and Medal of Merit of the Hungarian Republic. The creation of the new award started during the last months of 1945 but it took its final form already after the proclamation of the republic. The classes of the Order and the basic design of its insignia followed the pre-1945 Hungarian Order of Merit, but with essential changes. The communist takeover in 1949 abolished the republican award and replaced it by the Order of Merit of the People's Republic, with the renaming of the classes and insignia of a completely new design. The paper briefly introduces the history of the short-lived republican award, with particular regard to the order insignia and the practice of conferring.

A második világháború után a megváltozott politikai életben új kitüntetési rendszerre volt szükség. Ennek egyik legfontosabb eleme volt az 1946-ban megalapított Magyar Köztársasági Érdemrend és Érdemérem. A szakirodalom – elsősorban Molnár József munkásságát kell említeni – foglalkozott a kitüntetés megszületésének körülményeivel. Molnár felvette a kapcsolatot Takó Istvánnal, a Magyar Királyi Állami Pénzverde egykori technikusával, akinek visszaemlékezése szerint a Köztársasági Elnöki Hivatal olyan eligazítást adott az új kitüntetés elkészítését illetően, hogy az „esztétikus, kifejező és alapvetően gyorsan elkészíthető legyen”.¹ Így természetes volt, hogy a Horthy Miklós által 1922-ben alapított Magyar Érdemrend különböző fokozatainak jelvényeit vették alapul, amelynek verőszerszámai és hozzá gyakorlott munkatársi gárda is rendelkezésre állt. Molnár József szerint az új kitüntetés tervezésével megbízott Iván István azért is támaszkodott a Magyar Érdemrend jelvényeire, mert tudatában volt annak, hogy azok az 1848–49-es szabadságharc érdemrendjének az emigrációban elkészült jelvényére mennek vissza.² Így a Magyar Érdemrend átalakításával tervezte meg a Magyar Köztársasági Érdemrend és Érdemérem jelvényeit, a kettőskereszt helyébe nemzeti színű háromszögletű pajzs került, a kereszt szegélyének színe vörös lett a zöld helyett. (1. kép)

A Magyar Köztársasági Érdemrend és Érdemérem létrehozásának előzményeihez tartoznak azok a mintapéldányok, amelyeket korábban Molnár József ismertetett.³ Azokon az

1. kép – A Köztársasági Érdemrend nagykeresztjének csillaga
(Magyar Nemzeti Múzeum)

előlap medalionjában a koronás magyar államcímér látható, míg a hátoldalon az 1945-ös dátum. Az egyik mintapéldány olyan babérágakkal készült, mint a Magyar Érdemrend hadidíszítményes jelvényei. Az 1945-ös évszámú darabok arra utalnak, hogy már a köztársasági államforma létrejöttét megelőzően megkezdtek az új kitüntetés tervezését. A Magyar Érdemrend megalapításának 100. évfordulójára „Csillag és kereszt” című, a Magyar Nemzeti Múzeumban készült, 2023-as időszaki kiállításon egy olyan mintapéldányt mutattunk be, amelynek előlapján a koronás magyar államcímér szerepel,

1 Molnár József: A Magyar Köztársasági Érdemrend és Érdemérem 1946–1949. Hadtörténelmi Közlemények. 33. (1986) 158.

2 Molnár J.: A Magyar Köztársasági i. m. 159.

3 Molnár József: A Magyar Köztársaság kitüntetései katalógusa 1946–1949. Kézirat. A HM Hadtörténelmi Múzeum Kéziratos Emlékanyagok-gyűjteményében őrzött példány leltári száma: 87.517.1./Em.

2. kép – Babérágas és kardos prototípus a második világháború utáni új kitüntetéshez (HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum)

viszont a babérágak teljesen körbefogják a kereszt szárait, a hátlapján azonban nincs évszám. (2. kép)

Molnár közölt olyan Iván István által tervezett, közép-részében már nemzeti színű pajzsot ábrázoló keresztet is, amelyeket babérágakkal valamint babérágakkal és kardokkal láttak el.⁴ Ezek a változatok végül nem kerültek be a kitüntetés végleges jelvényei közé. Ezeknek a daraboknak a hátlapján 1946-os évszám szerepelt. Az alábbi képen bemutatott jelvény teljesen megegyezik a Molnár által nagykeresztként bemutatott példánnyal, azonban ennek a magángyűjteményből származó példánynak a hátoldalán az 1945-ös évszám szerepel.⁵ Vajon Iván István már 1945 végére megtervezte az új kitüntetés jelvényeit a nemzeti színű pajzssal? (3-4. kép)

A Magyar Köztársasági Érdemrend és Érdeméremről szóló törvényjavaslatot 1946. július 24-én nyújtották be a nemzetgyűlésnek, a kitüntetést megalapító törvény, az 1946. évi XXI. tc. szeptember 14-én jelent meg. A kitüntetés alapszabályait pedig december 1-én írták alá.⁶ Az érdemrendnek öt fokozata volt, nagykereszt, középkereszt a csillaggal, középkereszt, tiszti kereszt és kiskereszt. (5-6. kép)

Az érdeméremnek három fokozata volt, arany, ezüst és bronz. (7. kép)

A törvény külön polgári és katonai tagozatról rendelkezett, az alapszabályok szerint az eltérő szalag jelezte volna a

4 Molnár J.: A Magyar Köztársasági i. m. 162–165.

5 A jelvény szalagtartójában jelenleg a középkereszt nyakszalagja látható, de ettől a darab a nagykereszt mintapéldánya.

6 A Magyar Köztársasági Érdemrend és Érdemérem alapszabályai. Magyar Közlöny, 1946. december 28. 2.

3. kép – A Magyar Köztársasági Érdemrend hadiékítményes mintapéldánya, 1945. Előlap (magángyűjtemény)

4. kép – A Magyar Köztársasági Érdemrend hadiékítményes mintapéldánya, 1945. Hátlap (magángyűjtemény)

különbséget, végül azonban egységesen csak polgári fokozatok adományozására került sor. A Magyar Köztársasági Érdemrendhez később éppúgy alapítottak egy magasabb fokozatot és láncot is, mint a Magyar Érdemrend esetében történt. Az alapszabályokat 1947. augusztus 6-án kiegészítették az államfők részére adományozható láncsal, valamint

5. kép – A Magyar Köztársasági Érdemrend tisztikeresztje
(Magyar Nemzeti Múzeum)

6. kép – A Magyar Köztársasági Érdemrend kiskeresztje
(Magyar Nemzeti Múzeum)

a kormányfők és más hasonló állású politikusok részére adományozható babérággal ékesített nagykeresztrel.⁷ (8-9. kép)

A kitüntetés adományozásának közel három éve alatt – Molnár József által megállapított számokat közlők – az érdemrend különböző fokozataiból összesen 1464 jelvényt

7 A Magyar Köztársasági Érdemrend és Érdemérem alapszabályainak kiegészítése. Magyar Közlöny, 1947. augusztus 10. 1.

7. kép – A Magyar Köztársasági Érdemérem arany fokozata
(Magyar Nemzeti Múzeum)

adományoztak.⁸ Megosztásuk – két lánc, tíz babérággal ékesített nagykereszt, 121 nagykereszt, 165 középkereszt a csillaggal, 202 középkereszt, 403 tisztikereszt és 561 kiskereszt. Az érdemermekből ehhez képest jóval többet, összesen több ezer darabot adományoztak. Az 1464 érdemrendből 942 magyar, 522 külföldi megadományozott személy volt.

Az első nagyobb adományozási alkalom a köztársaság kikiáltásának első évfordulója volt, 1947. február 2-a. Ekkor Varga Béla, a nemzetgyűlés elnöke, Nagy Ferenc miniszterelnök valamint Rákosi Mátyás és Szakasits Árpád miniszterelnök-helyettesek kaptak nagykeresztet, további tizennégy korábbi vagy aktuális miniszter középkeresztet a csillaggal fokozatot, köztük Gyöngyösi János külügyminiszter, Rajk László belügyminiszter és Nagy Imre volt belügyminiszter. Hat személy kapott középkeresztet, köztük Keresztury Dezső ideiglenes vallás- és közoktatásügyi miniszter és dr. Antall József volt újjáépítési miniszter. Ekkor tehát csak magasabb fokozatokat adományoztak vezető politikusok részére.⁹ Ezt követően folyamatosan történtek adományozások egy-egy vagy több személy részére úgy, hogy azok nem kötődtek valamely kiemelkedő nemzeti dátumhoz. Így például június 23-án

8 Molnár J.: A Magyar Köztársasági i. m. 161.

9 Kitüntették a Magyar Köztársaság főlépítőit. Magyar Nemzet, 1947. február 2. 1.

8. kép – A Magyar Köztársasági Érdemrend nagykeresztje láncon (Magyar Nemzeti Múzeum)

Mihályfi Ernőt, a köztársasági elnöki kabinetiroda főnökét Dinnyés Lajos miniszterelnök értesítette arról, hogy az államfő a középkeresztet a csillaggal adományozta részére. Augusztus 29-én pedig ugyancsak a kormányfő értesítette Rajk Lászlót a köztársasági elnök április 11-én kelt elhatározásáról, miszerint a korábban adományozott középkeresztet a csillaggal felcseréltesék a nagykereszt jelvényeivel, vagyis a nagykeresztrel és a hozzá tartozó csillaggal.¹⁰

Több magas rangú politikust érintő nagyobb adományozás zajlott le 1947 novemberében.¹¹ Rákosi Mátyás és Szakasits Árpád miniszterelnök-helyettes megkapta a nemrégiben létrehozott babérággal ékesített nagykeresztet és további tizenhárom személy a nagykeresztet, főképp azok, akik februárban még csak a középkeresztet a csillaggal kapták meg. 1947. november 19-én Tildy Zoltán köztársasági elnök megkapta a Magyar Köztársasági Érdemrend nagykeresztjéhez az államfő részére adományozható aranyláncot, december 4-én Dinnyés Lajos miniszterelnök megkapta nagykeresztjéhez a babérágot.¹² 1947 végétől egyre gyakrabban adományoztak nagyobb számban külföldieknek is kitüntetések, főképp baráti országok hazánkba érkező delegációinak. Decemberben egy jugoszláv delegáció magas rangú tagjai közül babérággal ékesített nagykeresztet kapott Tito marsall, míg öt jugoszláv politikus nagykeresztet, a delegáció többi tagja

10 Adományozási okmányok a Magyar Nemzeti Múzeum Éremtárában D.43.c.1982.5. ill. D.2011.43.1. leltári számon.

11 A belpolitika hírei. Magyar Nemzet, 1947. november 1. 3.

12 Tildy Zoltán köztársasági elnök üdvözlése születésnapja alkalmából. Magyar Nemzet, 1947. november 19. 3.; Dinnyés Lajos kitüntetése. Magyar Nemzet, 1947. december 4. 5.

9. kép – A Magyar Köztársasági Érdemrend babérággal ékesített nagykeresztje. (Magyar Nemzeti Múzeum, Dinnyés Lajos hagyatékából)

középkeresztet a csillaggal.¹³ 1948 január folyamán két ízben román politikusokat és katonákat tüntettek ki. A román vezérkar főnöke, Constantin Jonascu és a munkaügyi miniszter, Lotar Radaceanu nagykeresztet kapott, míg hatan a középkeresztet a csillaggal, más alacsonyabb beosztású személyek középkeresztet és tiszti keresztet kaptak.¹⁴

1948. január 31-én a magyar-lengyel kapcsolatok kimélyítése terén szerzett érdemeik elismerésül számos lengyel politikus, diplomata, magas rangú köztisztviselő, újságíró és művész kapta meg a kitüntetés valamely fokozatát. A babérággal ékesített nagykeresztet hárman kapták meg, Józef Cyrankiewicz miniszterelnök, Władysław Gomułka és Antoni Korzycki miniszter-elnökhelyettes, nagykeresztrel tüntették ki a külügyminisztert, a kulturális és szépművészeti minisztert, a közoktatásügyi minisztert és a budapesti lengyel követet. Heten kapták meg a középkeresztet a csillaggal, főleg államtitkárok és Varsó város tanácsának elnöke. Tizenegy személynek adományozták a középkeresztet, köztük voltak miniszteri kabinetfőnökök, de volt egyetemi tanár, Varsó rendőrparancsnoka és a lengyel rádió vezérigazgatója. Tiszti keresztet kapott Władysław Broniewski író, két zongoraművész valamint Helena Wolińska, a lengyel polgári milícia őrnagya. Hat személy kapott kiskeresztet, köztük egy hölgy, az Asszonyok Ligája delegáltja. Heten kapták meg a Magyar Köztársasági Érdemérem arany fokozatát, köztük három hölgy, egyikük Wanda Wiłkomirska hegedűművész.¹⁵

A köztársaság kikiáltásának második évfordulójának előestéjén szintén több hazai személyt kitüntettek az érdemrend illetve érdemérem valamely fokozatával, ezúttal nem a vezető politikusok közül. Nagykeresztből csak egyet osztottak ki, Révész Géza varsói magyar követnek, két államtitkár kapott középkeresztet a csillaggal, további három államtitkár pedig korábbi középkeresztjéhez megkapta a csillagot. Kilencen kaptak

13 Kihirdetve: Magyar Közlöny, 1948. február 7. 1.

14 Kihirdetve: Magyar Közlöny, 1948. január 31. 1. és 1948. február 7. 1.

15 Kihirdetve: Magyar Közlöny, 1948. február 1. 1.

középkeresztet, köztük Pálffy György és Sólyom László altábornagy valamint Pokorny Hermann nyugalmazott vezérezredes. Tizenegy személy kapott tiszti keresztet, miniszteri tanácsosok, diplomaták és katonák. Huszonheten kaptak kiskeresztet, részben szintén miniszteri tanácsosok, részben a vidéki közigazgatás vezető emberei, polgármesterek, alispánok. A közigazgatás alsóbb szintű tagjai közül kerültek ki az érdemérem arany-, ezüst és bronz fokozatának kitüntetettjei: a huszonhét arany érdemérmes között miniszteri titkárok és segédtitkárok, főjegyzők, polgármesterek voltak leginkább, a huszonöt ezüst érdemérmes között irodaigazgatók, irodatisztek és vezető jegyzők voltak többségben. Közöttük összesen nyolc hölgy volt.¹⁶

1948-ban folyamatosan zajlott a kitüntetés különböző fokozatainak az adományozása a legmagasabbtól a legalacsonyabbig, így például március 15-e alkalmából is, de akkor egy új rendjel, a '48 centenáriuma megalapított Magyar Kossuth Érdemrend megszüntette a Magyar Köztársasági Érdemrend és Érdemérem elsőségét. A kitüntetések viselési sorrendjében a Kossuth Érdemrend I. osztálya a Magyar Érdemrend nagykeresztje, míg II. osztálya a csillaggal adományozott középkereszt elé került.¹⁷ Mivel az időkeret nem engedi meg a Magyar Köztársasági Érdemrend és Érdemérem adományozásainak további részletesebb ismertetését, így csak néhány alkalmat említek.

Januárban a rendőrség dolgozói körében zajlott nagyszabású adományozási hullám. Kádár János országgyűlési képviselőt, volt budapesti főkapitány-helyettest a csillaggal adományozott középkereszttel tüntették ki, dr. Szebenyi Endre államtitkár megkapta középkeresztjéhez a csillagot, és még néhány magasabb rangú rendőr pedig tiszti illetve kiskeresztet. Az állomány alacsonyabb beosztású dolgozói közül viszont sokan kaptak érdemérmeket. Arany fokozatot huszonhárman, ezüst fokozatot ötvenöten, bronz fokozatot kilencvenheten kaptak. Közöttük számos női kitüntetett is volt.¹⁸

A tahiútfalui Duna-híd újjaépítésénél kifejtett érdemes és eredményes munkásságuk elismeréséül ezüst és bronz érdemérmeket kaptak néhányan, köztük egy mérnök, valamint műszaki dolgozók és szakmunkások.¹⁹

Februárban orvosok és védőnők nagyobb csoportja kapott arany, ezüst és bronz fokozatú érdemérmeket egy országos közegészségügyi akcióban való eredményes munkáért. Ugyanebben a hónapban a katonaság főtisztjei és tisztjei közül is sokan kaptak kitüntetést, tiszti és kiskereszteteket valamint arany és ezüst érdemérmeket.²⁰

Márciusban a különféle szakszervezetek különböző szinten dolgozó titkárai kaptak kitüntetéseket, néhányan kiskeresztet, többségük pedig arany és ezüst érdemérmeket.²¹

Ugyancsak márciusban a felső-tiszai árvízvédelem kapcsán a helyi közigazgatás vezetői közül tüntettek ki többeket arany, ezüst és bronz fokozatú érdemérmekkel.²²

16 Kihirdetve: Magyar Közlöny, 1948. február 1. 1–3.

17 *Makai Ágnes – Héri Vera*: Kereszt, érem, csillag. Kitüntetések a magyar történelemben. Bp. 2002. 66–67.

18 Kihirdetve: Magyar Közlöny, 1948. január 25. 1–2.

19 Kihirdetve: Magyar Közlöny, 1948. február 7. 1–2.

20 Kihirdetve: Magyar Közlöny, 1948. március 7. 1. és 1948. március 10. 1–2.

21 Magyar Közlöny, 1948. március 14. 2. és 1948. április 1. 1.

22 Kihirdetve: Magyar Közlöny, 1948. május 6. 1.

1948 júliusában Asbóth József teniszező, a párizsi Roland Garros 1947. évi győztese az 1948-as wimbledoni elődöntős szerepléséért tiszti keresztet kapott.²³

Az 1948-as londoni olimpián jól szerepelt sportolókat is kitüntették. Például az aranyérmes kardcsapat tagjai arany érdemérmeket kaptak, míg az ezüstérmes vízilabda válogatott tagjai ezüst érdemérmeket kaptak. Takács Károly olimpiai bajnok sportlövő az érdemrend kiskeresztjét kapta meg.²⁴

December 4-én Szakasits Árpád köztársasági elnök megkapta az államfők részére adományozható láncot.²⁵

1949. március 15-e alkalmából is számos kitüntetést osztottak ki az érdemrend és érdemérem különböző fokozataiból, például a „Valahol Európában” című film alkotóinak is. Somlay Artúr tiszti keresztet, Gábor Miklós és Bánky Zsuzsa kiskeresztet, míg az operatőr, a díszlettervező és a zeneszerző az érdemérem arany fokozatát nyerte el.²⁶

1949. április 11-én a miniszterelnök előterjesztésére a magyar zeneélet és zeneművészet fejlesztése terén kifejtett kiválóan érdemes és eredményes, munkásságának elismeréséül Otto Klemperer karmesternek a Magyar Köztársasági Érdemrend tiszti keresztjét adományozták.²⁷

1949. április 13-án a magyar-csehszlovák baráti kapcsolatok kiépítése és ápolása terén szerzett kiváló munkássága elismeréséül nagyszabású cseh állampolgárokat tüntettek ki az érdemrend és az érdemérem különböző fokozataival. Antonín Zapotocky miniszterelnök valamint a helyettes-miniszterelnök, a külügyminiszter, a külkereskedelmi miniszter és a budapesti csehszlovák követ nagykeresztet kapott, további három személy középkeresztet a csillaggal, öt-öt személy középkeresztet illetve tiszti keresztet kapott, négyen pedig kiskeresztet. Egy számvevőségi hivatalnoknak pedig az érdemérem arany fokozatát adományozták.²⁸ (10. kép)

A Magyar Köztársasági Érdemrend utolsó kitüntetettje Péter Gábor, az ÁVH vezetője volt 1949. október 12-én.²⁹

A Magyar Közlöny 1949. október 26-i száma tette közzé a Népköztársaság Elnöki Tanácsának 1949. évi 12. számú törvényerejű rendeletét a köztársasági érdemrend utódjának, a „Magyar Népköztársasági Érdemrendnek és Érdeméremnek” megalapításáról. A rendelet 6. §-a a „Magyar Köztársasági Érdemrend és Érdemérem” megszüntetéséről szövegezt a kitételrel, hogy ahelyett a volt tulajdonosok részére 1950. április hó 4-ig az új kitüntetés megfelelő fokozatát lehet adományozni. (11. kép)

A Magyar Nemzeti Múzeum kitüntetés-gyűjteményében olyan személyi anyagok vannak, amelyek a legváltozatosabb módon demonstrálják ennek a váltásnak a megvalósulását.³⁰

23 Kihirdetve: Magyar Közlöny, 1948. július 9. 1.

24 Kihirdetve: Magyar Közlöny, 1948. október 24. 2.; *Győr Béla – Klész László*: Katonaolimpikonok. Magyar hivatásos katona sportolók a modernkori olimpiai játékokon. Bp. 2002. 79.

25 Kihirdetve: Magyar Közlöny, 1948. december 11. 1.

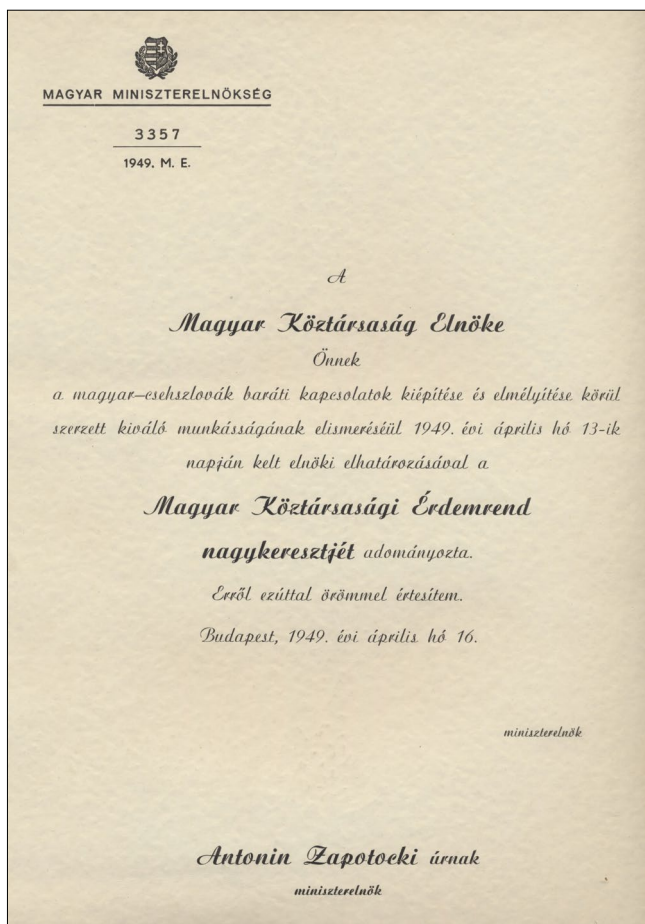
26 Kihirdetve: Magyar Közlöny, 1949. március 17. 1.

27 Kihirdetve: Magyar Közlöny, 1949. április 20. 1.

28 Kihirdetve: Magyar Közlöny, 1949. április 20. 1.

29 *Molnár J.*: A Magyar Köztársasági i. m. 168.

30 Különösen Dinnyés Lajos, Gyöngyösi János, Mihályfi Ernő, Szakasits Árpád és Rajk László kitüntetés-hagyatéka.

10. kép – A Magyar Köztársasági Érdemrend nagykeresztjének adományozási okirata Antonin Zapotocki csehszlovák miniszterelnök részére, 1949. (Aláírás nélkül)

A kitüntetés viselésével kapcsolatban fontos hangsúlyozni, hogy a Horthy-korszakkal szemben, a háború után, a katonai személyeket leszámítva eléggé visszaszorult a kitüntetések viselési szokása. A „Csillag és kereszt” kiállításra készülve alig-alig találtunk polgári öltözetben viselt kitüntetést. Pedig az alapszabályok rendelkeztek az egyes fokozatok kisdíszítményeiről és a miniatűr jelvények viselését is lehetővé tették. Úgy tűnik, akadtak néhányan, akik figyelmet fordítottak kitüntetéseik megfelelő polgári viselésére, mint például Nagy Imre, akinek frakklancán a többi között a Magyar Köztársasági Érdemrend nagykeresztje és a hozzá tartozó csillag miniatűrje is szerepel. Mihályfi Ernő hagyatékában a különféle feltűzhető miniatűrök mellett megmaradt egy olyan frakklanc, amelyen már a Magyar Népköztársasági Érdemrend I. osztályú jelvényének miniatűrje látható a köztársasági kitüntetés miniatűrje helyett. (12-14. kép)

Végezetül egy csokorszalagon függő kiskeresztet mutatok be egy németországi magyar illetőségű személy magángyűjteményéből. A saját gyártású szalagot valószínűleg egy 1949 vagy 1956 után emigrált hölgy viselte, aki kitüntettetje volt ennek a fokozatnak. (15. kép)

11. kép – A Magyar Népköztársasági Érdemrend I. fokozata dobozában a kisdíszítménnyel és a szalagsávval (Magyar Nemzeti Múzeum)

12. kép – A Magyar Köztársasági Érdemrend nagykeresztje csillagának és a Magyar Szabadság Érdemrend ezüst fokozatának miniatűr jelvénye közös tüllel. (Magyar Nemzeti Múzeum Mihályfi Ernő hagyatékából)

14. kép – Frakklánc a Magyar Kossuth Érdemrend I. osztályú, a Magyar Népköztársasági Érdemrend I. fokozatú, a Magyar Szabadság Érdemrend ezüst fokozatú jelvényének és a Lengyelország Újjászületése Rend I. fokozatú keresztjének és csillagának miniatűrjeivel.
(Magyar Nemzeti Múzeum, Mihályfi Ernő hagyatékából)

13. kép – A Magyar Köztársasági Érdemrend nagykeresztje kisdíszítményének és a Magyar Szabadság Érdemrend ezüst fokozatának miniatűr jelvénye.
(Magyar Nemzeti Múzeum Mihályfi Ernő hagyatékából)

15. kép – A Magyar Köztársasági Érdemrend kiskeresztje női csokorszalagon (Magyar Nemzeti Múzeum)

HOLMÁR ZOLTÁN

Különleges érdemrendek a nyíregyházi Kállay Gyűjtemény rendjelgyűjteményéből

Special medals from the Kállay Collection of Nyíregyháza

Among the sub-collections of the Kállay Collection, the badge of honour and medal collection is a prominent one. It contains insignia of 38 orders and decorations from 13 European countries and 4 countries in Central and South America, 12 are of Hungarian origin and from the Habsburg period. The individual items were handed down from the early 1900s to 1958, and are mainly from diplomat Baron Altorjai Gábor Apor, Grand Chancellor of the Sovereign Military Order of Malta, but also include the orders of Prime Minister Miklós Kállay, including several examples of the Hungarian Order of Merit.

A 2023-ban, fennállásának 30. évfordulóját ünneplő Kállay Gyűjtemény – Nyíregyháza kulturális életének központi szerepét betöltve – 2022-ben minden addigi látogatói rekordját megdöntötte. Abban az évben az intézmény három rangos elismerésben is részesült. 2022. május 21-én Az „Év Múzeuma 2022” különdíjasa lett, amelyet a Kállay Gyűjtemény a példértékű gyűjteménygondozásért, a megújult kiállítótér magas színvonaláért, a város kulturális életében betöltött kiemelkedő szerepéért, valamint a helyi kulturális szervezetekkel kialakított aktív kapcsolatért kapta. Ez az első nívós díj, amit az intézmény 1993-as fennállása óta kapott. 2022. augusztus 16-án a Kállay Gyűjtemény épületét és a Kállay család emlékeit a Nyíregyházi Települési Értéktárba is bevásárolták, majd újabb elismerésként ez az érték 2022. október 26-án a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Értéktárba is bekerült. Természetesen az idáig vezető út hosszú és rögös volt, hiszen 27 éven át a Széchenyi utcán, a Nyírvíz-palota II. emeletén, egy 166 m² alapterületű polgári lakásban gyűjtötték, rendezték és mutatták be az állandóan gyarapodó kincseket. Dr. Lakatos Sarolta (1946-2014) történész-muzeológus, a gyűjtemény első igazgatója megszerezte a könyveket, rendjeleket, viseletek, tárgyak, fotók és egyéb dokumentumok sokaságát, amelyek a rokonság jóvoltából érkezett az évek, évtizedek alatt Nyíregyházára. Ebben az időszakban a legnagyobb mérföldkő az volt, hogy az intézménynek az Oktatási és Kulturális Minisztérium 2007. október 12-én megadta a múzeumi működési engedélyt Kállay Gyűjtemény néven, szakmai besorolását pedig közérdekű muzeális gyűjteményként határozta meg. Nem sokkal később, 2014-ben életre hívták a Kállay Gyűjteményért Alapítványt is, amelynek legfontosabb feladata, hogy támogassa az intézmény kulturális programjait, rendezvényeit.¹

A 2010-es évekre azonban a Nyírvíz-palota második emelete egyre inkább szűkössé vált a Kállay Kristóf (1916-2006) által alapított Kállay Gyűjtemény számára. Az évtizedek alatt folyamatosan gyarapodó kollekciónak nagy lett a zsúfoltság, nem állt rendelkezésre elegendő raktárhelyiség, de mindezek ellenére látványos kiállításokkal fogadta az intézmény a látogatókat. Már a gyűjteményalapító életében is voltak törekvések arra vonatkozóan, hogy a Kállay Gyűjtemény végleges elhelyezésére egykori szülőházában, a Bessenyei tér 15. szám alatti Kállay házban kerül majd sor, de ez végül még sokáig nem valósulhatott meg. Ugyanakkor Nyíregyházán, a 2010-es években kezdődött meg a Kulturális Negyed kialakítása, amely magába foglalja a Bessenyei és Benczúr tereket, s velük együtt az ott található Móricz Zsigmond Színházat, az egykori Helyőrségi Klubként működő Szindbádot, az egykor toborzó és érdekvédelmi irodának otthont adó Kállay házat, a Jósza András Múzeumot, valamint a Rózsakert Szabadtéri Színpadot. A Kállay ház főépületének felújítása 2016-ban a Modern Városok Program keretében kezdődött meg és 2017 elején fejeződött be. A főépülethez nyaktaggal kapcsolódó lapos tetős épület rekonstrukciójára pedig 2019–2020-ban került sor, s ekkor építették vissza a korabeli fotók alapján a történelmi főépülethez, a nyugati oldalon korábban lebontott nyitott árkádós részt is. A toborzó és érdekvédelmi iroda elköltözése, valamint a rekonstrukciós munkálatok befejezése után a Bessenyei tér 15. szám alatt álló Kállay ház lett a Kállay Gyűjtemény otthona, ahol az intézmény két állandó és egy időszakos kiállítással, 2020. július 21-től, immár méltó, korszerű helyen fogadhatja a múzeumbáratokat.

Az 1993. március 10-én alapított Kállay Gyűjtemény nemcsak egy ősmagyar nemesi család tagjainak emlékét őrzi, hanem Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegyének, illetve az ország történetének egy szeletét is. A gyűjtemény alapítása óta az adományozók körének bővülésével, a folyamatosan érkező

¹ Holmár Zoltán – Riczu Éva: 30 éves a Kállay Gyűjtemény. Nyíregyháza 2023. 7.

1. kép – A Kállay Gyűjtemény rendelterme

újabb adományokkal egy több algyűjteménnyel rendelkező múzeumi egységgé fejlődött. Kállay Miklós (1887–1967) miniszterelnök legidősebb fia, Kállay Kristóf a második világháborút követően, Rómában példás karriert futott be, köztisztviselőként álló, ismert ember lett a Szuverén Máltai Lovagrend szentszéki nagykövetségéért. Amikor már megtehetette, gyűjtötte, saját pénzén vásárolta, s tulajdonába mentette a magyar kultúra nyugaton kallódó, általa fellelt tárgyi és szellemi emlékeit. Egyidejűleg több, szintén Rómában élő barátja is gazdagította az egyre gyarapodó magángyűjteményt, a tulajdonukat képező tárgyi és írott forrásokkal. Vendégszerető római házában sok segítséget kérő magyar megfordult, és megkülönböztetett szeretettel kaptak a Szabolcsból odavetődő földiek. A rendszerváltás küszöbén Érszegi Géza közreműködésével Németh Péter megyei múzeumigazgatót és Csabai Lászlóné városi tanácselnököt fogadták szívélyes barátsággal. Tárgyalásaik, megbeszéléseik, levelezésük eredményeként Kállay Kristóf, a Szuverén Máltai Lovagrend szentszéki nagykövete, egyidejűleg a Magyar Máltai Lovagok Szövetségének elnöke úgy döntött, hogy a római magángyűjteményét, valamint a megőrzésre reá bízott muzeális értékű könyv-, oklevél-, kitüntetés-, valamint metszetgyűjteményt szülővárosának, Nyíregyházának ajándékozza. Kinyilvánította, hogy lokalpatriotizmusa mellett azért is választotta szülővárosát, mert a magángyűjteményére szintén igényt tartó Magyar Nemzeti Múzeumban, az Országos Levéltárban, az Országos Széchényi Könyvtárban nem látta megnyugtatónak a teljes anyag egyben tartását és külön gyűjteményként kezelését. Az első római szállítmányok 1989. április 27-én érkeztek meg a Jósa

András Múzeumba. 1990. november 2-án, 1992. február 21-én és szeptember 29-én újabb adományok érkeztek Rómából.² A Jósa András Múzeum egyébként is zsúfolt raktárhelyiségében ekkor csaknem 60 dobozban és ládában tárolták a majdnem 6000 kötet könyvet, kiadványt és folyóiratot.

A könyvek mellett már 1992-re létrejött egy kivételes értékű rendjel- és kitüntetésekkollekció, amely ekkor mintegy 135 darabból állt. Az első rendjelek 1989. május 12-én kerültek a Jósa András Múzeumba, ahol május 24-én – Nyíregyháza megyei jogú várossá avatásának tiszteletére – két vitrinben kiállítást rendeztek belőle. A kitüntetések eredeti viselője báró altorjai Apor Gábor (1889-1969), a máltai lovagrend kancellárja és szentszéki követ, aki a halála előtt Kállay Kristóf barátjának megőrzése bízta értékes rendjeleit.³ Bár a kamarakiállítás csak május 31-ig volt megtekinthető, a nagy érdeklődésre való tekintettel a város vezetése azon dolgozott, hogy a folyamatosan érkező gyűjteményi anyagot megfelelő körülmények között lehessen bemutatni és tárolni, ezért 1992 szeptemberében Nyíregyháza Megyei Jogú Város Közgyűlése a 212/1992 (IX. 21.) számú határozatával úgy döntött, hogy a gyűjtemény átmenetileg a Nyírvíz-palotában, a Széchényi utca 1. II./7. szám alatt lévő 166 m² alapterületű, üresen álló lakásban kerül elhelyezésre. Egy évvel később, 1993. március 10-én hivatalosan is megnyitotta a Kállay Gyűjtemény a kapuit a látogatók előtt.

² Lakatos Sarolta: A Kállayak gyűjteménye. Történelmi Muzeológiai Szemle 9. (2009) 121–130.

³ Kelet-Magyarország, 1989. május 24. 1.

Az intézmény algyűjteményei közül napjainkban is az egyik legkiemelkedőbb helyet a falerisztikai kollekció foglalja el. A Kállay Gyűjtemény rendjelgyűjteményében 41 féle rend, kitüntetés insignei található, amelyek tizenhárom európai, illetve négy közép- és dél-amerikai országból származnak, tizenkettő magyar eredetű, valamint a Habsburg korszakból való. Döntően az adott kitüntetés első vagy második fokozatai, aranyból és ezüsből vagy aranyozott ezüsből készültek, illetve brillantírozott ezüstök. Közülük jó néhány más hazai közgyűjteményben máshol nem lelhető fel.

Ilyen például az 1764-ben alapított Magyar Királyi Szent István Rend nagykeresztje a csillaggal, az 1429-ben alapított Aranygyapjas Rend 19. századvégi rendjel típusa, az 1918-ig fennállt Brünni „Maria Schul” Nemesi Kisasszonyintézet díszjele, a Máltai Lovagrend Érdemrendjének nagykeresztje a csillaggal, az 1941–1944 között létezett Zvonimir Király Koronája Rend nagykeresztje a csillaggal, valamint a közép- és dél-amerikai rendjelek. A teljes falerisztikai, numizmatikai kollekció ma 770 darabból áll. A Kállay Gyűjtemény néhány rendjelet – Francia Becsületrend, Lengyelország Újjászületése Rend, Magyar Érdemrend – több fokozattal kapott meg. Az egyes darabok az 1900-as éves elejétől 1958-ig kerültek átadásra, melyek döntően báró altorjai Apor Gábortól származnak. A Kállay Gyűjtemény adományozó okiratot azonban csak három kitüntetéssel tudott átvenni: a Magyar Érdemrend nagykeresztje a csillaggal (1942), Horvát Zvonimir Király Koronája Rend nagykeresztje a csillaggal (1942) és Argentín Május Rend nagykeresztje a csillaggal (1958).⁴

Az eddigi kutatások szerint a gyűjteményben lévő további 12 rendjelnek, kitüntetésnek is Apor Gábor volt a tulajdonosa, így a közel 600 éves múltú, világszerte kivételes tiszteletnek örvendő Aranygyapjas Rend vörös szalagon függő rendjelvényének is, amelyet 1951-ben vett át Habsburg Ottótól (1912–2011). Apai nagybátyjává, báró Apor Sámuel (1856–1917) altábornagyává volt az Osztrák Császári Lipót Rend lovagkeresztje, az Osztrák Császári Vaskorona Rend II. osztálya és a Koronás Arany Érdemkereszt, melyeket 1917-ben adományoztak a részére, míg a Vöröskereszt II. osztályú díszjelvénye hadidíszítménnyel, női csokorszalagon testvérhúgától, Apor Gizellától (1886–1971) származik. Apai nagynénjének, Apor Irmának (1855–1942) adományozták 1902-ben az Erzsébet Rend II. osztályú keresztjét és ő viselte a brünni „Maria Schul” Nemesi Kisasszonyintézet díszjelét is. Bárcziházi Bárczy István (1882–1952) volt miniszterelnökségi államtitkáré volt az 1939-ben részére adományozott Szent Szilveszter Rend nagykeresztje a csillaggal, míg a rendjel másik példányát az 1950-es években báró altorjai Apor Gábornak adományozták. A Magyar Királyi Szent István Rend nagykeresztjét a csillaggal Gennaro Granito Pignatelli di Belmonte (1851–1948) érsek, volt apostoli nuncius 1911-ben a Monarchia uralkodójától, Ferenc Józseftől kapta.⁵

Az egyes rendjeleket, kitüntetésekét néhány kivétellel (Magyar Érdemrend I. osztálya, Tiroli Honvédelmi Emlékérem,

I. osztályú Vitézségi Érem, Signum Laudis egyik példánya, Szent Szilveszter Rend egyik példánya, Károly Csapatkereszt) az eredeti dobozokkal vehette át a Kállay Gyűjtemény. Az európai eredetű rendjelek, kitüntetések között találjuk a Pápai Állam két rendjének, a Nagy Szent Gergely Rendnek, valamint a Szent Szilveszter Rendnek a legmagasabb osztályait. Szintén a Pápai Államból származik a „Pro Ecclesia et Pontifice” Érdemkereszt, melyet 1901-ben Apor Irmának adományoztak. A Napóleon által alapított Francia Becsületrend 1870 utáni típusaiból a gyűjteményben a Francia Becsületrend nagykeresztjének csillagának két példánya, valamint a parancsnoki és a lovagkereszt egy-egy darabja található meg. A gyűjtemény gyönyörű példánya a Spanyol Polgári Érdemrend aranyból készült nagykeresztje a csillaggal, a Görög Megváltó Rend nagyparancsnoki keresztje a csillaggal (2. osztály), az Olasz Szent Móric és Lázár Rend parancsnoki keresztje a csillaggal (3. osztály), a Bolgár Polgári Érdemrend nagytiszti keresztje a csillaggal (2. osztály) és az Olasz Korona Rend nagykeresztjének csillaga, melyeknek a tulajdonosa szintén báró altorjai Apor Gábor volt. Az I. világháborúhoz kötődik még két osztrák eredetű emlékérem, a Tiroli Honvédelmi Emlékérem és az Osztrák Háborús Emlékérem, melyeket a két világháború között adományoztak neki. A két világháború közötti korszak rendjele az Osztrák Köztársaság Nagy Arany Díszjelvénye a csillaggal, melynek 1931-től szintén a báró volt a tulajdonosa. A Lengyelország Újjászületése Rend első típusából a nagykereszt és a 2. osztály, a parancsnoki kereszt a csillaggal értékét mutatja (de ez más, magasabb osztályú rendjelnél, érdemrendnél is kimutatható), hogy a nagykeresztből mindössze 79, a parancsnoki keresztből (a csillaggal) pedig 241 példányt osztottak ki. A II. világháború után alapított európai érdemrendek között található az Olasz Köztársasági Érdemrend nagykeresztje a csillaggal, a Német Szövetségi Köztársaság Érdemrendjének nagy érdemkeresztje a csillaggal, valamint a Szuverén Máltai Lovagrend Emlékérme, amelyet az 1956-os magyar forradalom menekültjeinek megsegítéséért adományoztak báró altorjai Apor Gábornak. Kurióznak tekinthetők a Közép- és Dél-Amerikából származó rendjelek, amelyek létrejötte a latin-amerikai gyarmatok függetlenségi háborújához (1810–1826) nyúlik vissza. A gyarmatok felszabadításának előkészítésében vezető szerepet játszó gyarmati értelmiség jól ismerte a felvilágosodás és a francia forradalom eszmevilágát, történéseit. A hatalmas gyarmatbirodalom romjain létrejött fiatal köztársaságok rendjelein, kitüntetésein ezért nem egyszerűen találkozunk a sajátos nemzeti jelképek, díszítések mellett a francia forradalom szimbólumaival. A Perui Nap Rend, a Brazíliai Dél-Kereszt Rend, az Argentín Május Rend, valamint a Salvadori José Matias Delgado Rend legmagasabb fokozatai (nagykereszt a csillaggal) kiválóan bizonyítják mindezt.⁶

Kállay Miklós miniszterelnök rendjelei szintén megtalálhatóak a Kállay Gyűjteményben, köztük a Francia Becsületrend parancsnoki keresztje, amelyet 1931-ben kapott, valamint a Lengyelország Újjászületése Rend nagykeresztjének csillaga, a Francia Becsületrend parancsnoki keresztje

⁴ Lakatos Sarolta: Rendjelek és kitüntetések a Jósa András Múzeumban. (Jósa András Múzeum Kiadványai 39.) Nyíregyháza 1994. 17.

⁵ Uo. 19.

⁶ Uo. 19.

2. kép – Az Aranygyapjas Rend (Kállay Gyűjtemény VL 2008/97)

nagykeresztjének csillaga, a Magyar Érdemrend nagykeresztjének csillaga, a Magyar Érdemrend Szent Koronával ékesített nagykeresztjének csillaga és a Spanyol III. Károly Rend nagykeresztje a csillaggal.⁷

A gyűjteményalapító Kállay Kristóf kitüntetései, rendjelei is megtalálhatók a gyűjteményben, nevezetesen az Osztrák Érdemrend Arany Díszjelvénye, a Luxemburgi Nagyhercegség Érdemrendjének nagytiszti keresztje a csillaggal, a Portugál Dom Henrique Infáns Rend nagytiszti keresztje a csillaggal, a Pius Rend nagykeresztjének csillaga, a Szent Szilveszter

7 Lakatos Sarolta: A Jósza András Múzeum Kállay-Gyűjteményének falerisztikai algyűjteményéből. (Jósza András Múzeum Kiadványai 56.) Nyíregyháza 1998. 19.

3. kép – A Magyar Királyi Szent István Rend (Kállay Gyűjtemény VL 2008/85)

Rend nagykeresztje a csillaggal és a Lisszaboni Földrajzi Társaság díszláncja. Ezeken kívül említésre méltó Barcs György (1906–1992) két máltai kitüntetése, a Máltai Lovagrend I. osztályú donátusi lovag rangjelző insigniája nyakszalagon, valamint a Szuverén Máltai Lovagrend Érdemrendjének (Pro Merito Melitensi) nagytiszti keresztje nyakszalagon civil tagozata.⁸

A Habsburg birodalmi (osztrák-magyar) és magyarországi rendjelek, kitüntetések között a két legértékesebb rendjel az Aranygyapjas Rend rendjelvénye és a Magyar Királyi Szent István Rend nagy keresztje a csillaggal. Az Aranygyapjas Rend gyűjteményünkben lévő rendjeltípusa hazai közgyűjteményekben az egyetlen.⁹

Az 1764-ben alapított *Magyar Királyi Szent István Rend nagykeresztje a csillaggal* fokozatból hazánkban jelenleg csak ez az egy példány ismeretes. Becsét az is növeli, hogy 1764–1918 között a különböző fokozatokat mintegy 1703 fő – köztük 591 külföldi – kapta meg, ebből a nagykeresztet 854 személynek – köztük 547 külföldinek – adományozták.

A magyarországi eredetű rendjelek, kitüntetések, dísz- és emlékjelek 1943–1944. évi viselési sorrendjét figyelembe véve, az akkor létezett 123 féle kitüntetésből a Kállay Gyűjteményben megtalálható a Magyar Érdemrend nagykeresztje a csillaggal, az Osztrák Császári Vaskorona Rend II. osztálya, az Osztrák Császári Lipót Rend lovagkeresztje, a Signum Laudis bronz fokozata két példányban, a Koronás Arany Érdemkereszt, az I. osztályú Ezüst Vitéségi Érem, a Károly

8 Uo. 12.

9 Uo. 19.

4-5. kép – Magyar Érdemrend I. osztályú keresztje válszalagon (KGY VL 2008/79) és csillaga (Kállay Gyűjtemény VL 2008/80)

Csapatkereszt és a Vörös kereszt II. osztályú díszjelvénye. A Szent István Rend nagykeresztje negyedik a sorrendben, míg az Aranygyapjas Rend minden kitüntetését megelőző, legelől viselendő.¹⁰

A páratlan értékű rendjelgyűjtemény 1994. április 30-án Kállay Kristóf (1960-) országgyűlési képviselő közreműködésével a Magyar Köztársaság Érdemrend teljes sorozatával egészült ki.¹¹ A 23 darabból álló kollekciónak az 1991-ben életre hívott Magyar Köztársasági Érdemrend és Érdemkereszt kitüntetés-család polgári és katonai tagozatának teljes anyagát magában foglalja.

A rendjelgyűjteményben egyedülálló helyet foglal el a Magyar Érdemrend, amelynek összesen öt példányát őrzi az intézmény. A kitüntetést gróf Bethlen István miniszterelnök 1922. június 14-én kelt előterjesztése nyomán alapították Magyar Érdemkereszt néven, amelyet Horthy Miklós kormányzó 1923. június 19-én hagyott jóvá. A kitüntetést katonai és polgári érdemek elismerése céljából alapították öt osztálylyal. A kitüntetésben külföldi állampolgárok is részesülhettek. 1935. december 23-án az elismerés elnevezését Magyar Érdemrendre változtatták. A fokozatokban némi módosítás történt, mivel a megszüntetett V. osztály helyébe arany, ezüst és bronz érdemkeresztet léptettek.¹² 1939. április 14-től hadiszalagon és karddíszítménnyel is adományozható vált. 1939. május 13-án kelt legfelsőbb elhatározással a legmagasabb fokozat a Magyar Érdemrend Szent Koronával ékesített Nagykeresztje lett, amelyhez a kormányzó külön óhajára rendi láncot is adományozhattak.¹³

A Kállay Gyűjteményben őrzött legrégebb példány a Magyar Érdemrend I. osztályú keresztje válszalagon, amelynek 1935 előtti típusát báró altorjai Apor Gábor viselhette. A gyűjtemény őrzi a Magyar Érdemrend I. osztályú keresztjének csillagát is, amelyet 1937. március 27-én vehetett át a báró. Ezeket a darabokat 1990. november 2-án adományozta a gyűjtemény részére Kállay Kristóf gyűjteményalapító.

A Magyar Érdemrend nagykeresztje a csillaggal kitüntetést szintén Apor Gábornak adományozták 1942. december 24-én, aki akkor már a vatikáni magyar királyi követség vezetője volt. Szerencsés módon ennek a kitüntetésnek mind az adományozó okirata, mind a doboza bekerült a gyűjteménybe 1993. augusztus 23-án a gyűjteményalapító jóvoltából.

A Magyar Érdemrend másik két példányának tulajdonosa Kállay Miklós miniszterelnök volt, akinek a nevéhez további egy példány kapcsolható a gyűjteményből. Az egykori kormányfő számos rangos elismerése közül a Magyar Érdemrendnek három példányát viselhette élete során. Először 1926-ban adományozta részére Horthy Miklós kormányzó a II. osztályú Magyar Érdemkeresztet a csillagokkal kitüntetést – ekkor Szabolcs és Ung k. e. e. vármegye főispáni tisztségét töltötte be.¹⁴ Sajnos ezzel a példánnyal a Kállay Gyűjtemény nem rendelkezik. A Magyar Érdemkereszt I. osztályát 1934. július 12-én a Gömbös-kormány földművelésügyi minisztereként vehette át.

Ekkor e kitüntetésben részesült még Fabinyi Tihamér kereskedelmi miniszter, dr. Hóman Bálint közoktatásügyi miniszter és Lázár Andor igazságügy miniszter is.¹⁵ Kállay Miklós utolsó és legmagasabb belső kitüntetését a Magyar Érdemrend Szent Koronával Ékesített Nagykeresztjét a

10 Uo. 20.

11 Kelet-Magyarország, 1994. május 28. 10.

12 *Felszeghy Ferenc – Rátvay Imre – Petrichevich György – Ambrózy György: A rendjelek és kitüntetések történelmünkben.* Bp. 1943. 451.

13 Uo.

14 Magyarország tisztí cím- és névtára 1944. (Magyar Királyi Statisztikai Hivatal.) Bp. 1944. 775.

15 Magyar Lapszemle, 1934. július 13. 568.

6. kép – A Magyar Érdemrend nagykeresztje (KGY VL 2008/127) és csillaga (Kállay Gyűjtemény VL 2008/129)

kormányzó – talán érezve a közeli vihart – az alábbi kézirat társaságában adományozta miniszterelnökének – 10 nappal Magyarország német megszállása előtt:

„Kedves Dr. Kállay!

Immár két esztendeje annak, hogy közügyek szolgálata iránti ősi nemzetségében hagyományos kötelességérettel vállalta az ország miniszterelnökének ma különösen terhes tisztét. A mai sorsdöntő időkben legnagyobb odaadással állította kiváló képességeit az örök magyar célok áldozatos szolgálatába és fáradhatatlan kitartással folytatja a nemzet jövő sorsának biztosítását célzó kemény munkáját. Amidőn változatlan bizalommal tekintek további működése elé, Önnek a haza körül szerzett kimagasló érdemeinek elismeréséül a Magyar Érdemrend Szent Koronával ékesített nagykeresztjét adományozom.

Kelt, Budapesten, 1944. évi március hó 9. napján.
Horthy s.k. Kállay Miklós sk¹⁶

A kormány tagjai vitéz Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszterrel az élen a miniszterelnöki palotában jókívánságukat fejezték ki miniszterelnökségének második évfordulója és magas kitüntetése alkalmából.¹⁷

16 Magyar Távirati Iroda, Napi hírek, 1944. március 9. 17. kiadás perc (elérhető a Hungaricana Közgyűjteményi Portálon).

17 Uo.

7. kép – Magyar Érdemrend nagykeresztjének csillaga (Kállay Gyűjtemény VL 2008/150)

Ez a két kitüntetés a miniszterelnök 1993. április 17-i kálólósemjéni újratemetésekor a halotti párnáján voltak láthatók, majd a ceremónia után a Kállay Gyűjteménybe kerültek fia, Kristóf jóvoltából. Utóbbi kitüntetésnek az az érdekessége, hogy a csillagról hiányzik a Szent Korona és csak egyik rögzítő eleme látszik.

Kállay Miklós magyarországi közéleti tevékenysége Magyarország német megszállásáig tartott. Munkásságának kitüntetésekkel való elismerései is ekkor zárultak. Kitüntetései egy része tehát a Kállay Gyűjteményt gazdagítja, míg más része ismeretlen helyen található. Kállay Miklós 1953-tól New York-ban élt, és ott is halt meg 1967-ben. A legkisebb fiától, Kállay Andrásztól (1919–1995), Horthy Miklós egykori testőrőhadnagyától vehette át az intézmény 1993. október 3-án a Magyar Érdemrend Szent Koronával ékesített, hadidíszítményes, kardos csillagát, amit az adományozó az édesapja New York-i lakásán lelt fel.

A magyarországi közgyűjtemények közül csak a Magyar Nemzeti Múzeum és a Kállay Gyűjtemény őrzi vitéz nagybányai Horthy Miklós kormányzó kitüntetését. A hosszú katonai szolgálata, majd negyedszázados országglása alatt számtalan elismerésben részesült. Horthynak összesen körülbelül hetvenféle kitüntetése volt. Ezek közül néhány több darabból állt, ezért száz fölöltre tehető a kitüntetései száma, nem számítva a miniatűröket. Közéjük tartozott a Magyar Érdemrend Szent Koronával ékesített csillaga, a kardokkal. A Magyar Érdemrend Szent Koronával ékesített nagykeresztjét 1939. május 13-án alapították. Fokozataihoz kis díszítmény is tartozott: adományozták zöld babérágas hadidíszítménnyel és kardokkal. A kitüntetés brillantírozott, nyolcsugarú ezüstcsillagon smaragd zöld szélű, fehér zománcú, a középpont felé összefutó szárú kereszt. Középpajzsában vörös mezőben hármashalmon nyugvó nyitott koronából apostoli kettőskereszt

8. kép – Magyar Érdemrend Szent Koronával ékesített nagykeresztjének csillaga (Kállay Gyűjtemény VL 2008/151)

nő ki. A pajzs fölött a Szent Korona, a keresztszárak között öt-öt aransugár, a pajzs alatt két kard, alsó sugaron pedig zöld babérág látható. A hátoldalon felerősítő tű és két kampó helyezkedik el. 1994-ben Horthy István kormányzóhelyettes özvegye, gróf Edelsheim-Gyulay Iona Portugáliából hazahozta és a Magyar Nemzeti Múzeumnak adományozta apósa megmaradt kitüntetéseit és egyenruháit. Ezek között azonban már nem volt megtalálható a Magyar Érdemrend Szent Koronával ékesített nagykeresztjének csillaga a kardokkal, amelyet Horthy Miklós 1956. június 18-án kelt levele szerint

9. kép – A Magyar Érdemrend Szent Koronával ékesített, hadidíszítményes, kardos csillaga (Kállay Gyűjtemény VL 2008/141)

kölcsönadott volt miniszterelnökének, a dél-amerikai körútra induló Kállay Miklósnak. A kormányzó 1957. február 9-én bekövetkezett halála miatt azonban már nem került vissza hozzá. Horthy Miklós személyes relikviája így került Nyíregyházára.¹⁸

A Kállay Gyűjteményben őrzött rendjelek napjainkban kulturált, impozáns környezetben tekinthetők meg. Az állandó kiállítás szerves részeként bemutatott darabok méltó módon emelik az intézmény fényét és rangját.

¹⁸ Zeidler Sándor: Hogyan került a Kállay-gyűjteménybe Horthy Miklós kormányzó egyik kitüntetése? Rubicon 28. (2017) 5. sz. 80–81.

OGOLJUK-BERZSENYI ANETT

A Magyar Érdemrend adományozásai az egészségügyi dolgozók körében

Az első világháborút követő időszak sok tekintetben változást hozott, ez az újonnan létrejövő kitüntetések jellegében és a kitüntetettek körén is markánsan megjelenik. A király nélküli királyság a Habsburg-korszak kitüntetéseit, legalábbis kezdetben, nem vette át, új elismerések alapítására került sor. Az újfajta elismerésekkel együtt pedig megváltozott a kitüntetést elnyerők köre is. Az általam vizsgált területen jelentősen visszaesett a kitüntetés adományozások száma, az is csak az orvosok egy szűk körét érintette, ugyanakkor kiszélesedett az érintett szakágak köre. Tanulmányomban kifejezetten ezekre az elismerésekre, elsősorban a Magyar Érdemkereszt/Érdemrend adományozásokra és a mögöttük álló érdemekre koncentrálok.

Orvosi elismerések a világháború előtt; a közegészségügy terén beállt változások

Az első világháborút megelőző évtizedekben orvosok nagyobb számban járványügyi vészhelyzet elhárítása miatt, háborús helyzetben, esetleg diplomáciai jelleggel részesültek elismerésben.¹ Ezeket leszámítva mások igen kevesen lettek kitüntetve egyéni érdemeik elismeréseként. A Vaskoronarend III. osztályának, a Lipót-rend és a Ferenc József Rend lovagkeresztjének odaítélése volt gyakori orvosi körökben, tehát alapvetően az alacsonyabb osztályokat kapták meg orvosok. Ezen kívül, régóta fennálló szokás szerint, a királyi tanácsosi címmel történő elismerések szerepelnek nagyobb számban a korabeli elismerések között.² Az egészségügyi vészhelyzetek, diplomáciai különleges alkalmak hozta tömeges adományozásokat leszámítva az egyéni érdemszerzéseken végig tekintve élesen kirajzolódik a magasabb elismeréseket szerzők köre, közöttük az egyetemi tanárok, a királyi család, híres emberek orvosai jártak élen, elsősorban a legelterjedtebb és sok

éve létező szakmák képviselői, sebész és belgyógyász orvosok.³ Ezzel szemben például az elmeorvosok és kórboncnokok, mint kevésbé elismert területek dolgozói, nagyon ritkán részesültek elismerésben, a teljesen új szakágak képviselői, mint a fül-orr-gégészek pedig egyáltalán nem.

A Horthy-korszak vizsgálata, összehasonlítva a Monarchia kitüntetési szokásaival több szempontból is érdekes. Egyrészt a megjelenő új kitüntetések jellege, másrészt az orvostudomány terén végbement változások miatt. A 19. század legvégéig viszonylag kevés szakággal lehetett számolni. Még a nagyobb, századvégen épült kórházakban is csak öt-tíz osztály működött, ahol jellemzően sebészeti, szemészeti, belgyógyászati, esetleg elme-, bőr- és nemibeteg, szülészeti és nőgyógyászati részlegek működtek. A 20. század első felére tehető a ma ismert szakágak különválásának fellendülése, ezzel együtt a szakorvosi és kórházi osztály típusok bővülése.⁴ Előzetesen feltételezhető volt tehát, hogy a Horthy-korszakban többféle területéről származó orvosok részesültek elismerésben.

Orvosok elismerései a Horthy-korszakban

Elsőként azt vizsgáltam, hogy milyen típusú elismerések jöhettek szóba az egészségügy területén a két világháború közötti időszakban.⁵ A korábbiakhoz hasonlóan népszerű elismerési forma volt a tanácsosi cím, az egészségügyi tanácsosi cím adományozása, a kiemelkedő munka és hosszabb távú orvosi pálya jutalmazásaként. 1920 és 1944 között 170 orvos kapta meg a címet, közöttük tisztii főorvosok, vármegyei, járási orvosok, rendelőintézeti szakorvosok.⁶

1 Például az 1872–1873. vagy az 1893. évi kolerajárványok alkalmával került sor nagyobb számú kitüntetés odaítélésére. Magyar Ujság, 1873. december 12. 34.; Gyógyászat 34. (1894) 10. sz. 121.

2 A korszak orvosi kitüntetéseit – a hivatalos általános közlönyök és országos lapok mellett – 1861-től kezdve a Gyógyászat orvostudományi közlöny közölte.

3 Pl. Balassa János sebész, Erzsébet királyné orvosa 1867-ben a Lipót Rend lovagkeresztjét; Kovács-Sebestény Endre sebész, Deák Ferenc kezelőorvosa 1867-ben a Vaskoronarend III. osztályát, 1876-ban a Szent István Rend kiskeresztjét; Lenhossék József sebész, anatómus 1871-ben a Vaskoronarend III. osztályát, valamint számos külföldi kitüntetést szerzett.

4 Koltai Gábor – Ogoljuk-Berzsenyi Anett: Konceptió a Budapest Főváros Levéltára illetékességi és gyűjtőkörébe tartozó maradandó értékű egészségügyi iratok feltárására és átvételére. Kézirat, 2020.

5 Magyarország tisztii cím- és névtára adatai alapján. Kizárólag az 1920–1945. közötti érdemek elismerését vettem figyelembe, az első világháború alatt végzett munkáért utólag megadott kitüntetéseket nem.

6 Magyarország tisztii cím- és névtára 51. (1944) 755-756.

Ehhez képest a különféle díszjelvények, érdemérmek és érdemkeresztek odaítélése a korszakban, leszámítva a háborús közreműködést, gyakorinak egyáltalán nem mondható. Az orvosi pályához leginkább a Magyar Vöröskereszt Díszjelvény illeszkedett. Az elismerést 1922-ben alapította a kormányzó, három osztállyal. Célja a Magyar Vöröskereszt és a közjótékonyág terén kiemelkedő tevékenységet folytatók díjazása volt.⁷ A korszakban 23 fő kapta meg a Vöröskereszt Díszjelvény 2-3. fokozatát, az érdemkeresztet (20 fő) és érdemérmét (3 fő), túlnyomórészt a területi Vöröskereszt egyletek aktív tagjai.

Mivel az egészségügyi dolgozókat a korábbi évtizedekben tudományos tevékenységükért gyakran kitüntetéssel jutalmazták, várható volt, hogy az 1930-ban a kulturális és tudományos érdemek elismerésére alapított Corvin-dekorációk tulajdonosai között is szerepelnek orvosok, orvostudósok.⁸ Az elit testület tagjai között egyszerre 12 Corvin-láncos és 60 Corvin-koszorús személy lehetett, így a korlátozott létszám miatt kevesen részesülhettek ebben a kitüntetésben. Corvin-láncot mindössze két orvos kapott fennállása alatt, 1930-ban Korányi Sándor belgyógyász, ideg orvos, 1938-ban pedig a korábban Corvin-koszorús Verebély Tibor sebész, patológus. Alapításakor hét orvosnak (köztük egy állatorvosnak) ítélték oda a Corvin-koszorút, akik között sebész, belgyógyász, patológus, szemész, idegyógyász szakemberek szerepeltek. Ezt követően mindössze két adományozásra került sor, 1940-ben Gyergyay Árpád fül-orr-gégész, 1941-ben Neuber Ede bőrgyógyász kapta meg a Corvin-koszorút.⁹

A Magyar Érdemkereszt/Érdemrend adományozásai

Az 1923-ban alapított Magyar Érdemkereszt, majd Magyar Érdemrend kitüntetéscsalád adja a korszak legtöbb kitüntetettjét, ezért várható volt, hogy több egészségügyi dolgozó részesült ezekben. A kutatásomban a magyar elismerésekre, azon belül pedig kifejezetten az érdemkereszt adományozásokra koncentráltam, így a kitüntetéscsalád érdemérmek nem szerepelnek az összesített adatok között. Ezt figyelembe véve elmondható, hogy a korszakban 51 személyt díjaztak a kitüntetéscsalád valamelyik érdemkeresztjével, 53 esetben.¹⁰ Bár több tucat orvosi kitüntetésről beszélhetünk a Magyar Érdemrend esetében, mindenképpen ki kell emelni, hogy az odaítélések nagyjából a második világháború idejére estek, valamint igen nagy számban katonaeorvosok részesültek ilyenben. A fenti számokból kiindulva, az 51 személyből 29 katonaeorvos, a kitüntetés-adományozások közül pedig 32 esett a második világháború idejére. Ez a korábbi időszakok tendenciáját erősíti, miszerint háborús cselekmények alatt az orvosok körében is jelentősen megnőtt a kitüntetés-adományozások száma.

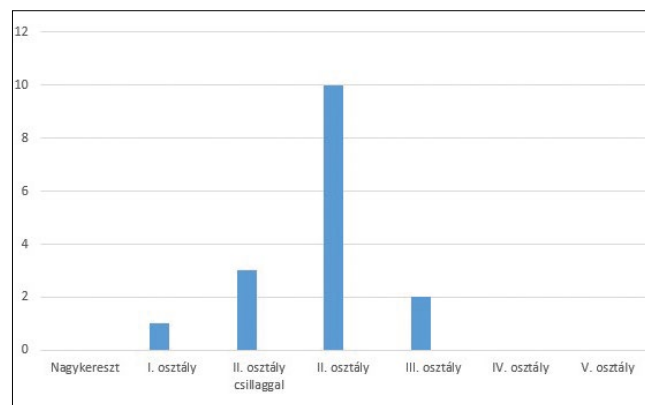
7 A Magyar Vöröskereszt díszjelvény alapszabályai. Budapesti Közlöny 56. (1922) 109. sz. 1.

8 Alapszabályát és szervezeti és működési szabályzatát ld. Budapesti Közlöny 64. (1930) 245. sz. 4-6.

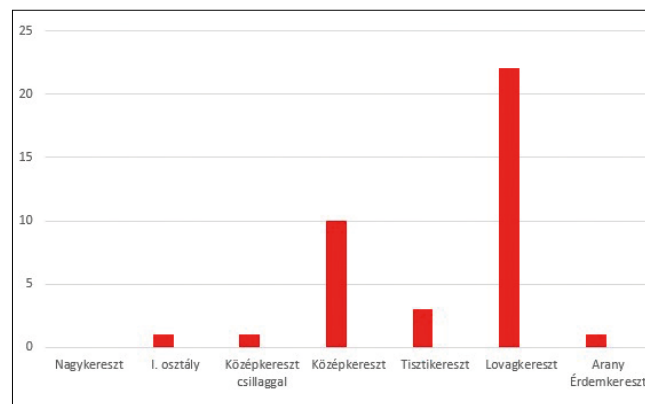
9 Magyarország tiszti cím- és névtára 47. (1940) 581.

10 Magyarország tiszti cím- és névtára 51. (1944) 769–809.

A Magyar Érdemkereszt és Érdemrend fokozatainak megoszlását az alábbi grafikonokon szemléltetem. Jól látható, hogy 1935-ig a II. osztályú érdemkeresztet adták nagyobb számban, később ezt a tendenciát folytatták a Magyar Érdemrend középkeresztjével. A második grafikonon a lovagkeresztek száma ugyan sok, de ezeket mind a második világháború idején adták, és három kivétellel honvédorvosok elismerésére szolgált. Tehát megállapítható, hogy békeidőben a II. osztály, illetve középkereszt adása volt a legjellemzőbb, ami változást jelent a korábban vázolt monarchia-kori állapotokhoz képest, ahol több rendre vonatkozóan is kirajzolódik a tendencia, miszerint a legalacsonyabb osztály odaítélése volt jellemző az egészségügyi dolgozók körében.

1. ábra – A Magyar Érdemkereszt adományozásainak megoszlása

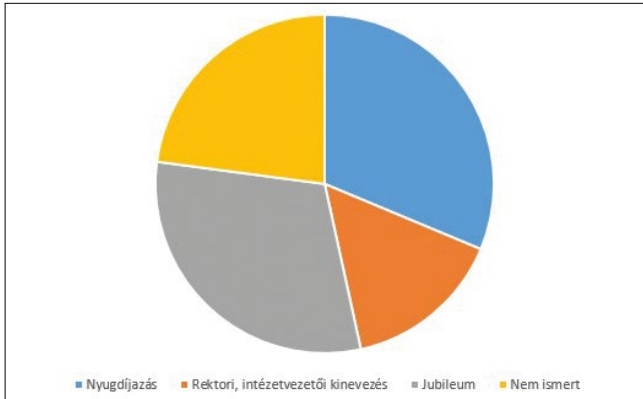

2. ábra – A Magyar Érdemrend adományozásainak megoszlása

Ezzel összefüggésben érdemes megemlíteni a kitüntetések alacsony számát. Mindössze 22 olyan személyt tudunk felsorakoztatni a Horthy-korszakban, akik nem katonai szolgálatért kapták az elismerést, ami igen alacsonynak mondható az összesen több mint 13 ezer kitüntetethez viszonyítva.¹¹ A háború alatt fordult elő egyedül, hogy egyszerre több személyt is kitüntettek, egyébként egyedi esetekről volt szó. Női orvos egyetlen esetben sem kapott kitüntetést. Az adományozások között kimagasló az egyetemi oktatók száma, a

11 Böhm Martin: Magyar-német kitüntetési kapcsolatok 1922–1945 között. In: Clio bővületében. Válogatott tanulmányok Pandula Attila 65. születésnapjára. Szerk. Ogotjuk-Berzsenyi Anett – Németh Szilvia. Bp. 2022. 154.

22 esetből mindössze 5 fő volt, aki nem oktatott valamelyik egyetemen. Ami az adományozások időpontját illeti, a 22 fő összesen 24 érdemkeresztet elismerésben részesült. Ebből hat esetben nem áll jelentősebb eseménnyel összefüggésben a kitüntetés odaítélése. A fennmaradó 18 eset közül hat alkalommal nyugdíjazáskor, négy esetben rektori, intézetvezetői kinevezést követően, nyolc alkalommal pedig orvosi, tanári jubileum kapcsán történt a kitüntetés odaítélése.

3. ábra – A kitüntetés odaítélésének időpontjához kötődő esemény

Nagyon ritka, hogy ugyanaz a személy a rend több osztályát is elnyerte, mindössze három ilyen esetet találtam. Kétszeri kitüntetéssel rendelkezett Bókay János gyermekorvos, a Stefánia Gyermekkorház és a Gyermekgyógyászati Klinika igazgatója. Jelentős kutatásokat folytatott az anya- és gyermekvédelem, valamint a gyermekeket érintő járványos megbetegedések (diftéria, bárányhimlő, járványos gyermekbénulás) elleni védekezés terén. 1924-ben, 40 éves kórházigazgatói jubileumára orvosok közül elsőként kapta meg a Magyar Érdemkereszt II. osztályú kitüntetését,¹² majd 1930-ban a II. osztályú keresztet csillaggal, 45 éves igazgatói és több évtizedes egyetemi tanári, tudományos munkássága elismeréseként.¹³ Korányi Sándor belgyógyász, ideggyógyász, a központi idegrendszer vizsgálata terén fejtett ki jelentős tevékenységet. Kiemelkedő munkássága a tuberkulózis elleni védekezés, a BCG-oltás elterjesztése terén. 1930-ban, négy évtizedet meghaladó tudományos munkássága elismeréseként kapta meg a Magyar Érdemkereszt II. osztályát csillaggal,¹⁴ 1936-ban, 70. születésnapja és nyugdíjba vonulása alkalmából, a tuberkulózis elleni küzdelem, tudományos kutatás, orvosi oktatás terén szerzett kimagasló érdemei elismeréseként a Magyar Érdemrend I. osztályú kitüntetését adományozta neki a kormányzó.¹⁵ Bakay Lajos sebész kutatásai és tevékenysége több jelentős területére kiterjedt, kiemelendő a daganatos megbetegedések elleni sebészeti beavatkozások, az érsebészet, valamint a háború után különösen fontosá vált plasztikai sebészet. Kitüntetésait tekintve kicsit kilóg a sorból. Őt 1938-ban, 25 éves pályafutása

12 Orvosi Hetilap 68. (1924) 44. sz. 774.

13 Budapesti Orvosi Újság 28. (1930) 8. sz. 224.

14 Budapesti Orvosi Újság 28. (1930) 9. sz. 256.

15 Orvosi Hetilap 80. (1936) 27. sz. 647.

és a felsőoktatás terén kifejtett tevékenységéért a Magyar Érdemrend középkeresztjével tüntették ki.¹⁶ A rá következő évben, Verebely Tibor Corvin-láncos sebészorvossal együtt, az egészségügyi dolgozók között elsőként a Magyar Koronás Nagy Aranyéremmel jutalmazták munkásságát.¹⁷

Az elismert szakágak tekintetében hasonlóságok és különbségek is észlelhetők a Monarchia korabeli állapotokkal összehasonlítva. A Habsburg uralom idején jelentős volt a belgyógyászok, sebészek kitüntetése, járványügyi vészhelyzet esetén a járási, községi orvosok elismerése. A Horthy-korszakban is kiemelt helyen szerepelnek a belgyógyász és sebész végzettségű orvosok, ami köszönhető egyrészt a szakmák régi múltra visszavehető elismertségének, annak, hogy a ma ismert önálló szakágak egy része csak később önállóodott (például a belgyógyászatból alakult ki a gasztroenterológia, diabetológia, endokrinológia), végezetül jelentős részben a háború utáni időszak vezető egészségügyi problémáinak. Ez utóbbi az oka annak is, hogy a 22, Magyar Érdemrenddel kitüntetett orvos között megjelentek újabb szakmák, mint a bakteriológia, farmakológia, bőrgyógyászat, szemészet, gyermekgyógyászat képviselői is. Hogy megértsük a kitüntetések mögött álló orvosi munka társadalomtörténeti jelentőségét, érdemes néhány elismert orvost részletesebben is bemutatni.

Neuber Ede bőrgyógyász, orvosi oklevelének megszerzését követően rövid ideig a budapesti bőrklinikán működött, majd európai tanulmányúton vett részt.¹⁸ 1921-ben Debrecenbe került, ahol a Bőr- és Nemibeteg Klinika igazgatója, egyúttal a Debreceni Állami Kórház igazgatója volt.¹⁹ Fő kutatási területe a venereások, azaz nemibetegek kezelése volt, ami a járványokhoz hasonlóan jelentős problémákat okozott a korszakban. Ezenkívül különféle bőrbetegségekkel, gombás fertőzésekkel és azok gyógyításával foglalkozott.²⁰ Egyetemi rektori kinevezését követően, 1932-ben a II. osztályú Érdemkeresztet ismerték el munkásságát.²¹

Lenhossék Mihály anatómus család tagja, 1886-ban avatták orvosá. Ezt követően több évig német és svájci anatómiai intézetek munkatársa volt. 1899-től ismét Budapesten tevékenykedett, több mint 35 éven át egyetemi tanár, az Anatómiai Intézet igazgatója. Nyugdíjba vonulásakor, 1934-ben a Magyar Érdemkereszt II. osztályával tüntették ki.²² Fontosak antropológia és idegrendszerrel kapcsolatos kutatásai, munkássága nyomán egyike az 1930-ban Corvin-koszorút elnyert orvosoknak.²³

Grósz Emil szemészorvos 1887-ben szerzett orvosi oklevelet Budapesten. Féléves tanulmányút után a Szemklinikán helyezkedett el, egyetemi oktatóként is működött. 1903-tól trachomaügyi kormánybiztos, 1905-től a Szemkliniká vezetője

16 Budapesti Közlöny 72. (1938) 24. sz. 1.

17 Pesti Hírlap, 1939. december 6. 6.

18 Magyar életrajzi lexikon. <https://mek.oszk.hu/00300/00355/html/index.html> (Utolsó letöltés: 2023. november 12.) Neuber Ede.

19 <https://dermatologia.unideb.hu/hu/tortenet-neuber-edu> (Utolsó letöltés: 2023. november 12.)

20 Főbb műveit ld.: Magyar Tudományos Akadémiai Almanach. Bp. 1943. 235–237.

21 Magyarország tisztii cím- és névtára 51. (1944) 782.

22 Budapesti Közlöny 68. (1934) 64. sz. 1.

23 Magyarország tisztii cím- és névtára 41. (1931) 462.

egészen 1936-ban történt nyugdíjazásáig.²⁴ Ekkor kapta meg a Magyar Érdemrend középkeresztjét. Számos magyar és külföldi szemészeti egyesület aktív tagja volt, a magyarországi orvostovábbképzés egyik megteremtője, a Szemészet és Orvosképzés című lapok szerkesztője. Grósz a korszak egyik legtöbbször elismert orvosa, nem véletlenül. Kiterjedt kutatásokat folytatott a szembetegségek, különösen a korszakban pusztító bakteriális fertőzés, a trachoma területén. Több szemészeti műtéti eljárás bevezetése, például a szürkehályog műtéti kezelése is hozzá köthető.²⁵ Munkássága elismeréseként 1930-ban a Corvin-koszorúsok egyike lett.²⁶

Nékám Lajos Sándor bőrgyógyász orvos, 1888-tól rövid ideig a Közegészségtani Intézet, majd a fővárosi egyetem Kórbonctani Tanszékének munkatársa. 1896-ban kinevezték a Fővárosi Bakteriológiai Intézet igazgatójának, ezt a tisztséget tíz évig töltötte be. 1906-tól a Bőrgyógyászati Klinika vezetője, emellett a bőrgyógyászat tanára.²⁷ Pontosan 30 évvel később tüntették ki a Magyar Érdemrend középkeresztjével a közegészségügy, egyetemi oktatás és kutatás terén szerzett érdemeiért.²⁸ Jelentősek a nemi- és gombabetegségek, különösen a szifilisz gyógyítása és szűrése terén végzett kutatásai, ő kezdeményezte Magyarországon a nemibetegszűrést.

Baló József patológus röviddel az első világháború előtt kezdte meg egyetemi tanulmányait, diplomát így 1919-ben szerzett. 1922–1924 között a Baltimore-i Johns Hopkins Egyetemen és a bostoni Higiéniiai Intézetben járt ösztöndíjasként, majd hazatérve a Szent István Kórház főorvosa és egyetemi tanár lett. 1928–1945 között a szegedi Ferenc József Tudományegyetem munkatársa, intézetigazgató és oktató, rövidebb időszakokra a dékáni és rektori tisztséget is betöltötte.²⁹ Rektori tisztségéről leköszönve, 1940-ben kapta meg a Magyar Érdemrend középkeresztjét.³⁰ Szerteágazó munkássága kiterjedt az idegrendszeri és érbetegségekre, de mindenekelőtt a daganatos megbetegedésekre. A hazai kísérleti daganatkutatás egyik megalapítója.³¹ Számos magyar és külföldi kutatói egyesület aktív tagja volt.

Tomcsik József a kolozsvári és budapesti orvosi egyetemeken végezte tanulmányait, 1922-ben szerzett oklevelet. Ezt követően rövid ideig az Állatorvosi Egyetem Bakteriológiai Intézetének munkatársa, majd Amerikában folytatott tanulmányokat. 1926–1927-ben a pekingi Rockefeller Egyetem bakteriológiai osztályának vezetője volt, innen Budapestre, az 1927-ben megnyílt Országos Közegészségügyi Intézetbe került, ahol a szerológiai osztály vezetésével bízták meg. 1932-től

a szegedi egyetem közegészségtan tanára, 1936-ban a Közegészségügyi Intézet igazgatója lett.³² 1943-ban kapta meg a Magyar Érdemrend középkeresztjét, mint a Közegészségügyi Intézet igazgatója és a magyar közegészségügy fejlesztésének előmozdítója.³³ Az általa vezetett intézet kiemelt feladata volt a korszakban a fertőző betegségek elleni küzdelem, a járványügyi megfigyelőállomások felügyelete, valamint a védőoltások előállításának. Tomcsik maga is részt vett a bakteriológiai és vakcinakutatásokban, igazgatósága alatt, 1938-ban, a világon másodikként Magyarországon tették kötelezővé a diftéria elleni védőoltást.³⁴

A részletezett életrajzokból látszik, hogy a kitüntetett orvosok tevékenyen vettek részt az orvoscépzésben, emellett vezető pozíciókat töltöttek be, és nem utolsósorban fontos kutatásokat végeztek a korszak vezető halálainak visszaszorítása terén. Ugyanez a tendencia figyelhető meg a fentebb bemutatott három, a Magyar Érdemrend kitüntetetszalag tagjaival többszörösen díjazott orvos, Bókay János, Korányi Sándor és Bakay Lajos esetében. Megerősítendő a leírtakat, érdemes még röviden visszatérni a Corvin-lánccal és -koszorúval kitüntetett orvosok névsorára, valamint a Corvin-dekorációk és a Magyar Érdemrend tulajdonosai közötti azonosságokra.

A korszakban tíz orvos kapta meg a Corvin-dekorációt valamelyikét, közöttük Verebély Tibor, ér- és idegsebészeti eljárásokat, daganatos megbetegedéseket kutató sebész, patológus orvos 1930-ban a Corvin-koszorút, 1938-ban a Corvin-láncot.³⁵ A kitüntetettek között szerepel még Herzog Ferenc sebész, az EKG magyarországi meghonosítója, idegrendszeri betegségek és daganatok kutatója;³⁶ Hutyra Ferenc állatorvos, mikrobiológiai kutatásairól híres orvos;³⁷ Orsós Ferenc patológus, törvényszéki orvos, a lött- és szűrt sebek specialistája;³⁸ valamint Gyergyay Árpád fül-orr-gégész, a szakma kiváló orvosa, akihez a vezetéssel érzéstelenítési eljárás, valamint több, saját fejlesztésű vizsgálati eszköz kötődik.³⁹ Utóbbi esetében fontos kiemelni azt is, hogy egyike a Trianon után Erdélyben maradt orvosoknak, így nem véletlen, hogy a Corvin-koszorú odaítélésére a második bécsi döntést követően, 1940-ben került sor.

Az alábbi táblázat a Corvin-dekorációval és Magyar Érdemrenddel is elismert orvosokat foglalja össze.

A Corvin-dekorációval rendelkező orvosok másik fele egyúttal a Magyar Érdemrend valamelyik keresztjével is kitüntetett orvos volt. Közülük Korányi Sándor, Bakay Lajos, Grósz Emil és Lenhossék Mihály rögtön az első, 1930-as

24 Magyar életrajzi lexikon. <https://mek.oszk.hu/00300/00355/html/index.html> (Utolsó letöltés: 2023. november 12.) Grósz Emil.

25 Semmelweis Egyetem Galéria. <http://baratikor.semmelweis.hu/galeria/page.php?id=84> (Utolsó letöltés: 2023. november 12.)

26 Magyarország tisztii cím- és névtára 41. (1931) 462.

27 Magyar orvoséletrajzi lexikon. Összeáll.: Kapronczay Károly. Bp. 2004. 273.

28 Orvosi Hetilap 80. (1936) 33. sz. 789.

29 Magyar orvoséletrajzi lexikon. Összeáll.: Kapronczay Károly. Bp. 2004. 33-34.

30 Budapesti Közlöny 74. (1940) 186. sz. (1940. augusztus 18.) 1.

31 Magyar életrajzi lexikon. <https://mek.oszk.hu/00300/00355/html/index.html> (Utolsó letöltés: 2023. november 12.) Baló József.

32 Magyar életrajzi lexikon. <https://mek.oszk.hu/00300/00355/html/index.html> (Utolsó letöltés: 2023. november 12.) Tomcsik József.

33 Orvosi Hetilap 87. (1943) 39. sz. 482.

34 Orvosi Hetilap 124. (1983) 28. sz. 1700.

35 Magyarország tisztii cím- és névtára 47. (1940) 581.

36 A Magyar Tudományos Akadémia tagjai 1825–2002. Főszerk.: Glatz Ferenc. Bp. 2003. 1. kötet. 509.

37 Karasszon Dénes: Hutyra Ferenc. Bp. 1975.

38 Magyar orvoséletrajzi lexikon. Összeáll.: Kapronczay Károly. Bp. 2004. 279.

39 Romániai magyar irodalmi lexikon. Főszerk.: Balogh Edgár. Bukarest, 1991. II. köt. <https://mek.oszk.hu/03600/03628/html/> (Utolsó letöltés: 2023. november 13.) Gyergyay Árpád.

Név	Szakterület	Corvin-dekoráció	Magyar Érdemrend
Korányi Sándor	ideg- és belgyógyászat	1930: Corvin-lánc	1930: Magyar Érdemkereszt II. osztálya csillaggal 1936: Magyar Érdemrend I. osztálya
Bakay Lajos	sebészet	1930: Corvin-koszorú	1938: Magyar Érdemrend középkeresztje 1939: Magyar Koronás Nagy Aranyérem
Grósz Emil	szemészet	1930: Corvin-koszorú	1935: Magyar Érdemkereszt II. osztálya
Lenhossék Mihály	anatómia	1930: Corvin-koszorú	1934: Magyar Érdemkereszt II. osztálya
Neuber Ede	bőrgyógyászat	1941: Corvin-koszorú	1932: Magyar Érdemkereszt II. osztálya

adományozáskor megkapta a Corvin-láncot vagy Corvin-koszorút. Neuber Ede bőrgyógyász viszonylag későn, csak 1941-ben részesült az elismerésben, bár a Magyar Érdemkeresztet már 1931–1932-ben betöltött rektorsága után megkapta. Mindenesetre érdekes és színes az adományosok névsora, belgyógyász, sebész, szemész, bőrgyógyász, fül-orr-gégész, patológus, anatómus és állatorvos is megtalálható közöttük. Ez mindenképp változást jelez a háborút megelőző viszonyokhoz képest, jóval tágabb az érintett szakmák köre, ahol a korábban kevésbé központi témának számító problémák, mint a nemibetegségek, daganatos megbetegedések, vagy a háború után fontossá váló plasztikai sebészet is előtérbe kerülnek. Emellett a kitüntetettek kutatási területei között a 20. század elején elharapódzó fertőző betegségek, mint a tuberkulózis különböző formái, gyermekbetegségek, trachoma, malária, tehát a korszak égető közegészségügyi problémái jelennek meg, aminek köszönhetően jelentős áttörések történtek a korszakban, akár a megelőzés, akár a hatékony terápia lehetőségének vonatkozásában.

Összegzés

Összesítve a leírtakat megállapítható, hogy a Horthy-korszakban, az előző évek gyakorlatához hasonlóan, tömeges kitüntetés-adományozások orvosi körökben nem történtek, sőt egészen alacsony számban részesültek egészségügyi dolgozók elismerésben, inkább csak a második világháború idején, amikor a honvédorvosok kitüntetése került előtérbe. Ezeket az eseteket leszámítva a korszak csak néhány, de igen kiváló, kiemelkedő tevékenységet folytató, magas pozícióba jutott orvosát tüntették ki érdemeiért, mégpedig azokon a szakterületeken, amik a korszak legfontosabb problémáival foglalkoztak. Ilyenek a fertőző betegségek, kiemelten a tuberkulózis, diftéria, trachoma, a nemibetegségek, valamint a daganatos megbetegedések, a háború után a rehabilitáció. Ebből adódóan olyan területek kaptak figyelmet, amik korábban nem tartoztak az elismertek közé, viszont valóban jelentős mértékben hozzájárultak a korszak közegészségügyi helyzetének javulásához.

RAINER PÁL:

A Magyar Érdemrend egyik kétszeres kitüntetettjének életútja:
dr. Ambrózy Árpád m. kir. címzetes hadbíró altábornagy

„Boldogok, akik éheznek és szomjúhozni az igazságot: mert ők megelégtettek.”
(Máté 5. 6.)

The life of a two-time recipient of the Hungarian Order of Merit: Dr. Árpád Ambrózy Hungarian Royal and Marshal Lieutenant General
The study describes the detailed biography of Árpád Ambrózy (1882-1954), a military judge from a civilian family of German origin, of Lutheran religion, from Spiš. In addition to his service record, we learn about his family, his Puritan, disciplined, dutiful mentality and his decorations. He served in the navy from 1908 to 1918. Afterwards, after posts in Budapest, Székesfehérvár and Szeged, he was promoted to Chief of the War Judge's Corps between 1939 and 1942. He retired in 1942. Although he was certified and granted a pension in 1945, his pension payments were discontinued in 1950 and he and his wife were transferred to Tizsasüly between 1951 and 1953. Among his decorations, he was awarded the Hungarian Order of Merit (1941), the Officer's Cross and the Károly Military Cross. The latter was a quite unusual decoration for a military judge.

Édesanyám legjobb barátnője Ambrózy Erzsébet, Ambrózy Árpád hadbíró tábornok leánya volt. Barátságuk 14 éves kortól (1942) Erzsébet néni haláláig (2015) töretlenül kitartott. Erzsébet néni gyerekkorom óta én is ismertem. Elsősorban az általa rendelkezésemre bocsájtott anyagokból, és az általa

1. kép – Ambrózy Erzsébet (1928–2015). Gábor Studio felvétele, Budapest 1945 körül. (Forrás: szerző gyűjteménye)

közölt adatokból, tudtam összeállítani édesapja és családjuk pályafutását, történetét.¹

Ambrózy Árpád 1882. január 1-jén született Balassagyarmaton szepességi, német eredetű, evangélikus vallású, polgári családban. Édesapja, Ambrózy Gyula Jakab (Szepesbéla, 1841. március 21. – Losonc, 1921. február 6.) bár fiatal korában pékinas és szabóinas volt, 40 éves pénzügyőri szolgálat után (1862–1902) végül m. kir. pénzügyőri főbiztosként fejezte be életét.² Édesanyja, Obradović Eleonóra (Eger, 1852. április 2. – ?, 1915. szeptember 9.) Óváry (1849-ig Obradović) Cyrill (Glina?, Horvátország, 1806. – Eger, 1868. március 12.) cs. kir. százados, majd 1848/1849-es honvéd százados³ és Grónay Anna Petronella (? , 1824. máj. 28. – Eger, 1869.) leánya volt. Ambrózy Gyula és Obradović Eleonóra Miskolcon, 1868. május 26-án kötöttek egymással házasságot.

Ambrózy Árpád apai nagyszülei: Ambrózy János (Szepesbéla, 1812. január 14. – Szepesbéla, 1841. vagy 1842.) szíjgyártó mester és Kniesner Mária Karolina (? , 1815. május 15. - ?), apai dédszülei: Ambrózy Mihály és Schmeiss Mária voltak.

1 Az Ambrózy család kutatásomhoz nyújtott segítségét ismételtelen megköszönöm.

2 Rainer Pál: Ambrózy Gyula m. kir. pénzügyőri főbiztos (1841–1921) önéletrajza. Acta Papensia 21. (2021) 1–2. sz. 136–174.

3 Polgári származású, szerb nemzetiségű, ortodox vallású cs. kir., majd 1848/1849-es honvéd százados a 34. gyalogezrednél. Utóbb kiegészítő tiszt, végül kórházparancsnok. Aradon 10 év várfogságra ítélték. 1850-ben kegyelmet kapott. A kiegyezés táján a Heves Megyei Honvédegylet tagja volt. Bona Gábor: Kossuth Lajos kapitányai. Bp. 1988. 451.

2. kép – Ambrózy Gyula (1841–1921) m. kir. pénzügyőri főbiztos. Belgráder Soma fényképész felvétele, Balassagyarmat 1896 (Forrás: Ambrózy család fényképgyűjteménye)

Ambrózy Árpádnak tizenkét testvére volt, de közülük csak öten éltek meg a felnőttkort:

1. Ambrózy Aurélia (? , 186?, † Budapesten kislányként nyelőcsőszűkületben)⁴
2. Ambrózy Eleonóra Emma Gizella (†1870-es évek első felében kis korában agyvízkórásban)⁵
3. Ambrózy Erzsébet (†1 hónapos korában)
4. Ambrózy Dezső (†3 napos korában)
5. Ambrózy Endre († Balassagyarmaton 188? kis korában, diftériában)
6. Ambrózy Gyula (Balassagyarmat, 1874. január 14. – Budapest, 1935. április 14.) m. kir. csendőr tábornok⁶
7. Ambrózy Béla (Balassagyarmat, 1875. október 18. – Losonc és Fülek között a vonaton, 1930. február 3.) a cs. és kir. 25. gyalogezred hivatásos hadnagya, később losonci rendőr alkapitány, végül losonci városi főjegyző
8. Ambrózy Jolán (Balassagyarmat, 1877. október 16. – Szécsény?, 1961. június 20.) , 1900-tól Keller Jenő (? , 187? – Szécsény, 1943.) állampénztári főtanácsos felesége
9. Ambrózy Margit (Balassagyarmat, 1879. augusztus 29. – Szécsény, 1945. október 25.) hajadon, ő gondozta idős édesapját
10. Ambrózy Sándor (†kis korában)
11. Ambrózy Ambrózy Dénes (†19 napos korában)
12. Ambrózy Eleonóra (1895. október 23. – ?, 1979. december 3.) óvónő, 1916. augusztus 19-től Mauksinszky Gyula (? , 1886. május 16. – ?, 1954. június 2.) erdőmérnök felesége.

A kis korokban elhalt testvérek születési sorrendje kérdéses, bizonytalan.

⁴ Rainer P.: Ambrózy Gyula i. m. 154.

⁵ Rainer P.: Ambrózy Gyula i. m. 156.

⁶ Szakály Sándor: Akik a magyar királyi csendőrséget 1919 és 1945 között vezették. Történelmi–statisztikai áttekintés a magyar királyi csendőrség felső vezetéséről. Bp. 2013. 63–64. arcképpel (tévesen sédeni (?) előnévvel).

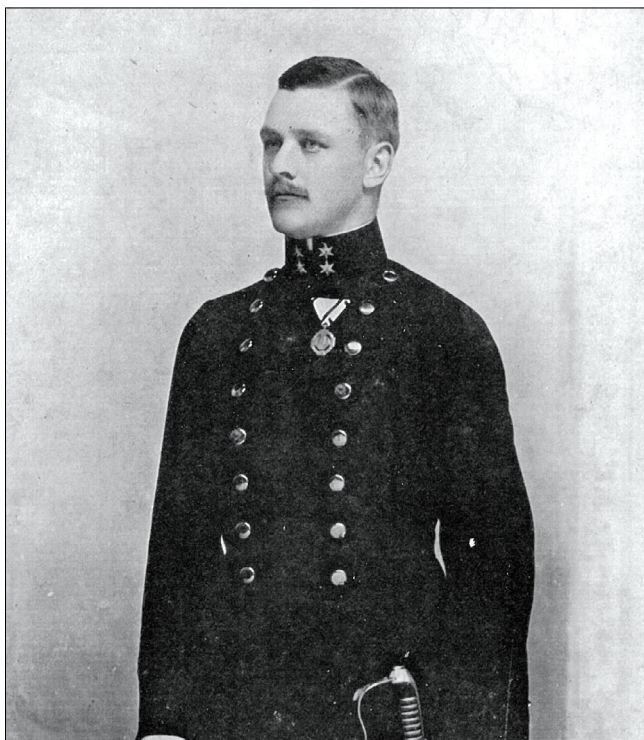

3. kép – Az Ambrózy család 1890 körül. Balról jobbra: ülő sorban: 1. id. A. Gyuláné Obradović Eleonóra (1852–1915), 2. A. Árpád (1882–1954), 3. id. A. Gyula (1841–1921), álló sorban: 1. A. Margit (1879–1945), 2. ifj. A. Gyula (1874–1935), 3. A. Jolán (1877–1961), 4. A. Béla (1875–1930) (Forrás: Ambrózy család fényképgyűjteménye)

4. kép – Az Ambrózy család 1898 után. Balról jobbra: ülő sorban: 1. ifj. A. Gyula (1874–1935) csendőr hdgy., 2. id. A. Gyuláné Obradović Eleonóra (1852–1915), 3. A. Eleonóra (1895–1979), 4. id. A. Gyula (1841–1921) pénzügyőri főbiztos, álló sorban: 1. A. Árpád (1882–1954), 2. A. Béláné Nagy Julianna (1880–1966), 3. A. Béla (1875–1930) losonci rendőr alkapitány, 4. A. Margit (1879–1945), 5. Keller Jenőné A. Jolán (1877–1961), 6. Keller Jenő (187?–1948) állampénztári tisztviselő (Forrás: Ambrózy család fényképgyűjteménye)

Ambrózy Árpád az elemi iskola 1. osztályát Losoncon, 2–3. osztályát Balassagyarmaton, 4. osztályát Szepesbélán végezte. Ezután a polgári iskola 1–4. osztályát Balassagyarmaton, a gimnázium 5–6. osztályát Losoncon, 7–8. osztályát pedig a Kassai Premontrei Főgimnáziumban járta. Utóbbi helyen érettségizett. Szintén Kassán végezte el a Jogakadémiát (1905). Tanulmányai során végig igen jó tanuló volt. Közben 1902. október 1. – 1903. szeptember 30. között a cs. és kir. 6. hadtest tüzér ezrednél Kassán leszolgálta önkéntesi évét,

5. kép – Ambrózy Árpád hadbíró főhadnagy, 1910 körül
(Forrás: Ambrózy család fényképgyűjteménye)

s egyévi önkéntesből hadapród tűzmesterré lépett elő. Ekkor tanult meg lovagolni is.

A cs. és kir. Hadsereg felhívására 1905-ben jelentkezett hivatásos hadbírói szolgálatra. Ekkor ugyanis a hadsereg-nél Magyarországon tervezték a magyar nyelvű tárgyalásvezetésre való áttérést, amihez magyarul tudó hadbírákra volt szükség. A jelentkező jogász ifúságnak szép előmenetelt és 800 ft azonnali segélydíjat ígértek. Miután 1905. február 21-én Bécsben, a Katonai Főtörvényszéknél esküt tett, a kassai helyőrségi bíróságnál kezdte meg hadbírójelölti szolgálatát. 1905. november 1-jén hadnaggyá lépett elő.

1908-ban saját kérésére – mivel szeretett volna világot látni – áthelyezték Pólába, a cs. és kir. Haditengerészeti Bírósághoz (Marinegericht).⁷ Ugyanitt a Kikötőtengernagy Hivatalnál (Hafenadmiralat) is teljesített szolgálatot, mint igazságügyi előadó.⁸ 1908–1909-ben behajózták az „SMS Erzherzog Friedrich” csatahajóra.⁹ Miután a hadbírói tiszti karnál a főhadnagy volt a legalacsonyabb rendfokozat, a hajón való jelentkezésekor hadnagyként még eredeti fegyverne-

7 Schematismus für das kaiserliche und königliche Heer und für die kaiserliche und königliche Kriegsmarine für 1913. Wien 1912. 1449.

8 1912-ben összesen 17 hadbíró szolgált a cs. és kir. Haditengerészetenél. Schematismus für das kaiserliche und königliche Heer und für die kaiserliche und königliche Kriegsmarine für 1913. Wien 1912. 1472.

9 Az „SMS Erzherzog Friedrich” 1904-ben épült, 119 m hosszú, 22 m széles, 7,5 méter merülésű, 10 600 tonnás, 18 000 lóerős, 20 mérföld sebességű, 769 fő legénységű csatahajó volt. Fegyverzete 4 db 24/40-es, 12 db 19/42-es, 12 db 7/45-ös, 2 db 7.5/15-ös, 6 db 4.7/44-es, 2 db 4.7/33-as lövegből, 3 db géppuskából állt. Schematismus für das kaiserliche und königliche Heer und für die kaiserliche und königliche Kriegsmarine für 1913. Wien, 1912. 1486.; Almanach für die k. und k. Kriegsmarine 1918. XXXVIII. Jahrgang. Pola [é. n.] 222.

6. kép – Az „SMS Gaa” torpedó-raktárhajó. Korabeli postai képes levelezőlap (Forrás: digitális másolata a szerző gyűjteményében)

7. kép – Az „SMS Gaa” torpedó-raktárhajó fedélzetén Ativáriből útban Trieszt felé, 1912. Balról jobbra: 1. sor: a hajó parancsnoka egy sorhajókapitány, I. Miklós (Nikola Petrović) montenegrói király, Giesl von Gieslingen, Wladimir br. cs. és kir. altábornagy, a Monarchia rendkívüli követe és meghatalmazott minisztere a montenegrói Udvarnál, montenegrói százados, a király parancsörtsztje, 2. sor: montenegrói tábornok, a király szárnysegédje, a három civil úr a király udvarnagya, igazságügyi- és külügyminisztere, 3. sor: a hajó tisztikara, balról a 2. Ambrózy Árpád főhadnagy hadbíró. A király a cs. és kir. 55. (brzežanyi) gyalogezred ezredtulajdonosi egyenruháját viseli.
(Forrás: Ambrózy család fényképgyűjteménye, fotómásolata a szerző gyűjteményében)

a tüzérség díszegyenruháját viselte. Lószórforgós csákója, skarlátvörös hajtóka sötétbarna waffenrockja, vállszíjas töltevénytáskája, lovassági kardja, sarkantyús csizmája élénk feltűnést és derültséget keltett a teljesen máshogy öltözött haditengerésztisztek körében. 1910. május 1-jén lépett elő hadbíró főhadnaggyá.¹⁰

10 Schematismus für das kaiserliche und königliche Heer und für die kaiserliche und königliche Kriegsmarine für 1913. Wien 1912. 1323.

8. kép – Ambrózy Árpád hadbíró százados. Mellén a Katonai Jubileumi Emlékkereszt és a montenegrói Daniló Rend V. osztálya. Giov. Bonivento felvétele, Pola, Piazza Ninfea 3., 1913 körül (Forrás: Ambrózy család fényképgyűjteménye, fotómásolata a szerző gyűjteményében)

1912-ben behajózták az „SMS Gaa” hadihajóra.¹¹ Itteni szolgálata során történt, hogy Nikita montenegrói király,¹² akit I. Ferenc József a cs. és kir. 55. (brzežanyi) gyalogezred ezredtulajdonosává nevezett ki, ezzel a hajóval utazott a Monarchiába (Antivariból Triesztbe), hogy megköszönje a császárnak kinevezését. Nikita ezen alkalommal a hajó egész tisztkarát kitüntette a montenegrói Daniló Rend különböző fokozataival. Ambrózy az V. osztályt kapta meg.

1913. november 1-jén hadbíró századossá lépett elő.

1913 decemberében áthelyezték Bécsbe, a cs. és kir. Hadügyminisztérium Haditengerészeti Osztálya VII. (jogi) csoportjához.

Röviddel a világháború kitörése után, 1914. augusztus elején – kérelmére – ismét behajózták az „SMS Erzherzog Friedrich” csatahajóra, ahol a hajóraj zászlóbiróságának (Flaggen-gerichte) lett a vezetője.

Az olasz hadüzenet követő éjszaka (1915. május 23–24.) az egész osztrák–magyar flotta kifutott az olasz partok elleni támadásra. Ebben az akcióban Ambrózy is részt vett az „SMS Erzherzog Friedrich” fedélzetén. Az ő hajórajuk feladata Ancona várának lövetése volt.¹³ A támadásban való részvételéért

11 Az „SMS Gaa” 1891-ben épült, eredetileg „Moszkva” néven orosz gőzös volt. 153 m hosszú, 17,5 m széles, 7,3 méter merülését, 13 000 tonnás, 16 000 lóerős, 19 mérföld sebességű, 345 fő legénységű torpedó-raktárhajó volt. Fegyverzete 4 db 12/35-ös és 4 db 7/45-ös, lövegből állt. Schematismus für das kaiserliche und königliche Heer und für die kaiserliche und königliche Kriegsmarine für 1913. Wien 1912. 1490.; Almanach für die k. und k. Kriegsmarine 1918. XXXVIII. Jahrgang. Pola [é. n.] 227. A hajó fényképe: Horst F. Mayer – Dieter Winkler: Als die Adria österreichisch war. Österreich – Ungarns Seemacht. Wien 1993. 189. felső ábra.

12 I. Miklós (Nikola Mirkov Petrović-Njegoš) (Njeguši, 1841. okt. 7. – Antibes, Franciaország, 1921. márc. 1.) 1860–1910 között Montenegró fejedelme, 1910–1918 között királya. 1918 után száműzetésben élt.

13 Az olasz partok elleni támadásról és a háború alatt a haditengerészetnél töltött szolgálatáról részletesebben: Rainer Pál: Hadbíróként egy oszt-

9. kép – Az „SMS Erzherzog Friedrich” csatahajó tisztkara, az olasz hadüzenet kihirdetésekor. Balról jobbra:

1. (fekvő) sor: 1. ? tengerész hadapród, 2. ? tengerész hadapródjelölt, 3. ? tengerész hadapródjelölt,
2. (ülő) sor: 1. ? tengerész parancsnok, 2. Hawlik August korvettkapitány, 3. ? sorhajókapitány, 4. Ivancich Maximus sorhajóhadnagy, 5. Buchler Hans sorhajóhadnagy, 6. Zeitler tengeralttjáró hadnagy,
3. (álló) sor: 1. dr. med. Krausz Joseph sorhajóorvos, 2. ? tengerész zászlós, 3. dr. theol. Pinter Anton tengerész lelkész, 4. gr. Almácssy Dénes fregatthadnagy, 5. Dritz tengeralttjáró hadnagy, 6. Horn Erwin fregatthadnagy, 7. Jelinek Božidar sorhajóhadnagy, 8. Grund Rudolf fregatthadnagy, 9. Konic Joseph sorhajóhadnagy, 10. Törkler (?) tengeralttjáró hadnagy, 11. Klein Bohuslav fregatthadnagy, 12. Vessel Alfonz sorhajóhadnagy, 13. Ambrózy Árpád százados hadbíró, 14. dr. med. Harling fregattorvos, 15. Langer Felix fregatthadnagy, 16. Lohner tengeralttjáró hadnagy,
4. sor: 1. Deák Lajos tengerész zászlós. Zolner Maximilian I. osztályú gépüzemvezető felvétele, 1915. május 23.
(Forrás: Ambrózy család fényképgyűjteménye, fotómásolata a szerző gyűjteményében)

később megkapta a Károly Csapatkeresztet, – amely egy hadbíró tisztnél, aki nem volt csapattiszt – teljesen szokatlan és rendkívül ritka kitüntetésnek számított.

1915 szeptember – 1918 november között ismét a cs. és kir. Hadügyminisztérium Haditengerészeti Osztálya VII. (jogi) csoportjánál szolgált Bécsben. 1918 decemberében jogi doktorátust szerzett az Erzsébet Tudományegyetemen, Pozsonyban.

A világháborút követően a magyar hadseregnél szolgált tovább. 1918–1919-ben a felszámoló hadügyminiszter (Liquidierender Kriegsminister) jogi előadójaként működött

rák–magyar csatahajón az olasz partok elleni támadásnál. (Dr. Ambrózy Árpád I. világháborús feljegyzései, 1914–1915). LDM ONLINE. A vespéremi Laczkó Dezső Múzeum tudományos ismeretterjesztő muzeológiai magazinja 3. (2018) 2. sz. 1–20. Továbbá: Szentanu Ancona bombázásáról. Egy fregatthadnagy levele az adriai harctérről. Vasvármegye 1915. augusztus 1. 3. (Az emlékezés szerzője blackoi Kussevich András. Született: Szombathely(?) 1890. 1910. szept. 10-től szolgált a haditengerészetnél. 1912. febr. 1-től tengerész hadapród, 1914. aug. 1-től fregatthadnagy. Schematismus für das kaiserliche und königliche Heer und für die kaiserliche und königliche Kriegsmarine für 1913. Wien 1912. 1466.; Almanach für die k. und k. Kriegsmarine 1918. XXXVIII. Jahrgang. Pola [é. n.] 530.)

10. kép – Ambrózy Árpád százados hadbíró. Atelier „Rosa”, R. Ságghi & Co. felvétele, Wien I. Rotenturmstrasse 23., 1916–1918 között (Forrás: szerző gyűjteménye)

Bécsben, ahol a magyar érdekek képviselője lett volt a feladata, de ilyenre nem nyílt lehetőség. 1919-ben a Magyar Hadügyminisztérium 8. (személyügyi) osztályán az 1918–1919-es forradalmak alatti tiszti magatartásokkal foglalkozott, Budapesten. [Többek között az ő tárgyilagos tárgyalásvezetésének volt köszönhető, hogy Tombor Jenő (Nyitra, 1880. március 3. – Budapest, 1946. július 25.) vezérkari alezredes, akit perbe fogtak a Magyarországi Tanácsköztársaság Vörös Hadseregében való szolgálata miatt, felmentették az ellene emelt vádak alól. Ő volt 1919. május 5-ig a Vörös Hadsereg első vezérkari főnöke. Ezt követően a Hadügyi Népbizottság Szervezési Főcsoportjába osztották be. Felmentése után, mint vegyész-doktor, gyógyszerészként dolgozott. A második világháború alatt a Magyar Nemzetbe írt háború- és németellenes cikkeket. 1945 után Kisgazda-párti politikus, 1945. november 15-től haláláig honvédelmi miniszter volt, ekkor már szolgálati viszonyon kívüli vezérezredesként.]¹⁴

Ambrózy ezután a Honvéd Törvényszék tárgyalásvezetőjeként működött Budapesten. 1920–1922 között csendőri ügyész-ként szolgált Székesfehérvárott. 1922–1927 között a Szegedi Honvéd Törvényszék elnöke, majd az 5. vegyesdandár parancsnokának ügyésze volt Szegeden. Miután 1925-ben hat hónapos kipróbáláson vett részt a Legfelsőbb Honvéd Törvényszéken, Budapesten, 1926. május 1-jén hadbíró ezredessé lépett elő. 1927 májusától – 1936-ig a Legfelsőbb Honvéd Törvényszéknél volt tanácsos, majd tanácselnök helyettes, Budapesten. Szolgálatát 1936 tavaszától a Honvédelmi Minisztérium 13. osztályán (katonai igazságszolgáltatás) alosztályvezetőként, idővel osztályvezető-helyettesként folytatta, Budapesten.

¹⁴ Fogarassy László: Kik vezették az 1919-es magyar Vörös Hadsereget? Borsodi Szemle 15. (1971) 1. sz. 71–72.; Bölöny József: Magyarország kormányai 1848–1975. Bp. 1978. 72–73., 127., 141., 194., 295.; Kádár Gyula: A Ludovikától Sopronkőhidáig I-II. (Tények és tanúk) Bp. 1978. II. 481–482., 496.

11. kép – Ambrózy Árpád c. hadbíró altábornagy 1942 körül (Forrás: Ambrózy család fényképgyűjteménye, fénymásolata a szerző gyűjteményében)

1937. május 1-jén lépett elő hadbíró tábornokká. 1937-től a Legfelsőbb Honvéd Törvényszék vezető tanácselnöke volt, Budapesten. Végül 1939–1942. május 5. között a Honvédelmi Minisztérium 13. osztályának vezetője, egyúttal a hadbíró tisztikar főnöke, Budapesten.

Saját kérelmére 1942. augusztus 1-jén helyezték nyugállományba.¹⁵ 1942. augusztus 20-án címzetes hadbíró altábornaggyá lépett elő.¹⁶

35 évi hadbírói szolgálata során a következő rendjelekben és kitüntetésekben részesült:¹⁷

1. Magyar Érdemrend középkeresztje (1941. július 26.)¹⁸
2. Magyar Érdemrend tiszti keresztje (1922/1932?)
3. Ferenc József Rend lovagkeresztje a Katonai Érdemkereszt szalagján (1916–1918 körül)
4. Bronz Katonai Érdemérem a Katonai Érdemkereszt szalagján kardokkal (1915–1916 körül)
5. Magyar Koronás Bronzérem (1922?)
6. Károly Csapatkereszt (1917)
7. Magyar Háborús Emlékérem rohamsisakkal és kardokkal (1929)
8. Díszérem 35 évi hű szolgálatokért (1940 körül)
9. Erdélyi Emlékérem (1941)
10. Katonai Jubileumi Emlékkereszt (1908)
11. Osztrák Háborús Emlékérem (1932?)
12. Bolgár Háborús Emlékérem (1932?)
13. Montenegrói Daniló Rend V. osztálya (1912)

¹⁵ Honvédségi Közlöny a Magyar Királyi Honvédség számára – Személyes ügyek 54. (1942. július 14.) 28.

¹⁶ Honvédségi Közlöny a Magyar Királyi Honvédség számára – Személyes ügyek 54. (1942. szeptember 1.) 35.; Szolgálati beosztásait, helyeit, viszonyait részben Szakály Sándor: A magyar katonai felső vezetés 1938–1945. Lexikon és adattár. Bp. 2001. 25. alapján, részben Ambrózy Árpád: Életrajzom. Tiszasüly, 1953 (kézirat az Ambrózy család birtokában) alapján rekonstruáltam.

¹⁷ Ambrózy Árpád rendjeleinek, kitüntetéseinek csaknem valamennyi darabja megmaradt. Hiányzik a Díszérem 35 évi hű szolgálatokért és az Erdélyi Emlékérem. Néhány darabnak a szalagja hiányzik. Jómagam 1993. január 31-én láttam ezen kollekción, idősebb fia, ifj. Ambrózy Árpád biatorbágyi otthonában. Az ő halála óta (2002), unokája legifj. Ambrózy Árpád őrzi az anyagot.

¹⁸ Honvédségi Közlöny a Magyar Királyi Honvédség számára – Személyes ügyek 53. (1941. augusztus 12.) 36.

12. kép – Budapest, Krisztina körút környéke a főváros ostroma után, 1945 (Forrás: fortepan 105729. Carl Lutz felvétele)

Ambrózy Árpád Budapesten, a Calvin téri református templomban 1923. szeptember 6-án vette feleségül Ziegler Erzsébetet (Vác, 1900. április 1. – Budapest, 1985. december 27.), marosszéki Ziegler (1935. február 25-től Marosszéky) Emil (Marosvásárhely, 1874. április 10. – Zánka, 1963. június 28. vagy más – valószínűbb – adat szerint december 19.) m. kir. csendőr ezredes (később tábornok)¹⁹ és Szentkirályi Erzsébet (? 1877. szeptember 15. – ? 1908. május 13.) leányát. Házasságukból három gyermek született:

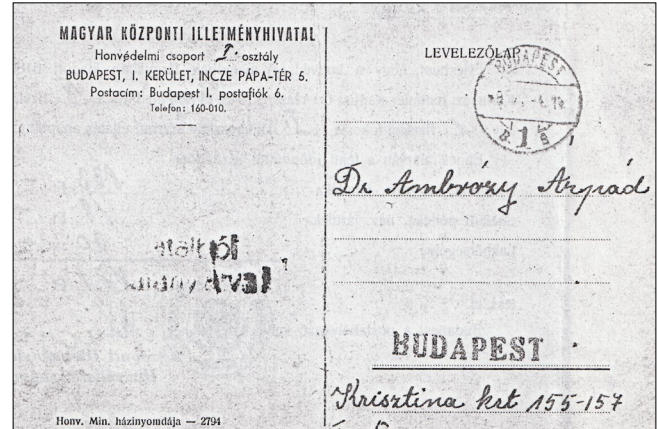
1. Ambrózy Árpád (Szeged, 1924. augusztus 3. – Nógrádverőce, 2002. november) m. kir. hivatásos gépkocsizó lövész hadnagy.²⁰ 1944 őszén részt vett a Szolnok körüli harcokban, szovjet hadifogságba került. 1947 után kémia–fizika szakos tanító.
2. Ambrózy László (Szeged, 1925. szeptember 29. – Szentendre, 2012. június) m. kir. hivatásos repülő hadnagy.²¹ Alakulatával együtt kitelepült Németországba, de repülőgép hiány következtében harci bevetésben már nem vett részt. Amerikai hadifogságba esett. 1945 után építésvezető, majd építészmérnök.
3. Ambrózy Erzsébet (Budapest, 1928. szeptember 2. – Budapest, 2015. március 14.), 1947. április 26-tól Előd Ervin (Budapest, 1922. október 11. – Budapest, 1975. augusztus 8.) vámőr alhadnagy felesége.

Az Ambrózy család 1936-óta a budapesti Krisztina körút 155–157. szám alatt lakott, itt élték át a főváros 1944–1945-ös ostromát. A ház körülbelül húsz bombatalálatot illetve belövést kapott, V. emeleti lakásai csaknem mind beomlottak. Az idős tábornok volt a ház lakóinak (mintegy 80 fő) LÉGO-parancsnoka.

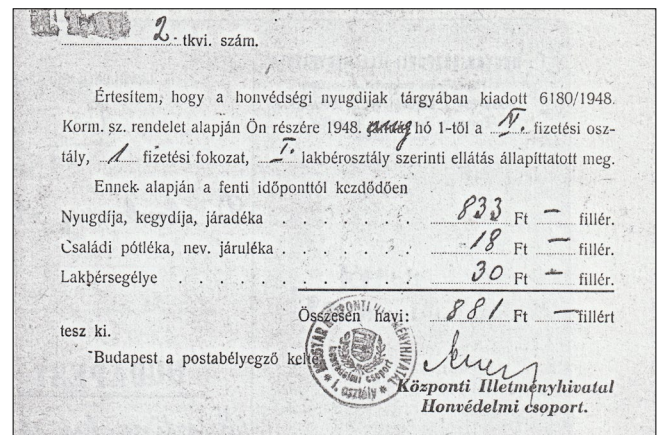
¹⁹ Szakály Sándor: Akik a magyar királyi csendőrséget 1919 és 1945 között vezették. Történelmi–statisztikai áttekintés a magyar királyi csendőrség felső vezetéséről. Bp. 2013. 262–263. arcképpel.

²⁰ A Magyar Királyi Honvéd Ludovika Akadémia és a testvérintézetek összefoglalt története (1830–1945) I-II. Szerk. Rada Tibor. Calgary–Bp. 2001. II. 372. (Ludovika Akadémia 1944. aug. 20-i avatás).

²¹ A Magyar Királyi Honvéd Ludovika Akadémia és a testvérintézetek összefoglalt története (1830–1945) I-II. Szerk. Rada Tibor. Calgary–Bp. 2001. II. 380. (Repülő Akadémia 1944. nov. 15-i avatás, évfolyam első).

13. kép – A Központi Illetményhivatal Honvédelmi Csoportjának értesítése havi 881 forint illetmény megállapításáról, címoldal, Budapest 1948 (Forrás: Ambrózy család gyűjteménye, fénymásolata a szerző gyűjteményében)

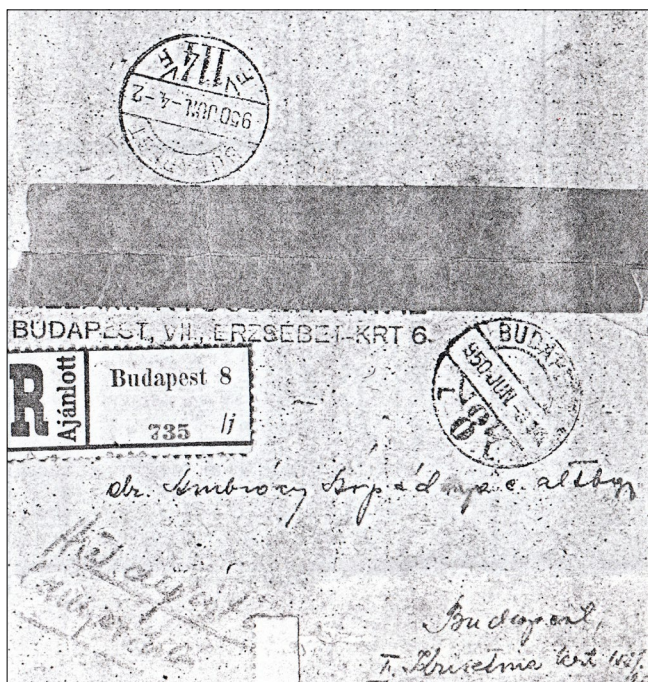
14. kép – A Központi Illetményhivatal Honvédelmi Csoportjának értesítése havi 881 forint illetmény megállapításáról, szövegoldal, Budapest 1948 (Forrás: Ambrózy család gyűjteménye, fénymásolata a szerző gyűjteményében)

A második világháborút követően 1945-ben igazolták. 1946. október 19-én ellátási díjait még érintetlenül hagyták. 1948-ban a Központi Illetményhivatal Honvédelmi Csoportja avat 881 forint illetményt állapított meg részére.

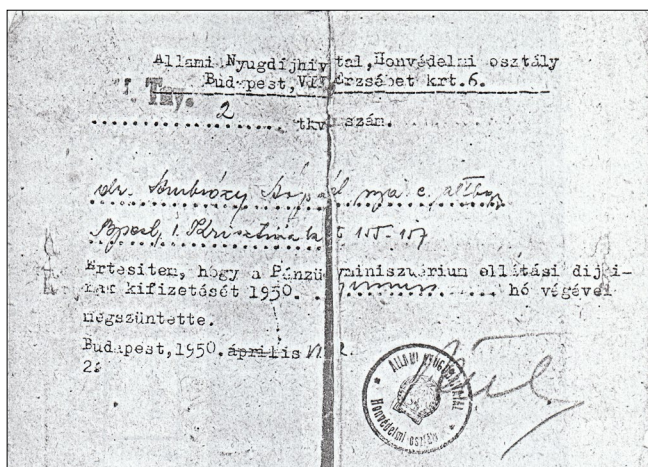
1950. június elején viszont az Állami Nyugdíjhivatal Honvédelmi Osztálya már arról értesítette, hogy a pénzügyminisztérium ellátási díjainak kifizetését a hónap végével megszüntette.

Majd 1951–1953 között feleségével együtt a fővárosból kitelepítették Tiszasülyre (Jász-Nagykun-Szolnok megye), Pribeli Pálné Dóda-tanyájára. Innét ugyan még visszatérhetett a fővárosba, ám ott hamarosan, 72 éves korában, 1954. április 10-én elhunyt. A Rákoskeresztúri temető 158. parcellájában nyugszik feleségével együtt.

Tiszasülyi kitelepítése során így emlékezett vissza hadbírói pályafutására: „... az a kellemetlen érzésem, hogy szinte «csalom a világot», mert egyenruhát viselek, tisztí rendfokozatom van, de a tulajdonképpeni katonai szolgálathoz (harcászat, hadműveletek) semmit sem értek. Mindezeknél fogva

15. kép – Az Állami Nyugdíj hivatal Honvédelmi Osztálya értesítése ellátási díjai kifizetésének megszüntetéséről, címoldal, Budapest 1950. június (Forrás: Ambrózy család gyűjteménye, fénymásolata a szerző gyűjteményében)

16. kép – Az Állami Nyugdíj hivatal Honvédelmi Osztálya értesítése ellátási díjai kifizetésének megszüntetéséről, szövegoldal, Budapest 1950. június (Forrás: Ambrózy család gyűjteménye, fénymásolata a szerző gyűjteményében)

bár hadbírói pályámon soha semmi érdemleges kellemetlenség nem ért, előljáróim és alárendeltjeim kedveltek, szolgálati elfoglaltságom szinte sohasem volt túlságosan megerőltető, előmenetel terén pedig minden lehető elértem, és a bírói tevékenységet szerettem, s különösen a tárgyalásvezető szerep nagyon jól feküdt nekem, azt kell mégis mondanom, hogy azonos körülmények között, ha még egyszer kellene pályát választanom, nem lennék újra hadbíró, hanem polgári bíró, vagy mivel az oktatáshoz is vonzódtam, különös hajlamot és képességet érzek: pedagógus és pedig nyelvész.”

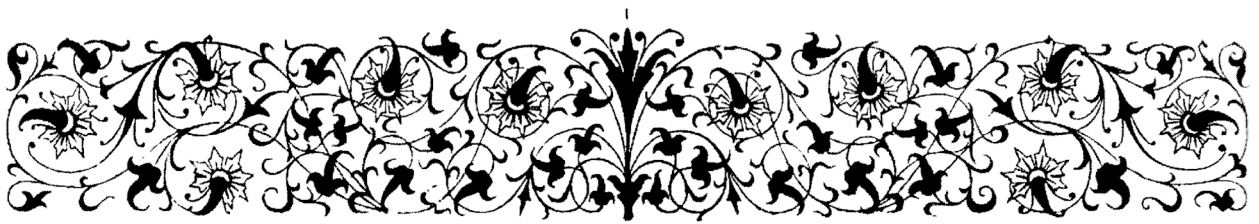

17. kép – Tiszasüly (Szolnok m.), Sajfoki zsilip- és szivattyútelep, 1969. Ebben a faluba telepítették ki Ambrózy Árpádot és feleségét 1951–1953 között (fortepan 134526. Csíkos Ferenc ajándéka)

18. kép – Az Ambrózy fiúk (balra A. László, jobbra A. Árpád) szüleik sírjánál, Budapest Rákoskeresztúri temető 158. parcella, 1990-es évek (Forrás: szerző gyűjteménye)

Ambrózy Árpád rendkívül kötelességtudó, istenfélő (evangélikus vallású), fegyelmezett, puritán, igazságszerető és családszerető ember volt. Karrierjének építésénél fontosabb volt számára felesége és a családja. Jó nyelvismerettel rendelkezett, magyarul és németül tökéletesen, olaszul, latinul és eszperantó nyelven jól, franciául, oroszul és szlovákul gyengébben beszélt.

NÉMETH SZILVIA

Az első Csehszlovák Köztársaság katonai kitüntetései (1918–1938)

A Csehszlovák állam megalakulásának előzményei

A „Nagy Háború” kitörése után a külföldön élő csehek és tótok (szlovákok) körében jelentős mértékben elterjedt a nemzeti öntudat és függetlenedés gondolata. Az Amerikai Szlovákok Ligája (Slovenská Liga amerických Slovákov v Spojených štátoch amerických) az Egyesült Államokban 1914. szeptember 10-én kiadta a „Szlovák sérelmek és követelmények memorandumát” (Memorandum o krivdách a požiadavkách slovenských), melyben a szlovákok önrendelkezési jogát követelték.¹

Egy évvel később a szlovák és cseh hazafias egyesületek képviselői a clevelandi konferencián egyezséget kötöttek, valamint a „nemzetébresztő harcok” folyamatáról és a Csehszlovák állam kiépítésének feltételeiről, illetve Szlovákia autonómiájának kialakításáról tárgyaltak.²

Azok a szlovákok és csehek, akik az Antant államaiban (Orosz Birodalom, Franciaország, Nagy-Britannia) éltek, már a Nagy Háború kezdetén ezekben az országokban politikai csoportokat és katonai alakulatokat hoztak létre. Így a Cseh Katonai Egységet Oroszországban, az „Üdvözlét” századot Franciaországban, valamint a Csehszlovák Idegenlégiót Franciaországban, Olaszországban és Oroszországban. Ezek az egységek az antant oldalán kívántak harcolni. Céljuk az volt, hogy ne ellenséggént tekintsenek rájuk és tartózkodási helyükön ne veszítsék el állásaikat, illetve vagyonukat. A francia és orosz külföldi ellenállás képviselői igyekeztek meggyőzni az antant államok politikusait a csehszlovák állam létrehozásának fontosságáról. A kialakulófélben lévő külföldi csehszlovák ellenállás Franciaországban arra törekedett, hogy az Osztrák-Magyar Monarchia dualista államszervezetét felszámolják, és helyén új utódállamok jöjjenek létre.³

1918. február 7-én T. G. Masaryk a Franciaországban állomásozó 1. Csehszlovák Hadtestet a csehszlovák hadsereg önálló alkotóelemének nevezte meg. A breszt-litovszki béke megkötése után a csehszlovák hadsereg Franciaországba vonult át.⁴ A Nagy Háború befejezését követően 1919

márciusában Milan Rastislav Štefánik⁵ elnyerte az antant államainak a beleegyezését, melynek értelmében a csehszlovák idegenlégiók hazatérhettek Csehszlovákiába.⁶

A cseh és szlovák nemzetek önálló államának nemzetközi elismeréséhez nem volt elég csak a diplomáciai kapcsolatok kiépítése és a propaganda terjesztése, szükség volt egy hadsereg megszervezésére is. A párizsi Csehszlovák Nemzeti Tanács⁷ ezért fő céljának az önálló csehszlovák hadtest létrehozását tekintette, mely az antant oldalán volt hivatott harcolni a nemzetek szabadságáért. Ezt az eszközt tekintették a cseh és szlovák nemzet közös állama nemzetközi elismerésének fő feltételéül.⁸ Így 1917-ben felállították az I. Csehszlovák Hadtestet, melyet politikailag a Csehszlovák Nemzeti Tanács irányított Párizsból, katonailag viszont az orosz hadsereg irányítása alá tartozott.⁹ A választott stratégia eredményesnek bizonyult, hiszen a csehszlovák hadsereget szövetséges hadseregnek tekintették, melynek köszönhetően a párizsi Csehszlovák Nemzeti Tanács igyekezete az önálló Csehszlovák Köztársaság létrehozására valósággá válhatott.

A csehszlovák állam megalakulása

A többlépcsős folyamat következő állomásaként az Amerikai Egyesült Államok, az Egyesült Királyság, Franciaország és Japán 1918 júniusa és szeptembere között ismerte el a Csehszlovák Nemzeti Tanácsot a csehszlovák nemzet kormány-szerveként.¹⁰

1 Imrich Purdek: Československá a slovenská vojenská symbolika v priesečníku heraldiky, faleristiky a vexilológie (1914–1945). Bratislava 2015. 36.

2 Purdek, I.: i. m. 36.

3 Purdek, I.: i. m. 41–42.

4 Purdek, I.: i. m. 45.

5 A párizsi Csehszlovák Nemzeti Tanács alelnöke (1916. február 13.–1918. október 14.); az 1. Ideiglenes Csehszlovák Kormány hadügyminisztere (1918. október 14.–1918. október 28.); Az 1. Csehszlovák Köztársaság hadügyminisztere (1918. október 28.–1919. május 4.). A francia hadsereg tábornoka, katonai pilóta.

6 Purdek, I.: i. m. 48.

7 Párizsban 1916 februárjában a csehszlovák külföldi ellenállás szerveként megalakult a Csehszlovák Nemzeti Tanács. Elődje a Cseh Külföldi Választmány volt, mely Svájcban alakult meg 1915. november 14-én. [Československá národní rada – Wikipédia \(wikipedia.org\)](#)

8 Purdek, I.: i. m. 40.

9 Purdek, I.: i. m. 45.

10 [Československá národní rada – Wikipédia \(wikipedia.org\)](#)

A párizsi Csehszlovák Nemzeti Tanács 1918. október 15-én kiadta a Washingtoni nyilatkozatot (Washingtonská deklarácia) a csehszlovák nemzet önállóságáról. Az Amerikai Egyesült Államok Külügyminisztériumának 1918. október 18-án kézbesítették. A sajtó 1918. október 19-én tette közzé, szerzője Tomáš Garrigue Masaryk volt.¹¹

A Csehszlovák Köztársaság 1918. október 28-án alakult meg a Prágai Nemzeti Bizottság és a Csehszlovák Nemzeti Tanács határozata alapján. A cseh és szlovák képviselők kinevezése után megalakult az első csehszlovák kormány, a Forradalmi Nemzeti Gyűlés. Alakuló ülésén, 1918. november 14-én a Habsburg uralkodókat megfosztották hatalmuktól és Masarykot választották meg a Csehszlovák Köztársaság elnökévé. A későbbi Szlovákia azonban ekkor még nem tartozott Csehszlovákiához. Területén még a magyar hadsereg tartózkodott.¹²

A cseh eseményektől függetlenül 1918. október 30-án Túrócszentmártonban a szlovák politika képviselői találkoztak. Ünnepélyes keretek közt megválasztották a Szlovák Nemzeti Tanácsot. A Végrehajtó Bizottság nyilatkozata alapján a Szlovák Nemzeti Tanács az egyetlen kormány szerv, mely a szlovák nemzet nevében rendelkezhet. A nyilatkozat fő céljaként a cseh és szlovák nemzet közös államának feltételeit kívánta meghatározni. A Szlovák Nemzeti Tanács első nyilatkozatai közé tartozik az 1918. november 3-án kiadott nyilatkozat, melyben a szlovák nemzeti szimbólumok használatáról rendelkezett.¹³

A Csehszlovák Kormány kinevezése és a Törvényalkotó Szervek megalakulása után létrejött a Csehszlovák Honvédelmi Minisztérium 1918. november 15-én. Első kormányrendelete a csehszlovák hadsereg megalakulását hagyta jóvá. Fő feladata az új állam hadseregének létrehozása volt. Ezután kerülhetett sor az állami és katonai szimbólumok (címer, pecsét, zászló, egyenruhák, jelvények, kitüntetések) kialakítására.¹⁴

A csehszlovák kitüntetések szabályozó jogszabályok

- 61/1918 számú törvény – az 1918. december 10-én elfogadott törvény értelmében megszűntek a nemesi rangok és titulusok. Az a személy, aki a nemesi rangokat és titulusokat továbbra is használná, szabálysértést követ el, mely szabadságvesztéssel vagy pénzbírsággal büntethető.¹⁵
- 243/1920 számú törvény – az 1920. április 10-i törvény hatályba iktatta, hogy a Csehszlovák Harci Keresztre, a Csehszlovák Forradalmi Érmére, a Szövetségi Győzelem Érmére és néhány további külföldi kitüntetésre és díszelemekre a 61/1918 számú törvény nem vonatkozik. A törvény kimondta továbbá, hogy új kitüntetéseket csak a katonaság számára lehetséges alapítani az

ellenséggel szemben tanúsított bátorságért, illetve más államok polgárai számára, akik rendkívüli érdemeket szereztek a Csehszlovák állam megalakulásáért.¹⁶

- 268/1936 számú törvény – az 1936. október 16-i törvény újraszabályozta a kitüntetések adományozásának a módját.¹⁷

Csehszlovák katonai kitüntetések

Az önálló államiság kifejezése érdekében az alábbi katonai kitüntetéseket hozták létre: Csehszlovák Harci Kereszt (Československý vojnový kríž), Csehszlovák Forradalmi Érem (Československá revolučná medaila), Sólóyom Érdemrend (Rad Sokola), Szövetségi Győzelem Érem (Spojenecká medaila Víťazstva), Csehszlovák Fehér Oroszlán Érdemrend (Československý rad bieleho leva), Csehszlovák Fehér Oroszlán Érem (Československá medaila bieleho leva), Csehszlovák Önkéntesek Emlékjelvénye (Pamätný odznak československého dobrovoľníka 1918–1919), Trocnói Ján Žižka Érméje (Medaila Jána Žižku z Trocnova).

Csehszlovák Harci Kereszt 1914 – 1918 (Československý vojnový kríž)

A csehszlovák ideiglenes külföldi kormány legmagasabb katonai kitüntetése volt, amelyet 1918. november 7-i dekrétummal hoztak létre Párizsban. Antoine Boduelle, francia szobrászművész tervei alapján készült.¹⁸ A kitüntetést külföldi seregek olyan katonái számára hozták létre, akik áldozatokat hoztak és érdemeket szereztek a „nemzetek szabadságáért” vívott harcban. A kereszt a cseh, a szlovák, a morva és a sziléziai felszabadított területeket volt hivatott szimbolizálni. A szláv nemzetek szabadság ideálját egyesítette Csehszlovákia

1–2. kép – Csehszlovák Harci Kereszt
(Československý vojnový kríž)

11 Purdek, I.: i. m. 88.

12 Ladislav Vrteľ: Štátne symboly Československa a Slovenska v rokoch 1918–1993. Bratislava 2022. 16–17.

13 Vrteľ, L.: i. m. 18.

14 Purdek, I.: i. m. 88.

15 Purdek, I.: i. m. 138.

16 Purdek, I.: i. m. 138.

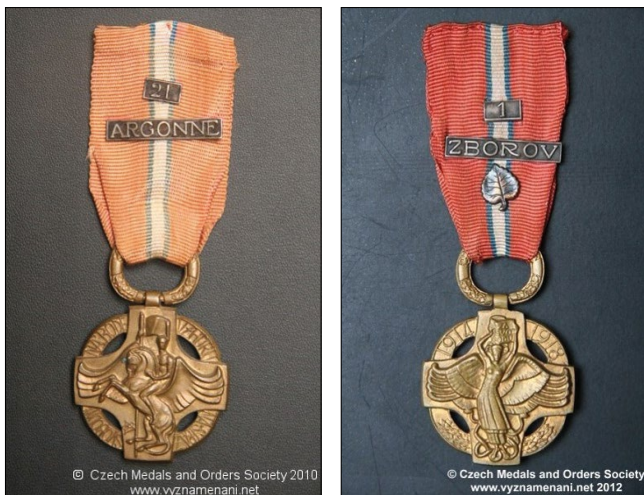
17 Purdek, I.: i. m. 150.

18 Československý válečný kríž 1914–1918 (vyznamenani.net)

zászlaja alatt. A csehszlovák forradalmi seregek egységeinek adományozták a Nagy Háborúban (csehszlovák katonáknak vagy a szövetséges seregek katonáinak az ellenséggel szemben tanúsított bátorságért és egyéb kiemelkedő katonai tetteért). A kitüntetés formája atipikus bronz kereszt, melyet négy azonos nagyságú, szimmetrikusan egymásba fonódó kör alkot. Az előlapon a felső kör Csehországot szimbolizálja a kétfarkú oroszlánnal, az alsó kör Szlovákiát a hármashalmos álló kettős kereszttel, a jobb oldali kör Morvaországot a morva sakkjátszóval, a bal oldali kör pedig Sziléziát a sziléziai sással. A hátoldalon a kereszt ágait jelképező négy körben háromlevelű hárslevelet alkalmaztak díszítésként. Középen a „ČS” betűk az egységes Csehszlovákiát szimbolizálják. A selyemszalag piros és fehér színekben csíkozott. A kitüntetés Csehország, Szlovákia, Szilézia és Morvaország egyesítését jelképezi.¹⁹

Csehszlovák Forradalmi Érem (Československá revolučná medaila)

1918. december 1-i dekrétummal hozta létre Párizsban a csehszlovák elnök. Az érem előlapját görög kereszt alkotja, amelynek enyhén keskenyedő karjait szélesebb körív fogja össze. A lapos köríveken a következő felirat olvasható: „Őrségre fel szabad nemzet!”. Középen egy Pegazuson ülő meztelen férfi alakja látható. Mindkét alakot profilban ábrázolják, azonban a férfi arcával jobbra tekint. Az érem hátlapja ugyanilyen kidolgozottságú. A keresztben egy szárnyas női alak látható, mely a szabadságot szimbolizálja. A feje fölé tartott kezeiben jobb irányba forduló zászlót tart „Szabadságért” felirattal. A kör felső ívén „1914/1918” évszám olvasható, az alsó keresztágtól felfelé mindkét irányban babérágra utaló szimbólum jelenik meg. Az érme széles és lapos bronz láncszemmel kapcsolódik a selyemszalaghoz, amelynek piros alapszínén középen mindkét

3–4. kép – Csehszlovák Forradalmi Érem
(Československá revolučná medaila)

19 Purdek, I.: i. m. 139.; František Lobkovicz: Encyklopedie rádu a vyznamenání. Praha 1995, 59.

oldalon késsel szegélyezett fehér függőleges sáv látható. Nem szokványos módon, maga a szalag is díszítésekkel ellátott: valószínűleg hársfalevél felett az egyes ezredek nevei olvashatók, majd legfelül számokat is elhelyeztek. A szalagon olvasható egyes ezredek nevei a következők voltak: „Cseh csapat” (Česká družina), „Idegenlégió” (Cudzinecká légia); az oroszországi csapatok nevei: „Zborov”, „Bachmác”, „Sibír”; a franciaországi csapatok nevei: „Alsace”, „Argonne”, „Peronne”; az olaszországi csapatok nevei: „Dossalto”, „Piave” és a szerbiai csapat neve: „S”.²⁰ A kitüntetés éremrésze színezést nem tartalmaz, egységesen bronz színű.

Sólyom Érdemrend (Rad Sokola)

Csehszlovákia első honvédelmi minisztere, Milan Rastislav Štefánik ezredes már 1918 szeptemberében megalapítani javasolta a kitüntetést, mellyel az önálló Csehszlovákia létrejöttéért közreműködő katonák érdemeit kívánta megjutalmazni. A második legmagasabb kitüntetés volt. Az érdemrend jelvény részét tízsarkú (ötkarú) kereszt alkotja, a karok vége szélesen ívelt, melynek köszönhetően majdnem összefüggő

5–6. kép – Sólyom Érdemrend (Rad Sokola)

kört alkotnak. A kereszt közepén kerek pajzs helyezkedik el. Mind a karok, mind a pajzs zománcozottak. Fém színű keskeny keretben fehér sáv fut körbe a karokon, körbe ölelve a tengerészkék belső színt. A pajzsban, az előlapon kék színű hármashalmos áll, felette négy sólyom sziluettjével. A hátlap pajzs részén a „ČS” jel hárslevelekkel és az 1918-as évszám, aranyozott színnel látható. Eredetileg három osztályos kitüntetésnek (Milan Rastislav Štefánik Érdemrend, Sólyom csillaggal szalagon, Milan Rastislav Štefánik Érdemrend, Sólyom kardokkal, Milan Rastislav Štefánik Érdemrend, Érdemkért) tervezték, végül azonban csak egyosztályos kitüntetéssé vált,

20 Purdek, I.: i. m. 140.; Československá revoluční medaile (vyznamenani.net); LOBKOVICZ, F: 1995. 59.

melyet két csoport alkotott. Ezt az Érdemrendet az 1918. december 10-i, 61/1918 számú törvény értelmében megszüntették, de az 1920. április 10-én meghozott 243/1920 számú törvény szerint újra alapították.²¹

*Szövetségi Győzelem Érem
(Spojenecká medaila Víťazstva)*

Ferdinand Foch, a szövetséges seregek tábornagyának javaslatára alapították a Szövetségi Győzelem Érmét, kifejezetten a Nagy Háborúban a szövetségesek oldalán harcoló csehek és szlovákok részvételének elismeréseként. A bronzérem elülső oldalán egy női alak látható kitért szárnyakkal, mely a győ-

7–8. kép – Szövetségi Győzelem Érem
(Spojenecká medaila Víťazstva)

zelmet jelképezi. Jobb kezében egy római kardot tart, fején sisak látható. Az érme hátsó felén a csehszlovák állami szimbólum, melyet a „Világháború/civilizációért” felirat szegélyezett. A Szövetségi Győzelem Érem 1920. április 20-án, a 243/1920 számú törvény értelmében volt adományozható, melyet 1922. február 13-án egészítettek ki. Az érmet a csehszlovák forradalmi hadsereg azon katonáinak adományozták, akik 1918. október 28. előtt önkéntesen jelentkeztek a hadseregbe, és 1918. november 11-ig be is sorozták őket.²²

*Csehszlovák Fehér Oroszlán Érdemrend
(Československý rad bíleho leva)*

1922-ben alapították kizárólag olyan külföldiek számára, akik rendkívüli érdemeket szereztek a Csehszlovák állam számára, illetve akik részt vettek a Csehszlovák állammal való baráti kapcsolat elmélyítésében.²³ A rendjel ötágú csillagot ábrázol, amelynek ágai vörösre zománcozottak és hármass csúcsban végződnek, a csúcsok végét kis aranygyöngyök díszítik. Az ágak között aranylevelek találhatóak. A csillag közepére az

²¹ Purdek, I.: i. m. 141-142.; Lobkovicz, F.: i. m. 58.

²² Purdek, I.: i. m. 143.; Lobkovicz, F.: i. m. 60.

²³ Purdek, I.: i. m. 143.; [Řád bíleho lva \(vyznamenani.net\)](http://Rad.bileho.lva.vyznamenani.net)

9. kép – Csehszlovák Fehér Oroszlán Érdemrend
(Československý rad bíleho leva)

ágaskodó, kétfarkú, fehér oroszlánt helyezték. A hátlap szintén vörösre zománcozott, a csillag ágain Csehszlovákia régióinak (Csehország, Morvaország, Szilézia, Szlovákia és Kárpát-Ruténia) címereit helyezték el. Közepén a ČSR betűk (Československá republika, Csehszlovák Köztársaság), körülötte pedig a rend jelmondata: PRAVDA VÍTĚZÍ ('az igazság diadalmaskodik') olvasható. A szalaghoz kapcsoló gyűrű két részből állt: hármass levelekből álló koszorú, amelyet két kard keresztes és díszítés nélküli gyűrű. A kis és a nagy szalag is piros-fehér színű. Az érdemrend aranylános I. osztályú nagykeresztjét csak államfőknek adományozták, maximum 250 fő kaphatta meg. A II. osztályt főtisztek számára rendszeresítették, maximum 400 főt tüntethettek ki vele. A III. osztályt vezérkari tiszteknek adományozták, a kitüntetettek számát 900 főben maximálták. A IV. tiszti osztály érdemrendje méretében kisebb volt a II. és III. fokozathoz képest, maximum 1500 fő kaphatta meg. Az V. lovagosztály rendjele ezüstből készült, maximum 3000 főnek adományozhatták.²⁴

*Csehszlovák Fehér Oroszlán Érem
(Československá medaila bíleho leva)*

Az érdemrend mellett a 1922. december 7-i kormányrendelettel megalapították a kitüntetést is. Ez a rajta alkalmazott szimbólumaiban igen hasonlított az érdemrendhez. Előlapján a kétfarkú cseh oroszlán látható, mellén címerrel. A piros-fehér szalaghoz erősítő függesztés azonos szerkezeti megoldású: leveles ágkoszorú, egymást keresztező kardokkal. Maga az érme aranyból készült, felülete dombornyomott. A hátlapon itt is a ČS betűk dominálnak, a háttérben levelekkel, az érme szélén felirattal.

*Csehszlovák Önkéntesek Emlékjelvényét 1918–1919
(Pamätný odznak československého dobrovolníka 1918–1919)*

A jelvényt 1938-ban vezették be Csehszlovákiában. Az érme előlapjának fő motívuma a lilium kereszt. Középen a Č és S

²⁴ Purdek, I.: i. m. 145.; Lobkovicz, F.: i. m. 193.

10–11. kép – Csehszlovák Fehér Oroszlán arany Érem
(Československá zlatá medaila bieleho leva)

betűk egymásba fonódnak, a hátteret egy lovagi kard képezi. A kereszt vízszintes száraiban balra az 1918, jobbra az 1919 évszámok láthatóak. Hátlapján az érmét szinte kettéosztja a római számokkal jelzett (MCMXXXVIII) 1938. évszám felirata. Alatta egy hárság található, O.P. betűkkel. A felső részen négy kis címer áll, előtérben a cseh fehér oroszlános címer, felette részben eltakarva Szlovákia, jobbra Szilézia, balra Morvaország címerei. Az évszám és a címerek között két egy-

12–13. kép – Csehszlovák Önkéntesek Emlékjelvénye 1918 – 1919
(Pamätný odznak československého dobrovoľníka 1918–1919)

másba fonódó töviság keretezi az országrészek szimbólumait. Az érem mindkét oldalán keskeny perem került kialakításra. A szalag színei szimmetrikusan osztottak, középen kékkel szegélyezett fehér csík, tőle jobbra és balra szélesebb piros, végül fehér és piros keskeny csíkok láthatók.

„Nehéz időkben” Jelvény (V ťažkých časoch)

A kitüntetést olyan csehszlovák katonáknak adományozták, akik részt vettek az 1918–1919-es szlovákiai harcokban.

14–15. kép – „Nehéz időkben” (V ťažkých časoch) Érem

A jelvény bronzból készült, kifelé szélesedő ágú keresztet ábrázol, az ágakon végig futó keskeny peremzéssel. Az előlapon, a kereszt közepén a cseh állami címer látható. A hátlapon vésett felirattal közepén a jelvény nevét adó „V ťažkých časoch” felirat áll. A kereszt felső az 1918-as évszámot, lenn pedig az 1919-es évszámot helyezték el.²⁵

Trocnoi Ján Žižka Érméje (Medaila Jána Žižku z Trocnova)

Ezt a jelvényt az orosz idegenlégió alapította 1918 szeptemberében. Először 1918 decemberében adományozták a hánckai 6. lövészezred katonáinak Jekatyerinburgban. A réz jelvény Ján Žižka arcképét ábrázolja prém sapkában. A térhatást a domborműves kivitelezés mellett az biztosítja, hogy az érem szélesebb peremére kinyúlik az ing széle és a kalap. A hátlapon az érem közepén a „Szabadságért” felirat áll, hárs- és babérággal övezve. A jelvény körfelirata: „Csehszlovák hadsereg” (Československé vojsko).²⁶

16–17. kép – Trocnói Ján Žižka Érméje
(Medaila Jána Žižku z Trocnova)

²⁵ Purdek, I.: i. m. 147.; Lobkovicz, F.: i. m. 60.

²⁶ Purdek, I.: i. m. 146.; [Medaile Jana Žižky z Trocnova \(vyznamenani.net\)](http://www.vyznamenani.net).

Tervnek megmaradt kitüntetések

A felsoroltakon túl voltak további javaslatok csehszlovák katonai kitüntetések létesítésére, amelyek azonban nem valósultak meg. Így például a Matica Slovenská 1929-ben javaslatot tett a csehszlovák kormánynak a „Szlovákia szabadságáért“ (Za slobodu Slovenska) elnevezésű kitüntetés alapítására. Ezt az 1918–1919 között tevékenykedő önkénteseknek kívánták adományozni. A Honvédelmi Minisztérium nem tartotta helyesnek a Hadi Kereszt mellett újabb kitüntetést létrehozni.²⁷

A Tomás Garrique Masaryk Katonai Emlékérmét (Památná medaila T. G. Masaryka) a Honvédelmi Minisztérium javaslatára 1935. december 14-től kívánták adományozni az aktív szolgálatban lévő katonatisztek számára. A kitüntetés átadására Masaryk elnök lemondása napját szánták. A javaslatot ugyan jóváhagyták, de mivel az adományozásokról szóló 243/1920 számú törvényt – ettől a tervtől függetlenül – módosítani kívánták, a változtatás életbe lépéséig elhalasztották kitüntetés bevezetését. A törvény módosítása után nem terjesztették újra elő.²⁸

Az érem fehér fémből készült volna, 35 mm átmérővel. A perem szélét 2 mm vastagságúra tervezték. Az előlapra T. G. Masaryk arcképét helyezték volna el, körülötte pedig a „T. G. Masaryk, elnök, felszabadító, a teljes haderő első parancsnoka.” (PRESIDENT OSVOBODITEL T. G. MASARYK PRVNÍ VELITEL VEŠKERÉ BRANNÉ MOCI) feliratot kívánták elhelyezni. Az érem hátlapjára, annak közepre a cseh kis állami jelképét tervezték, alatta a következő dátummal: 14. XII. 1935. A peremgyűrűn a következő felirat szerepelt volna: „Az államokat olyan eszménnyel tartják fenn, melyekből születtek.” (STÁTÝ SE UDRŽUJÍ TĚMI IDEÁLY, Z NICHŽ SE ZRODILI).²⁹

1938-ban további javaslatok születtek: Szentvenceli Korona Érdemrend (Rad svetováclavskej koruny), Szabadság Rend (Rad slobody), Csehszlovák Csillag Rend (Rad

československej hviezdy), illetve a Csehszlovák Érdemkereszt (Československý záslužný kříž).³⁰

Összegezve megállapíthatjuk, hogy Csehszlovákia megalakulása után a zászlókon, egyenruhákön, kitüntetéseken megjelentek az új állam szimbólumai, úgy mint a cseh ezüst oroszán arany koronával és pajzzsal, illetve Szlovákia címere az ezüst kettős kereszttel és a kék hármasdombbal, a morva sakkablás sas és a sziléziai sas. Az államalkotó országrészek jelképei közül a cseh volt domináns. Az új Csehszlovák állam kialakította saját szimbólumrendszerét, amelyet katonai kitüntetéseken is megjelenített: a keresztezett kardok és a „Csehszlovákia” felirat, vagy annak rövidítése.³¹

Az önálló államiság kifejezését szolgálták az új rendjelek, kitüntetések, amelyek – alapításuk idejét tekintve – háborús tettekhez kapcsolódtak elsősorban. A Nagy Háború idején létrehozott érdemrendek és katonai jelvények egyaránt tükrözték az európai és a monarchia kitüntetéseinek stílusjegyeit, a hatalom megszilárdulását követően azonban sajátos díszítőelemek váltak jellemzővé, így a görögkereszt, kifelé szélesedő karokkal, a hársfalevél, a négy államalkotó egység címerei részletének elhelyezése a kitüntetéseken. A békeszerződés után hangsúlyossá a cseh állami címer kettős farkú oroszlánja, illetve az új állam neve vagy rövidített változata vált.³²

A kitüntetések szalagjainak színvilága a kezdeti piros-fehér csíkozástól annyiban távolodott el, hogy harmadik színként megjelent a kék valamely árnyalata, előrevetítve a későbbi hivatalos állami színeket.

Megállapítható végül, hogy az első Csehszlovák Köztársaság kitüntetései változatosak, kivitelezésükben színvonalasok voltak. A Csehszlovák Fehér Oroszlán Érdemrend kivételével, díszítésükben egyszerűek, letisztult formákat tartalmazóak voltak. A legnagyobb állami kitüntetés a 19. századi érdemrendek hagyományait követte, a nagycsillag, a lánc, a zománcdíszítés alkalmazásával.

27 Purdek, I.: i. m. 148.

28 Purdek, I.: i. m. 149.

29 Purdek, I.: i. m. 149.

30 Purdek, I.: i. m. 150.

31 Purdek, I.: i. m. 151.

32 Purdek, I.: i. m. 152.

OGOLJUK-BERZSENYI ANETT

Beszámoló a Szlovák Falerisztikai Társaság 2023. évi konferenciájáról

A Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság társszervezete, a Szlovák Falerisztikai Társaság 2023. október 21-22-én tartotta szokásos, kétévente megrendezett konferenciáját, ezúttal az észtországi Tallinnban, a Tallinni Lovagrendi Múzeum jelentős közreműködésével. A rendhagyó helyszínen a 2022-ben sajnálatosan korán elhunyt Rudolf Rezníčekre, a Szlovák Falerisztikai Társaság egyik alapító tagjára emlékeztek a résztvevők, aki a 2016-ban megnyílt Tallinni Lovagrendi Múzeum létrehozásában és működtetésében jelentős szerepet játszott.

Az első nap programjainak helyszíne a Palace Hotel konferenciaterme volt. Valery Glushchuk, a Tallinni Lovagrendi Múzeum alapítója, és Vlastimil Kozoň, a Szlovák Falerisztikai Társaság vezetője köszöntötték a résztvevőket, és megemlékeztek Rudolf Rezníčekről. Ezt követően átadásra kerültek a Szlovák Falerisztikai Társaság jelvényei, amivel a jelenlévő tagokat, a tíz éves tagsággal rendelkezőket, a konferencia előadóit, valamint a Rezníček családot tisztelték meg a szervezők. A hagyományosan a tagok között kiosztott egyesületi kitűzőkön ezúttal Tallinn nevezetességei jelentek meg. Az előadókat emellett egy újabb tervezésű kitűzővel is megajándékozták a szervezők.

A megnyitó beszédeket és átadási ceremóniát követően nyolc szakmai előadás hangzott el. A délelőtti szekcióban a Szlovák Falerisztikai Társaság tagjai, délután pedig a Tallinni Lovagrendi Múzeum képviselői és más szakértők mutatták be kutatási eredményeiket.

Az első előadó Pavol Marciš numizmata, gyűjtő volt Szlovákiából, a Szlovák Falerisztikai Társaság oszlopos tagja, korábbi elnöke. Előadásában a második világháború idejének egyik meghatározó szlovák állami kitüntetését, a rövid ideig fennálló Privina Herceg Rendet mutatta be, a tervezéstől az előállításig át a kitüntetés elnyert személyekig. A rendet 1940-ben alapították, elsősorban külföldiek elismerésére. Legmagasabb osztályát, a nagykeresztet láncsal mindössze öt esetben adományozták, a két ismert példány a Tallinni Lovagrendi Múzeumban található. Az előadó ezek közül Joachim von Ribbentrop kitüntetését mutatta be részletesebben.

A következő előadó a bécsi szlovák egyetemi professzor, Vlastimil Kozoň, a Szlovák Falerisztikai Társaság alapítója volt, aki két, nőknek szánt kitüntetését, az Erzsébet Rendet és a Florence Nightingale Medált mutatott be. Az Erzsébet Rendet

Ferenc József 1898-ban alapította elhunyt felesége emlékére. A díszes kitüntetés több osztályának tervei és kész példányai kerültek bemutatásra az előadás első felében. Ezt követően az 1912-ben alapított Florence Nightingale Medál, a nőknek által kapható legmagasabb rangú nemzetközi kitüntetés alapításáról és adományozásáról volt szó. Különösen érdekesek voltak a modern kori adományozásokról bemutatott illusztrációk, amik a világ különböző pontjainak nyugati szemmel már-már viccesnek ható átadási ceremóniáiba engedtek betekintést.

A Cseh Érem és Érdemrend Társaság képviselőjében Vladimír Jašek a Szocializmus Rend – Csehszlovákia legritkább érdemrendje címmel tartott nagy sikerű előadást. Valóban igen ritka kitüntetésről van szó, hiszen tulajdonképpen egyetlen nem automatikus adományozás történt. Rudolf Slánský, a Csehszlovák Kommunista Párt főtitkára kapta meg 1951-ben a magasrangú kitüntetést. Két hónappal később viszont a párton belüli tisztogatás áldozatává vált, hazaárulás vádjával halálra ítélték és kivégezték. A történetek miatt a Szocializmus Rendet nem adományozták tovább, helyette megint újabb kitüntetés alapítására került sor.

A szünet előtti utolsó előadásban Ogoljuk-Berzsenyi Anett, Budapest Főváros Levéltára munkatársa, a Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság főtitkára a két világháború közötti időszak magyar kitüntetési viszonyairól számolt be, a békeidőkre koncentrálva. A Horthy-korszak kezdetén a kitüntetés-alapítások Horthy státuszából adódóan lassan indultak meg, állami kitüntetés alapítására 1923-ban került sor a Magyar Érdemkereszt, később Magyar Érdemrend megalapításával, ami a korszak legjelentősebb kitüntetése lett. Különlegességnek számítottak a kulturális és tudományos érdemek elismerését célzó Corvin-Dekorációk és a sportérmek elismerésére alapított Toldi Miklós Érdemérem, ezek részletesebb bemutatására került sor az előadás során.

A délutáni szekcióban Otmar Beneš, a Prágai Hadtörténeti Intézet kurátora a „Győzelemért” Fehér Oroszlán Katonai Rend történetével ismertette meg a résztvevőket. A magasrangú katonai kitüntetés alapításának ötlete már az 1940-es évek elején felmerült, azonban a hosszú egyeztetések miatt a tényleges adományozásra először csak 1945-ben került sor. Az átalakuló politikai viszonyok miatt azonban hamar jelentőségét veszítette, az új szovjet típusú kitüntetések mellett

feledésbe merült. Az előre legyártott darabok jelentős része az 1950-es években így beolvasztásra került.

Tom Bergroth, a finn Turku Történeti Múzeum nyugdíjazott kurátora és a Tallinni Lovagrendi Múzeum munkatársa, „Akseli Gallen-Kallela és a heraldikai rózsa. Művészi tervek egy új érdemrendhez 1918–1919” címmel lebilincselő előadásban mutatta be az 1919-ben alapított finn Fehér Rózsa Rend inszigniainak fejlődéstörténetét, a legelső tervektől a különféle ötletek hozzáadásán át egészen a ténylegesen legyártott darabokig. Az így létrejövő kitüntetés kinézetében nagyban eltér az eredetileg megfogalmazott elképzelésektől, a fő motívumnak szánt rózsa kizárólag a kereszt közepén lévő medalionon kapott helyet.

A brit Stephen Patterson, a windsori Királyi Gyűjtemény főkurátora és a Tallinni Lovagrendi Múzeum munkatársa a Térdszalagrend ábrázolásaiban megbúvó különbözőségekre és hasonlóságokra kívánta felhívni a figyelmet Raffaello Szent György-ábrázolásain, illetve a felhasználásával készült miniatűrökön keresztül. Patterson előadásában olyan apró részletekre mutatott rá, mint a Térdszalagrend megjelenési formái vagy a háttéralakok megléte vagy éppen hiánya az apró ábrázolásokon.

A záró előadásban a finn Catherine Lapinsh, a Tallinni Lovagrendi Múzeum főkurátora a múzeum gyűjteményét és fennállásának fontosabb mérföldköveit ismertette a hallgatósággal. A múzeum napjainkban Tallinn egyik leglátogatottabb intézménye. Gyűjteményében a világ minden tájáról megtalálhatók kitüntetések, egészen ritka és értékes darabok is, például Klemens von Metternich és Moritz von Dietrichstein Aranygyapjas rendi lánc, vagy Sarolta mexikói császárné Csillagkeresztes jelvénye.

A konferencia előadásaiból kötet is készült, amit a résztvevők a helyszínen vehettek át.

Az előadásokat követően az érdeklődők a Tallinni Lovagrendi Múzeum munkatársai által vezetett túrán ismerkedtek meg az óváros történetével, a Hanza-kereskedővárostól az orosz birodalom időszakán át az észtt függetlenségi háborúig.

Ennek különösen szép emléke a Szabadság téren 2009-ben emelt szobor, ami az 1919-ben alapított Észtt Szabadság Keresztet jeleníti meg.

Október 22-én a Lovagrendi Múzeumban folytatódott a rendezvény. Két csoportra osztva a jelenlévők Catherine Lapinsh tárlatvezetésén ismerhették meg a páratlan falerisztikai gyűjteményt, ahol a világ minden tájáról származó elsőrendű kitüntetések találhatóak meg. Az állandó kiállításban legnagyobb részben európai érdemrendek jelennek meg, de amerikai, afrikai, távol-keleti darabokat is kiállítottak. Külön tárlóban megjelenítésre kerültek a fontosabb női lovagrendek, valamint érdemérmek, többek között a szovjet idők anyasági kitüntetései, amik között magyar darabok is szerepelnek. Az időszaki kiállítás a konferenciához igazodva „Az Első Szlovák Köztársaság” címmel az 1939-1945 közötti szlovák kitüntetések mutatja be. A tárlat 2024. január 28-ig tekinthető meg.

A tárlat megtekintése mellett Valery Glushchuk vezetésével a múzeum munkatársai bemutatták műszereiket, amik a kitüntetések készítésénél használt anyagok pontos elemzését teszik lehetővé, ezáltal a készítés korának és a rendi jelvények eredetiségének meghatározását segítik. Szó esett a dobozok és szalagok tárolásának problematikájáról. A hosszú ideig összegyűjtött tárolt, sok esetben károsodott szalagokat igyekeznek restaurálni és az állományvédelmi követelményeknek megfelelően biztosítani a hosszútávú megőrzésüket. A restaurálás menetét és a felhasznált anyagokat Tom Bergroth és Stephen Patterson részletesen bemutatta az érdeklődőknek. Lehetőség nyílt néhány, az állandó kiállításban jelenleg nem szereplő darab megtekintésére, például a Szent István Rend több példányát is közelről szemlélhették meg a résztvevők.

A Szlovák Falerisztikai Társaság és a Tallinni Lovagrendi Múzeum minden részletre kiterjedő szervező munkájának és az elhangzott, magas színvonalú előadásoknak köszönhetően a rendezvény nagy sikert aratott a nemzetközi hallgatóság körében. A szakmai programok remek lehetőséget biztosítottak a tapasztalatcserére, tudományos kérdések megvitatására.

BENKE TAMÁS

Beszámoló a Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság 2022. évi tevékenységéről

Felolvasóüléseink egész évben zavartalanul folytak. Pandula Attila elnök 2022. január 27-én tartotta évad-nyitó előadását, „A Máriássy család kegyúri temetkezései a márkusfalvi római katolikus templomban, különös tekintettel a heraldikai, társadalomtörténeti vonatkozásokra” címmel. Ezt követően, 2022. február 24-én Garami Erika, Budapest Főváros Levéltárának főlevéltárosa, „20. századi pénzrendszereink ikonográfiája” címmel tartott előadást, majd Ternováczi Bálint (ugyancsak a BFL munkatársa) „Levéltárak Szerbiában, Horvátországban és Boszniában” címmel adott elő. Az április 28-i előadást Ogoľjuk Andrej magánkutató, hadisír-gondozó, az MHGT rendes tagja tartotta, kutatásmódszertani jelleggel, „Oroszországi levéltárak online felületei – kutatási lehetőségek, kiindulópontok” címmel. A 2022. május 26-i alkalommal Péri Ákos, az MHGT egyik fiatal tagja előadását hallhattuk, „Oszmán rendjelek a dualista Magyarországon” címmel. A félév utolsó felolvasóülésén, 2022. június 30-án, két előadásra került sor: Bakó Bálint tagtársunk, a Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum muzeológusa, „Az orosz polgárháború (1917–1923) zászlói” címmel tartott előadást; majd Balogh László zászlógyűjtő – ugyancsak tagtársunk – „Zászlók a XX–XXI. századból: változások, történetek” címmel beszélt 38 éves zászlótani kutató-és gyűjtőmunkájáról.¹

Az utóbbi előadónk által alapított *Zászlómúzeum (Balogh Gyűjtemény)*, mely korábban a Budapest-Józsefvárosi Önkormányzat és a Józsefvárosi Kulturális Központ által biztosított telephelyen (1085. Budapest, József körút 68.) működött,² az önkormányzat váratlan és kedvezőtlen döntése folytán 2021. elején kénytelen volt tevékenységét beszüntetni.³ A gyűjtemény

elhelyezése, társadalmi hasznosulása így bizonytalanná vált: a Zászlómúzeum munkája nagyrészt ellehetetlenült. Végül állami beavatkozás mentette meg a gyűjteményt, amely 2021 közepén a Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeumba (MKVM) került. Ezen intézmény vezetője, Török Róbert segítségével (aki akkor az MHGT titkári tisztségét is betöltötte), megtörtént a több mint 6000 zászlóból álló gyűjtemény átvétele. Nagy részét (mint eddig is) raktárban őrzik, de egyes darabjait az MKVM időről-időre kiállítja. Az anyag tudományos hasznosításába az MKVM munkatársai is bekapcsolódtak.⁴ Így nem szakadt meg a Zászlómúzeum története; a gyűjtemény egyben maradt, s Balogh László 2022. május 28-án ismét megrendezte a Vexillológiai Napot, melynek immár az MKVM adott otthont. A rendezvényen az MHGT több tagja (Bakó Bálint, Gyenes László, Kovács Rudolf Zoltán) tartott előadást.⁵

Második félévi programunkat Szigeti Krisztina szeptember 29-i előadása nyitotta, „Történelem kicsit másként – Egy szerzetes, egy kápolna és a Rákosi-rendszer” címmel, melyben dr. Szigeti Remig Lajos premontrei szerzetes 1950. évi budapesti kápolna-alapításáról emlékezett meg. Október 27-én Jánokiné Újváry Zsuzsanna MHGT alelnök tartott előadást („Ráskay Lea nemzetsége a XVI. században”), majd dr. Schramek László, az MNL Pest Megyei Levéltárának igazgatója, Pest vármegye 18. századi pestisjárványainak levéltári forrásait mutatta be („Egy 18. századi járvány tanulságai ma”). A félévet dr. Tóth Zsolt: „A hadisírkutatás módszerei és eredményei”

[Nem kell zászlót egetni megmenekült a Zászlómúzeum](#) (letöltés: 2023. nov. 30.)

⁴ A gyűjtemény MKVM-beli elhelyezéséről szóló online közlemények közül három: <https://magyarmuzeumok.hu/cikk/a-magyar-kereskedelmi-es-vendeglatoipari-muzeum-fogadja-be-a-zaszlomuzeumot> (letöltés: 2023. nov. 30.); *Bakó Bálint (MKVM)*: Ma töltené be 26. évét a Zászlómúzeumba, <https://mkvm.hu/ma-toltene-be-26-ebet-a-zaszlomuzeum/> (letöltés: 2023. nov. 30.); *Nagy Orsolya (Magyar Nemzet)*: A kormány segített a Piko által megszüntetett Zászlómúzeumba <https://magyarnemzet.hu/belfold/2021/07/a-kormany-segitett-a-piko-által-megszuntetett-zaszlomuzeumon> (letöltés: 2023. nov. 30.)

⁵ A rendezvény meghívója az MHGT honlapján: <https://www.mhgt.hu/vexillologiai-nap-2022-0528/> (letöltés: 2023. nov. 30.)

¹ Az MHGT 2022. első félévi felolvasóüléseinek programja: <https://www.mhgt.hu/felevi-program-2022-0101/> (letöltés: 2023. nov. 30.)

² A régi telephely címe megtalálható az intézmény korábbi honlapján: <https://zaszlomuzeum.hu/> (letöltés: 2023. nov. 30.)

³ A számos online sajtóközlemény közül taláalomra kettőt hivatkozhatunk: szerző nélkül (Magyar Nemzet/MTI): *Megmenekült a Zászlómúzeum*, <https://magyarnemzet.hu/kultura/2021/07/megmenekult-a-zaszlomuzeum> (letöltés: 2023. nov. 30.); szerző nélkül (hvg.hu/MTI): *Nem kell zászlót egetni, megmenekült a Zászlómúzeum*, <https://hvg.hu/kultura/20210701>

című előadása zárta 2022. december 8-án. Ez az előadás az MKVM Színháztermében volt, míg az év többi felolvasóülésének a Magyar Nemzeti Múzeum Lapidáriuma adott helyet.⁶

A megelőző években az MHGT elnöksége célként tűzte ki, hogy évente egy saját rendezésű konferenciát tartson, a Társaság által művelt tudományterületek egy-egy kutatási területét bemutató; valamint a történelmi segédtudományok népszerűsítésére. A 2022. október 13-án, a Nemzeti Múzeum Dísztermében tartott „*Castrum Doloris – magyarországi funerológiai kutatások társadalomtörténelmi kitekintéssel*” című konferenciával, voltaképpen a 2021 őszi elhalasztott, temetkezéskultúrával kapcsolatos rendezvényt pótoltuk be. A konferenciát a múzeum részéről Tomka Gábor főigazgató-helyettes köszöntötte és Pandula Attila MHGT elnök vezette be. Az egész napos konferencia szekcióvezetői Ari Ilona, Debreczeni-Droppán Béla, Gyulai Éva és Hunyady László tagtársaink voltak. A konferencián 11 előadás hangzott el:⁷

1. Beke Margit: *Csernoch János temetési szertartása*;
2. Marosi Eszter: *Egy halál relikviái – A vezekényi csatához kapcsolódó emléktárgyak nyomán*;
3. Móczár Gábor Attila: *A Nemzeti Örökség Intézetének megváltozott szerepe korunkban*;
4. Nagy Györgyi: *„Látod-é a Halált a falra felírva, Mely rettenetül kaszáját hordozza?” – Megjegyzések a Haláltánc és a Halál diadala témákhoz egy selmebányai késő középkori sírkő kapcsán*;
5. Németh Szilvia: *A pozsonyi Szent Miklós temető sírmelekei*;
6. Ogoľjuk-Berzsenyi Anett: *A szőlősgyöröki Jankovich-sírkápolna*;
7. Pandula Attila: *Thurzó (III.) Szaniszló mortuáriuma a lőcsei idősebb Szent Jakab Templomban (1625.)*;
8. Rainer Pál: *Első világháborús katonasírok Veszprémben az Alsóvárosi temetőben*;
9. Reisz T. Csaba: *„Hol sírjaink domborulnak” – a Magyar Országos Levéltár főigazgatóinak nyughelyei*;
10. Tóth Zsolt: *A hadisírkutatás segédtudományai, módszerei*;
11. Zsigmond Attila: *Az Első Világháború századik évfordulóján a Nemzeti Sírkertben emelt központi emlékmű*.

2022. május 19-én társszervezetünkkel, a *Magyar Történelmi Családok Egyesületével* tartottunk közös előadóestet, a Budai Polgári Casino helyiségében (1011. Budapest, Hunyadi János út 8.).⁸ Az esemény célja a két Társaság tagjai közötti ismerkedés, az együttműködés kiszélesítése érdekében folytatandó személyes párbeszéd megindítása volt. A két egyesület vezetése, a mindkét szervezetben jelenlévő működvelő családutatóknak kívánt megnyilvánulási lehetőséget biztosítani a rendezvényen – a megelőző években ugyanis, a sok

hivatásos vendég-előadó mellett, az MHGT felolvasóüléseinek programjából igencsak elszikkadt az amatőr családkutató Tagtársak megszólaltatása. A rendezvény szervezője jelen sorok írója és Hegedüs Ferenc (a MTCSE Genealógiai Bizottságának tagja) volt. Az előadóest védnökségét Gudenus János József (az MTCSE egyik alapítója, és az MHGT-nek is újra-alapító tagja) vállalta. Az eredmény egy estebe nyúló, rendkívül érdekes, inspiráló légkörű rendezvény volt, ahol valóban volt lehetőség beszélgetésre, ismerkedésre, de az egymás kutató- sőt alkotómunkájára, személyes hivatására, eredményeire való rácsodálkozásra is. Az eseményt a két szervező nyitotta meg, és Pandula Attila, valamint Zichy Pál egyesületi elnökök szavai rekesztették be. Ez alkalommal az MHGT tagjai részéről a következő előadások hangzottak el:

- Biró Bence: *Bethlenfalvi gróf Thurzó György nádori itineráriuma (1609–1616)*.
- Huberth Kristóf: *A Huberth (korábban Eutelhueber) család kutatása elektronikus adatbázisokban*.
- Szücs János: *Gróf Esterházy Miklós Móric emlékezete Bokod lakosai körében*.
- Tömpe László: *A kislapási és a széplaki Botka család rokonságának bizonyítása*.
- Zana Tamás: *A kecskeméti nemes Kovács család*.

Az MTCSE-tagok előadásai:

- dr. héderfajai és makfalvi Barabássy Sándor: *A visszacszerzett héderfajai udvarház felújítása*.
- boldogfai Farkas Ákos András: *Családtörténelmi szócikkek menedzselése a Wikipédián*.
- szajoli Hegedüs Ferenc: *A szajoli Hegedüsök királyi adománylevelei*.
- felsőkubinyi és deménfalvi Kubinyi Jenő: *A Kubinyi család történetének kutatása*.
- dr. br. leuensterni Riedel Miklós: *Görgey Artúr vegyész munkássága*.

Minthogy Társaságunk jelvényében a II. Endre király arany függőpecsétjén lévő címet (illetve annak egy változatát) viseli, az MHGT vezetősége szükségesnek látta, hogy a Társaság 2022-ben, az Aranybulla kibocsátásának 800. évfordulójáról külön rendezvény keretében megemlékezzen. Erre a Pest Megyei Levéltár előadótermében, 2022. november 7-én került sor. Az emlékülésen Zsoldos Attila: „Az Aranybulla és története”, valamint Rácz György: „Az Aranybulla példánytörténete” című előadása hangzott el. Megnyitó beszédet a pénztárnok (mint az esemény ötletgazdája), zárszót pedig Pandula Attila elnök mondott.⁹

2022-ben az MHGT kirándulást nem szervezett. Szakmai tevékenységünkben említést érdemel még a *Falerisztikai Munkacsoport* megalakulása, ami Pandula Attila elnök kezdeményezésére és vezetése mellett, több érdeklődő tagtárs (így pl.

⁶ A 2022. második félévi program honlapunkon: <https://www.mhgt.hu/felevi-program-2022-0901/> (letöltés: 2023. nov. 30.)

⁷ A konferencia meghívója: <https://www.mhgt.hu/funerologiai-konferencia-2022-1013/> (letöltés: 2023. nov. 30.)

⁸ Meghívója: <https://www.mhgt.hu/mhgt-mtcse-eloadoest-meghivo-2022-0519/> (letöltés: 2023. nov. 30.)

⁹ Az emlékülés meghívója honlapunkon: <https://www.mhgt.hu/aranybulla-800-2022-1107/> (letöltés: 2023. nov. 30.); valamint az MNL PML híradása annak megtörténtéről: Aranybulla emlékülés az MNL Pest Megyei Levéltárban: https://mnl.gov.hu/mnl/pml/hirek/aranybulla_emlekules_az_mnl_pest_megyei_leveltaraban (letöltés: 2023. nov. 30.)

Bódy Attila Bence, Huberth Kristóf, Gyenes László, Péri Ákos (Ájbek) részvételével kezdte meg munkáját, 2022. október 24-én, a Pest Megyei Levéltár épületében. Az első találkozó címe „Az 1877-es Diákküldöttség története és annak kutatása” – a rendezvény előadója és moderátora pedig Péri Ákos tagtársunk volt.¹⁰ A *Falerisztikai Munkacsoport* havi rendszeres- ségűre tervezett ülései közül a második 2022. november 21-én volt, a Társaság székhelyén (az ELTE BTK épületében). Ezt még további négy ülés követte – az utolsót 2023 nyarán tartották – melyekhez a helyszínt Gyenes László, Társaságunk titkára, szívességből biztosította. E munkacsoport kétségtelen létjogosultságát Társaságunk elnökének, a falerisztikai tárgykörben (is) meglévő tudáskincse biztosította, melynek megosztására, elsajátítására, Tagságunkban igény mutatkozott. Az összejöveteleket a résztvevők szeretnék a továbbiakban is folytatni.

A Társaság a 2022. évben is rendre megtartotta az Alapszabályban előírt négy elnökségi ülést, valamint rendes közgyűlést.

A 2022. január 19-i elnökségi ülés kezdetén megemlékeztünk elhunyt tagtársunkról, Érszegi Gézaról. A pénztárnok ismertette a 2021. évi általános tisztújítás eredményének a nyilvántartó bíróságnál való bejelentésének állását. Az elnökség megvitatta a 2021. tárgyévi NEA pályázat lezárásával kapcsolatos teendőket. A 2022. március végéig lezárandó pályázat két legfontosabb beszerzési tétele az új kétajtós könyvszekrény, valamint a videókamera volt. A Társaság tárgyi eszközeinek elhelyezése érdekében, az elnök 2021 őszén tárgyalásokat kezdett az ELTE BTK illetékeseivel, a jelenlegi székhely¹¹ használatát illető kérdések rendezésére, vagy – szükség esetén – új székhely kijelölésére az egyetemen belül. Az ülésen az elnök – a pénztárnok kérésére – engedélyezte, hogy ha a székhely-kérdésben 2022. január végéig nem születik írásbeli megállapodás, a pénztárnok levélben forduljon az egyetem illetékeseihez, azon kéréssel, hogy a könyvszekrényt a jelenlegi székhelyen helyezhessük el.

Az elnökség ezt követően a 2022. évre tervezett nagyobb rendezvények előkészítésével foglalkozott. A *Castrum Doloris* konferencia, az *MTCSE-vel közös ismerkedő rendezvény*, valamint az *Aranybulla 800* emlékülés terve, egyaránt szóba került. Különös figyelmet érdemel, hogy az elnökség már ekkor foglalkozott az MHGT meg- és újjáalakulásának 140. (illetve 40.) évfordulójával kapcsolatos megemlékezések tervével. Elnök úr a 2022–2023. éveken átívelő rendezvénysorozatot javasolt, mely egy 2022. őszi konferenciával (vagy emléküléssel) kezdődött volna, és egy 2023. évi, nagyobb szabású konferenciával zárult volna. Tervét azzal indokolta, hogy az eredeti (1883. évi) megalakulás előtt is már egy évvel (1882-ben) megindult a szervezőmunka, és az informálisan 1983-ra, tehát a megalakulás 100. évfordulójára időzíteni szándékolt

újjáalakulást is megelőzte egy nagyjából kétéves, „illegális” szervezkedési periódus.¹² Kókényessy Szilárd alelnök felvetésére, élénk eszmecsere alakult ki arról, vajon valóban *újjáalakult-e* az 1980-as években (előbb a Magyar Történelmi Társulat szakosztályaként, majd az 1989. május 29-i alakuló közgyűléssel önálló jogi személyiségként) az MHGT, vagy pedig működése valamilyen formában *folytonosnak* tekinthető, az 1950-es évek után is? Az alelnök szerint fontos volna, hogy az eredeti, 1883. évi alapítással való *folytonosságot* hangsúlyozza az egyesület. Az ülésen elhangzott, történeti jellegű tényadatok és visszaemlékező megjegyzések értelmében világos, hogy az 1951. február 27-i közgyűlést követően (mely az MHGT feloszlását, politikai és gazdasági nyomásra kimondta), a Társaság jogi értelemben *megszűnt*, és ezt az *újjáalakult* Társaság, 1989. évi alapszabályában (2. §.: *A Társaság tevékenysége és célja*), mint a „*tevékenység szüneteltetését*” értékelte. (Ugyanez szerepel a későbbi és jelenlegi Alapszabályaink preambulumban is.)

Az újjáalakult MHGT mindenkor félreérthetetlenül nyilvánította, hogy jogutódja az 1883-ban alakult szervezetnek, tehát a *jogfolytonosság* elve szerint gyakorolja tevékenységét; úgy, mint valóságos és kétségbenvonhatatlan, *eszméileg folytonos és egyedüli megfelelője* az 1883. évben alapított Társaságnak. A Társaságra a társadalom (beleértve a bel- és külföldi szakembereket, szaktársulatokat) is úgy tekint, mint 1883. évi alapítású szervezetre, ezt senki sem vonja kétségbe; saját magunk is ezt valljuk, és az 1883. évi célkitűzésekhez ragaszkodunk.

A Társaság lehetséges jubileumi rendezvényeit illetően az elnökség abban maradt, hogy 2022. második felében csak kisebb megemlékezésre (például a témába vágó felolvasóülésre, esetleg online kiállításra) van lehetőség, és a fő rendezvényt, azaz konferenciát, 2023-ban kellene megtartani.

A Társaság múltjára emlékezve, elnök úr jelezte, hogy az MHGT korábbi kiváló pénztárnoka és tagja, dr. Tellér Tivadarné, elküldte neki a Társaság egykori zászlaját, melyet az újjáalakulás időszakában még Gömbös Tamás egykori (kooptált) alelnök, a Társaság alapító tagja készíttetett. Az elnökség az adományozott zászlót hálás szívvel megköszönte, megjegyezvén, hogy azt a leendő új székhelyen kell elhelyezni és megőrizni.

„Az MHGT kiadói tevékenysége” című napirendi pontban, az elnökség a pénztárnok két előterjesztését tárgyalta, az MHGT folyóirat- és könyvkiadói tevékenységének felújításával kapcsolatban. Különféle érvekkel és helyzetértékeléssel kiegészített előterjesztésében a pénztárnok megállapította, hogy az MHGT a Turul folyóirat fölött szinte semmilyen ellenőrzést sem gyakorol, a szerkesztőbizottság – melynek elnök úr is tagja – már évek óta nem tartott ülést. Az előterjesztő abszurdnak, tarthatatlannak vélte, hogy a Társaság *de facto* nem

10 Az alakuló ülés meghívója honlapunkon: <https://www.mhgt.hu/falerisztikai-workshop-2022-1024/> (letöltés: 2023. nov. 30.)

11 H-1088. Budapest, Múzeum körút 6–8., 1. emelet 156. ajtó.

12 Az évforduló meghatározásának (év-számításának) kérdésével, 2021-es beszámolóinkban foglalkoztunk: *Benke Tamás*: Beszámoló a Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság 2021. évi tevékenységéről. Turul 95. (2022) 185–186.

kiadója a saját folyóiratának. Az elmúlt csaknem 30 évben a Társaság, még a számára eleve szerencsétlen kiinduló helyzethez képest is kiszorult a folyóirathoz fűződő jogok gyakorlásából. Ezután a lap jogi helyzetéről, a vonatkozó megállapodásokról, megtehető lépésekről esett szó. Az előterjesztő erélyesen követelte, hogy az elnökség – távlati célkitűzésként – határozatban deklarálja, hogy a Turul feletti mindennemű kiadói és egyéb jogot vissza akar szerezni, és hogy ennek – bizonyára hosszadalmas és nehéz – előkészítésére, a vonatkozó tárgyalásokra, a megfelelő elnökségi tagokat kérje fel.

Az elnökség további tagjai, az előterjesztővel több ponton nem értettek egyet, így az elnökség nem hozott határozatot arról, hogy a Turul folyóirat feletti jogokat vissza kívánna szerezni. A kérdést finoman, az eddig alkalmazott, ún. *kultúr-diplomáciai eszközökkel* kívánják újratárgyalni, rendezni.

Az elnökség állásfoglalására regálva, az előterjesztő tagtárs kifejtette: az elmúlt három évtizedben bizonyossá vált, hogy az említett, ún. *kultúr-diplomáciai eszközökkel*, érdemi eredményt nem lehet elérni. Szerinte a korábbi tárgyalófelek informális viszonyrendszerre kizárja, hogy érdemi előnyt ki tudjanak harcolni az MHGT számára. Olyan egyéneket kell az MHGT részéről a tárgyalási folyamatba bevonni, akik nincsenek informális függő viszonyban a további tárgyalófelekkel, és ezért gyökeres változást képesek elérni, az MHGT javára. Az elnökség által javasolt „újratárgyalás” kapcsán az előterjesztő megjegyezte, hogy a Turul körül fennálló, jelenlegi (helyel-közzel csak papiroson létező) szervezeti struktúra – különös tekintettel a szerkesztőbizottságra – eleve a három társult szervezet közös joggyakorlatát hivatott szavatolni; ezáltal mintegy bebetonozva a *status quo*-t. Így a három szervezet között 1992. május 31-én kötött megállapodáshoz, valamint az azt követő részletszabályozásokhoz való visszatérés, érdemi előrelépést nem hozna. Hiszen ez egy olyan *kiindulóponthoz* való visszatérés lenne, amelyből épphogy csak a *jelen helyzetig* lehetett eljutni. Megjegyezte, hogy még a második világháború után is, amikor a folyóirat szinte csakis külső (állami) támogatásból, az Országos Levéltár szerkesztésében jelent meg (ráadásul a végén már nem is Turul név alatt), mindvégig az „MHGT közlönye” maradt. Senkinek sem jutott eszébe akkor, még névlegesen sem, kétségbe vonni az MHGT kizárólagos jogát, ehhez a folyóirathoz.

A Társaság könyvkiadói tevékenységére vonatkozó előterjesztésről rövidebben esett szó. Az előterjesztő az elnök segítségét kérte, egy MHGT által kiadandó genealógiai kézirat kapcsán, melyet az MHGT egykori tagja (az alapító br. Nyáry Albert fia), nyáregyházi br. Nyáry Pál írt, saját családja történetéről. E mű kiadásáról kellene tárgyalni az MHGT részéről a kézirat tulajdonosával. (A kézirat magántulajdonban van.) Az előterjesztő – a kézirat átvizsgálása alapján – kijelentette, hogy kész monográfiáról van szó, mely kifejezetten adatgazdag, pontos, tudományos szempontból is érdekes (tekintettel a család 19. századi történelmi szereplésére). Az előterjesztő hasznosnak tartaná, ha ezt a monográfiát az MHGT adhatná ki; megfelelő életrajzzal, kísértő tanulmánnyal, bibliográfiával, illusztrációkkal, okmány-szövegekkel és -regesztákkal, stb., kiegészítve. A kiadásra való előkészítést egyik

tudományos pályára készülő tagtársunk is el tudná végezni, akinek ez a munka hasznos referencia lehetne. E munka kiadásával az MHGT egyúttal – lehetőség szerint – átvehetné, feleleveníthetné a korábban a Tiszántúli Történetész Társaság által kiadott „*Régi magyar családok*” könyvsorozatot is.¹³ Az előterjesztő különösen fontosnak és jelkép-értékűnek tartaná, hogyha az MHGT adná ki a fent említett művet. Ugyanis br. Nyáry Pál a kéziratot 1950 tavaszán zárta le, vagyis pontosan abban az időszakban, amikor a genealógia művelése és az MHGT működése elé akadályok tornyosultak. Ily módon, hogyha ez volna az MHGT újrainduló, szisztematikus kiadói tevékenységének első kiadványa (leszámítva az újjáalakulást követő, korábbi próbálkozásokat), azzal mintegy elégtételt adhatnánk a szerzőnek, és az MHGT-nek is, az elnyomatás évtizedei után. Az elnök vállalta, hogy a kézirat tulajdonosával folytatandó, a kiadásra vonatkozó tárgyalásokon, hajlandó személyesen részt venni. Az elnökség röviden foglalkozott azzal, milyen témájú könyveket adhatna ki a Társaság, és hogyan lehetne ezt finanszírozni.

Az „Egyéb ügyek” napirendi pontban, az elnökség számos kérdéssel foglalkozott. Döntés született arról, hogy az MHGT társrendezője lesz a modern magyar kítüntetési-rendszer létrehozásának 100. évfordulója alkalmából szervezendő konferenciának.¹⁴ Ogojuk-Berzsenyi Anett főtitkár jelezte, hogy az MHGT történeti segédtudományi blogot kíván indítani, mely rövid, érdekes híreket, módszertani tanácsokat, kutatás során fellelt érdekességeket osztana meg, népszerű stílusban, a nagyközönséggel.¹⁵ Szó volt a Társaság (MNL OL-ban elhelyezett) levéltárának jogi státuszát rendezendő szerződés, továbbá a Szlovák Genealógiai és Heraldikai Társasággal (SGHS), valamint a Magyar Nemzeti Múzeummal kötendő együttműködési (teremhasználati) megállapodások előkészítéséről is. A Webes Munkacsoport munkaanyagai részére 100 GB méretű felhő-tárhely előfizetését engedélyezte az elnökség. Szóba került a tagdíj-emelés ügye is; ezzel kapcsolatban online kérdőív készítését határozta el az elnökség. Több Tagtársunk emelt tagdíj fizetésével támogatta a Társaságot, valamint egyéb adományok is érkeztek, amelyekért az elnökség köszönetet mondott. Sor került két tagfelvételre és egy kilépést is tudomásul vett a vezetőség.

A 2022. április 6-i elnökségi ülés intézkedett a 2022. évi rendes közgyűlés összehívásáról, melynek lehetséges helyszínéül az MNL Pest Megyei Levéltárának konferenciatermét jelölte ki, felkérve az illetékes tagokat a szükséges szervezőmunka elvégzésére. A közgyűlés napirendjére az elnökség az (évek óta húzódó) Alapszabály-módosítást is felvette. Az elnökség ismét tárgyalta a 2022. évre tervezett rendezvényekről

13 A Tiszántúli Történetész Társaságot a nyilvántartó Debreceni Törvényszék 2020. november 23-án kelt végzésével megszüntette, így az mlített könyvsorozat további kiadása a Társaságtól nem várható.

14 Erre 2023. szeptember 25-én került sor; meghívója honlapunkon olvasható: <https://www.mhgt.hu/magyar-erdemrend-konferencia-2023-0925/> (letöltés: 2023. nov. 30.)

15 Sajnos azonban azóta sem akadt elegendő számú írás, a blog tényleges megindításához.

és a székhely-kérdésről. Utóbbi tekintetében az elnökség úgy határozott, hogy a lehető leghamarabb, testületileg megtekinti az ELTE BTK épületében lévő, székhelyként szóba jöhető helyiségeket. A terepszemle megszervezésével az elnököt és pénztárnokot bízták meg. Az Aranybulla-emlékülés előadóiul Rác György tagtársunkat, és Zsoldos Attilát javasolták, akiknek felkérését a főtitkár és pénztárnok vállalta. E díszelőadást is a Pest Megyei Levéltárban tervezte megtartani az elnökség. Az MHGT–MTCSE ismerkedő rendezvény cél dátumául 2022. május 19-ét fogadta el; a szervezést az MHGT részéről a pénztárnokra bízta. Az elnökség áttekintette a 2021. és 2022. évi NEA pályázatok végrehajtását is. Ismét számos adományt kapott az egyesület, melyekért az elnökség határozatilag köszönetet mondott, és tagsági ügyekben is döntött. Kökényessy alelnök pedig beszámolt azon informális találkozóról, melyen arról tanácskoztak, hogy az MHGT-nek milyen stratégiát lehetne követnie a következő években. A megbeszélésen részt vett Gyenes László titkár, Kökényessy Szilárd alelnök, Péntekné Unghváry Mária (korábbi pénztárnok), Szeidlé dr. Németh Mariann felügyelőbizottsági tag és Török Róbert titkár; mindannyian az MHGT rendes tagjai. Az elnök megköszönte a problémafelvető konzultációt (amelynek megállapításait, a mondott alelnök, a későbbiekben írásban is benyújtotta az elnökségnek).

A május 13-i ülés elején a közgyűlés előkészítésével foglalkozott az elnökség. A pénztárnok előterjesztette a Társaság 2022. évi költségvetési tervét. Ehhez kapcsolódva, az internetes kérdőívre tagtársainktól beérkezett válaszok átvizsgálása után, az elnökség úgy határozott, hogy a tagdíj 3000 forintra emelését fogja a közgyűlésnek indítványozni. Ezt követően az elnökség áttekintette az Alapszabály-módosítás előkészületeit, és felkérte a pénztárnokot, hogy az elnökség most megvitatott, valamint a 2021. évben már meghatározott álláspontja szerint, készítse el a végleges Alapszabály-módosítási tervezetet. A Magyar Nemzeti Múzeummal kötendő együttműködési megállapodás szövegét részletesen megvitatta az elnökség, és módosítási javaslatait megfogalmazva, felkérte az elnököt és Szeidlé dr. Németh Mariann felügyelőbizottsági tagot, hogy egyeztessenek a Múzeum jogi képviselőjével, a megállapodás véglegesítéséről, és mindent kövessenek el annak mielőbbi megkötése érdekében.¹⁶

Az elnökség ezután áttért a székhely ügyére. A korábban tervezett egyetemi terem-kereső terepszemlére végül nem került sor. A székhely kérdése ilyenformán továbbra is rendezetlen maradt. A tárgyalási folyamatban (az előző elnökségi ülésen történt felkérés szerint) hivatalból résztvevő pénztárnok összekülönbözött az egyetem illetékeseivel, ami az elnökség rosszallását és (a pénztárnokot illető) elhatárolódó nyilatkozatát vonta maga után. A pénztárnok az ülésen röviden vázolta a kialakult helyzetet, és az elnökségtől bocsánatot kért, a tárgyalás során elkövetett hibájáért (jelesül: a tárgyalópartnerekkel szembeni udvariatlanságáért). Az elnökség a kérdésben folytatandó további tárgyalásokra, az elnököt jogosította.

16 Erre azért volt szükség, hogy a Társaság előadás-sorozatának továbbra is (tehát a 2022-es év további szakában is) a Múzeum lehessen a helyszíne.

A pénztárnok jelezte, hogy az ügyet illető tényszerű megállapításait, a bizonyító okmányokkal és a kérdéskört teljes terjedelmében megvilágító 38 kérdőponttal egyetemben, a későbbiekben összeállítja, és megfontolásra az elnökség elé tárja.

A tagsági ügyek és adományok áttekintését követően, az elnökség a küszöbön álló MHGT–MTCSE ismerkedő rendezvénnyel foglalkozván, határozatban köszönte meg Gudenus János tagtársunknak, hogy a rendezvény védnökségét vállalta, valamint Hegedüs Ferenc tagtársunknak, szervezőmunkáját. A pénztárnok által előterjesztett vázlatos jelkép-tervezet kapcsán, az elnökség úgy határozott, hogy 2022 őszén külön elnökségi ülésen foglalkozik a Társaság jelképei és kitüntetései ügyével.¹⁷ A pénztárnok előterjesztette az általa összeállított jegyzőkönyv-írási útmutatót, a testületi ülési jegyzőkönyvek írásának elősegítésére. Sürgette a hiányzó jegyzőkönyvek pótlását. Végül a közelmúltban elhunyt kiváló heraldikus tagtársunkra, Nyulásziné Straub Évára emlékezett az elnökség; továbbá a tervezett funerológiai konferencia egyes szervezési kérdéseit vitatta meg.

Az év utolsó elnökségi ülése október 26-án volt. Ennek úgyzólván egyedüli témája a 2023. tárgyevi Nemzeti Együttműködési Alap (NEA) pályázat előkészítése volt. A pályázat a Társaság jubileumi emlékkonferenciájának költségeit, új kameraállvány és szakkönyvek beszerzését, valamint a könyvelő munkadíját tartalmazta. Ismét sor került tagfelvételre és röviden szóba került a székhely ügye is. Az elnökség fontolgatta a Társaság jelképeivel és kitüntetéseivel foglalkozó ülés előkészítésének és időpontjának lehetőségeit. A Társaság vezetése utólagosan jóváhagyta Magyar Nemzeti Múzeummal (2022. június 7-én), valamint a Magyar Családtörténet-kutató Egyesülettel (2022. július 6-án) megkötött együttműködési megállapodásokat. A pénztárnok felhívta az elnökség figyelmét, hogy Szeidlé dr. Németh Mariann tájékoztatását, a Turul folyóirat ügyében, a nyár folyamán folytatott tárgyalásaival kapcsolatban, az elnökségnek meg kell hallgatnia – lehetőleg a következő ülésen. Az ülés végén az elnök felolvasta a közelmúltban elhunyt II. Erzsébet angol királynőről szóló, megemlékező sorait.

Az elnökségi ülésekkel ellentétben, melyeket kizárólagosan online formában tartottunk, a 2022. évi rendes közgyűlésre személyes jelenléttel került sor, 2022. május 24-én, az MNL Pest Megyei Levéltárának földszinti, új konferenciatermében. Az ülés elején Schramek László, a levéltár igazgatója köszöntötte a megjelenteket. A közgyűlés, Pandula Attila egyesületi elnök levezető elnöklété alatt folyt. Az elnök, a 2021. évről szóló beszámolójában, felemlítette a világhírűvénnyel a Társaság életére gyakorolt hatásait, és az elmúlt hónapok eredményei közül kiemelte a Magyar Nemzeti Levéltárral, a Magyar Nemzeti Múzeummal, a Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeummal, a Magyar Családtörténet-kutató Egyesülettel s a Szlovák Genealógiai és Heraldikai Társasággal folytatott együttműködési tárgyalásokat, valamint a

17 Ezen dedikált ülésre azonban, az elnökség más ügyekkel terhelte, sem akkor, sem azóta, nem került még sor.

további nemzetközi kapcsolatokat (melyeket az elnök a szlovák és osztrák falerisztikai társaságokkal ápol). Az elnök beszámolt a Nemzeti Címerbizottság munkájáról is.

Ezt követően a pénztárnok ismertette a 2021. tárgyévi pénzügyi beszámolót, valamint a 2022. évi költségvetési tervet. A költségvetésben tartalék elkülönítését javasolta, a 2012–2013. évi beszámolókat pótlásának esetleges könyvelési többletköltségének fedezésére. Ennek oka, hogy 2022. május 12-én a nyilvántartó bíróságtól hiánypótló végzést kapott a Társaság, mivel a 2012. és 2013. tárgyévekre vonatkozó egyszerűsített beszámolóját korábban elmulasztotta letétbe helyezni.¹⁸ A pénztárnok jelezte, hogy mindent el fog követni annak érdekében, hogy a hiánypótlási felszólításnak az egyesület határidőn belül eleget tegyen.¹⁹ A közgyűlés elfogadta a pénztárnok által előterjesztett 2022. évi költségvetést, beleértve a 2012–2013. tárgyévi beszámoló elkészítésével kapcsolatos tartalékokat is. A 2021. és 2022. évben, tagtársainktól beérkezett adományokat, a közgyűlés jegyzőkönyvileg köszönte meg.

A Felügyelőbizottság (FB) beszámolóját Szeidléné dr. Németh Mariann FB tag ismertette. Egyes 2021. évi jegyzőkönyvek hitelesítési hiányosságától eltekintve, a FB a Társaság előző évi működését és gazdálkodását jogszerűnek találta. Dr. Szeidléné megjegyezte, hogy a Társaság Alapszabályának 6. §. 6.3 (1) bekezdése szerint, szükséges volna a Társaság úgynevezett *jogi érdekeit* meghatározni, ami korábban nem történt meg. A Társaság érdekeinek megóvásához (ami felett a FB őrködik) szükséges volna ezen érdekek, célkitűzések szabatos, írásbeli meghatározása. Kiemelte, hogy az MHGT levéltári anyaga hollétének, és az őrzés/átadás jogcímének felderítése – mely az elnökség feladata lett volna – nem történt meg; holott ez az iratanyag a Társaság elidegeníthetetlen vagyonát képezi, így helyzetének rendezése a Társaság elsőrendű érdeke. Javasolta, hogy az MHGT vezetősége egyeztessen a Magyar Nemzeti Levéltárral a kérdésben, és kössön az iratok jogi státuszát illetően új megállapodást a Levéltárral.²⁰ A közgyűlés a Felügyelőbizottság beszámolóját elfogadta.

Ezután a közgyűlés legfőbb tárgyára, a Társaság Alapszabályának módosítására tért át. Az erre vonatkozó elnökségi előterjesztést az elnök felszólalása vezette be. Kifejtette, hogy a Társaság jelképeire vonatkozó Alapszabály-mellékletet, az előterjesztett módosító indítvány nem tartalmazza. A Társaság jelképeire vonatkozó tervezetet ugyanis az elnökség nem készítette el; így ennek megvitatására, elfogadására, ezúttal nem kerülhet sor. Ezt követően dr. Szigeti Krisztina

18 Ez a kettővel ezelőtti pénztárnok, dr. Fülep Tímea hivatali idejét érinti; elsősorban neki kellett volna arról gondoskodni, hogy a 2012–2013. évi beszámolókat megfelelően elkészítsék és leadják.

19 Ezt sikerült elérni, anélkül, hogy az könyvelési többletköltséget eredményezett volna. A beszámolókat a pénztárnok állította össze és nyújtotta be, egy könyvelő hozzátartozója segítségével.

20 Állítása szerint, az 1951 előtti iratanyag levéltárba kerülésének jogcíme „felelős őrzés” volt. Azonban az új Polgári Törvénykönyv megszüntette a felelős őrzés jogintézményét. Emiatt tehát meg kellene vizsgálni, hogy a Levéltár milyen jogcímen őrzi az MHGT iratanyagát, és egyáltalán hol tárolják.

tagtársunk tételesen ismertette az Alapszabály-módosítási indítványt. Az ismertetést rövid vita követte; ezután a közgyűlés résztvevői egyetértettek abban, hogy az Alapszabály-módosítási indítvány megfelelő, ám a preambulumban benne kell maradnia az új (2013. évi) Polgári Törvénykönyvre vonatkozó szövegrészletnek. Ezzel az apró változtatással együtt, a közgyűlés egyhangúlag elfogadta az Alapszabály-módosítást.²¹

A Társaság jelképeinek és elismeréseinek (régóta húzódozó) megalkotása tárgyában, a jelenlévők külön közgyűlés tartását határozták el. Felhívták az elnökséget, hogy a Társaság jelképeinek és elismeréseinek megalkotására vonatkozó, írásbeli javaslatát, 2022. december 31-éig, terjessze elő.

Ezt követően a Közgyűlés egyhangúlag elfogadta az elnökség indítványát, az MHGT éves tagdíjának 3000 forint/fő/év összegre történő felemeléséről. (Az új tagdíj 2023. január 1-jétől érvényes.)²²

A Közgyűlés végén (az „Egyéb ügyek” napirendi pontban) Szeidléné dr. Németh Mariann kért szót, s kifejtette, hogy a Turul folyóirat kapcsán, tárgyalásokat tartana szükségesnek. Tudomása szerint, formailag három szervezet közösen adja ki a Turult. Kérdéses, hol van a kiadásból származó, és az MHGT-t megillető pénz? Jelezte, hogy érdeklődésére nem kapott korrekt elszámolást, tájékoztatást arról, hogy hol van, és mennyi a Turul értékesítési bevételéből, az MHGT-t megillető rész? Javasolta, hogy ez ügyben a Társaság érdeklődjön a társkiadó szervezeteknél, illetve kérje fel őket, hogy számoljanak el a Turul körüli pénzügyeket illetően. Dr. Szeidléné tagtársunk, felszólalása végén felajánlotta, hogy ő, jogász lévén, hajlandó volna a Társaság érdekeit (önkéntesként, térítésmentesen) képviselni ebben az ügyben. Az elnök és a pénztárnok, valamint további felszólalók is jelezték, hogy a folyóirat ügyeire kellő rálátásuk nincs. Az elnök, mint szerkesztőbizottsági tag, megjegyezte, hogy a folyóirattal kapcsolatos felvetéseit, kérdéseit, az utóbbi időben nem méltatták figyelemre. Szóba került a folyóirattal kapcsolatos 1992. évi megállapodás is, melyről elnök úr kijelentette, hogy az az MHGT-re nézve, oktrojált jellegű. A pénztárnok, az elnök megállapításait megerősítve jelezte, hogy a folyóiratot övező jogi- és érdek-komplexum nehezen átláthatónak tűnik számára, így a kérdésben korrekt tájékoztatást nem tud nyújtani. Javasolta, hogy a közgyűlés hatalmazza fel Szeidléné dr. Németh Mariannt, hogy a Turul kiadásában jelenleg érintett két másik szervezet illetékeseivel felvegye a kapcsolatot, átvizsgálja az 1992 óta a kérdésben született, különféle jogi megállapodásokat, és az alapján tárgyaljon a lap jogi státuszáról és anyagi körülményeiről. A közgyűlés ezután megbízta és meghatalmazta Szeidléné dr. Németh Mariannt a Turul ügyében való tárgyalásra, illetve ezen tárgyalások folyamán az MHGT teljes körű jogi képviseletére.²³ Végül a soron következő konferenciáról tárgyalt a közgyűlés.

21 Az Alapszabály hatályos szövege az MHGT honlapján, az *Egyesület/Szabályzatok* menüpontban megtalálható: <https://www.mhgt.hu/szabalyzatok/> 22 12./2022.(05.24.) számú közgyűlési határozat.

23 Az erre vonatkozó 13./2022. (05.24.) számú közgyűlési határozat teljes szövege: „A Közgyűlés megbízta és meghatalmazta dr. Szeidléné dr. Németh

A közgyűlés egyhangú határozattal az MHGT jubileumi évének nyilvánította a 2023. évet, amikor is a Társaság megalakulásának 140., valamint újjáalakulásának 40. évfordulója alkalmából, emlékkonferencia tartandó, a Magyar Nemzeti Múzeumban.²⁴

A Társaság rendes tagjainak létszáma 2022. január 1-én 165 fő volt, ez az év végére 167-re változott (2022. december 11-i állapot). A tiszteletbeli tagok létszáma mindvégig egy fő volt; pártoló tagunk nincs. Az év folyamán három tagtársunk hunyt el (Érszegi Géza, Joó Csaba és Nyulásziné Straub Éva). Sajnos elmondható, hogy a korábbi (világjárványt megelőző) években Társaságunk iránt megnyilvánult élénkebb érdeklődés, belépési hullám, immár lecsengett, taglétszámunk gyakorlatilag stagnál.

A Társaság vagyoni helyzete továbbra is stabil. A 2021. tárgyévi NEA pályázat keretében megnyert 500 ezer forintos támogatást, nagyrészt 2022-ben használtuk fel, elsősorban a könyvtárunk elhelyezésére való könyvszekrény, valamint videókamera beszerzésére. A 2022. tárgyévi NEA pályázaton, „vigaszágon” részünkre megítélt 150 ezer forintból, a könyvelői munkadíjat, valamint a videók készítéséhez SD-kártyák és 4TB-os merevlemez beszerzését fedeztük, emellett négy művet is beszereztünk könyvtárunknak.²⁵ A két (2021–2022. évi) NEA-pályázaton nyert, aránylag (azaz: éves bevételeinkhez képest) nagy összeg (összesen 650 ezer forint) elköltése a 2022. évi költségvetésben jelentős kiadási tételeket eredményezett, de gazdálkodásunk 2022. évi eredménye még így is pozitív (+28 ezer forint) volt. 2022-ben minden eddiginél több, összesen 74 984 forint SZJA 1%-felajánlásban részesültünk. Ugyancsak minden korábbinál több pénzádományt kaptunk tagtársainktól, akiknek nagylelkű áldozatvállalását,

üléseink jegyzőkönyveiben, köszönetünk kifejezésével, megörökítettük. 2022-ben hét tagtársunk, összesen 66 431 forintot kitevő adománnyal járult hozzá Társaságunk működéséhez.

Az állandó könyvadományozások, valamint vásárlások révén, könyvtárunk állománya 2022-ben is stabilan gyarapodott. A könyvek méltó elhelyezése, leltározása azonban a következő évek feladata. 2020-ban alakult *Webes Munkacsoportunk* a 2022. év összes eseményéről videófelvételt készített, amihez nagy segítséget nyújtott a 2022. márciusában beszerzett új kamera. A videók feldolgozása és közzététele azonban továbbra is lassan haladt. Honlapunkat²⁶ folyamatosan karbantartottuk, és minden hírt, meghívót közzé tettünk rajta (ahogy Facebook oldalunkon²⁷ is), valamint megkezdtük a (2018 utáni) testületi ülések jegyzőkönyveinek anonimizálását is, későbbi közzétételükhöz. A Társaság történetéről szóló ismertető füzet sajnos 2022-ben sem készült el. A 2023-as jubileumi év kutatásai feltehetően e terv révbe jutását elő fogják segíteni.

Összegezvén a 2022-es év eredményeit, elmondhatjuk, hogy a Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság rendezvény-szervező aktivitása, az előző évekhez képest nőtt (illetve helyreállt), amit a felolvasóülések hiánytalan megtartása mellett a *Castrum Doloris* konferencia, az *Aranybulla 800* emlékülés és az *MTCSE-vel közös előadást* bizonyít. Az Alapszabály-módosítás és tagdíj-emelés fontos és régóta halogatott adminisztratív előrelépés volt. A Turul folyóirat visszaszerzésére irányuló törekvések is új lendületet vettek. A fentiekben érintett, további távlati célkitűzések közül, a székhely-ügy rendezése, a (könyv)kiadói tevékenység felújítása, valamint a Társaságon belüli tudományos (kutatási) tevékenység megindítása, 2022-ben sem valósult meg. Ezek közül legégetőbb egyértelműen a székhely-probléma.

Mariann, az MHGT rendes tagját, a TURUL ügyében való tárgyalásra, illetve ezen tárgyalások folyamán az MHGT teljes körű jogi képviselőtére. A megbízás eredményeként, dr. Szeidlé dr. Németh Mariann jogosult a TURUL folyóirat kiadásában érdekelt szervezetektől és személyektől, teljes körű pénzügyi elszámolást igényelni. Továbbá jogosult a TURUL folyóiratot érintő jogi megállapodások teljes körű megismerésére és átvizsgálására, aminek érdekében, a vonatkozó okmányokat, ugyancsak teljeskörűen igényelheti, a TURUL folyóirat kiadásában érdekelt szervezetektől és személyektől. Ezen megbízásról és meghatalmazásról, az MHGT elnöke állítson ki írásbeli meghatalmazást, több eredeti példányban. Ezen ügyben dr. Szeidlé dr. Németh Mariann a Társaság jogi képviselőtét térítésmentesen végzi.”

24 A határozat sorszáma: 14./2022.(05.24.). A mondott konferencia 2023. október 9-én volt, a Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtárának Nagyolvasójában. Meghívója honlapunkon: <https://www.mhgt.hu/jubileumi-konferencia-2023-1009/> (letöltés: 2023. nov. 30.)

25 E pályázat végrehajtása is részben a következő, azaz 2023. évre toldott át.

26 Az MHGT honlapja: <https://www.mhgt.hu/>

27 Az MHGT Facebook oldala: <https://www.facebook.com/mhgt1883>

A Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság 2024. I. félévi előadásai

2024. január 25. Csütörtök (17:00)

Egy szlovákiai-lengyelországi kutatóút eddig ismeretlen heraldikai emlékei (2023 szeptember)

Előadó: dr. Pandula Attila [MHGT, elnök (Bp.)]
Az ülést vezeti: Ogoľjuk-Berzsenyi Anett (MHGT, főtítkář)
Magyar Nemzeti Múzeum Lapidárium (1088. Budapest, Múzeum körút 14-16.)

2024. február 29. Csütörtök (17:00)

A Kubinyi család arcképcsarnoka leszármazási táblákkal

Előadó: Kubinyi Jenő [ny. tanár, MHGT tag (Fülöpszállás)]
Az ülést vezeti: Benke Tamás (MHGT, pénztárnok)
Magyar Nemzeti Múzeum Széchényi-terem (1088. Budapest, Múzeum körút 14-16.)
Könyvbemutató jellegű előadás!

2024. március 21. Csütörtök (16:00)

Tallinn város és heraldikai emlékei

Előadó: Ogoľjuk-Berzsenyi Anett [Budapest Főváros Levéltára, levéltáros; MHGT, főtítkář (Bp.)]

A tallinni Szűz Mária templom építűfiumai

Előadó: Gyenes László [MHGT, titkář (Bp.)]
Az ülést vezeti: Gyenes László (MHGT, titkář)
Magyar Nemzeti Múzeum Széchényi-terem (1088. Budapest, Múzeum körút 14-16.)

2024. április 25. Csütörtök (17:00)

Lépj be! – Arisztokraták és polgárok otthonai régi fényképeken

Előadó: dr. Horváth Hilda [Iparművészeti Múzeum, ny. osztályvezető; MHGT tag (Bp.)]
Az ülést vezeti: dr. Őrsi Julianna (MHGT, alelnök)
Könyvbemutató jellegű előadás!
Magyar Nemzeti Múzeum Széchényi-terem (1088. Budapest, Múzeum körút 14-16.)

2024. május 30. Csütörtök (17:00)

Egyetemtörténeti kutatások újabb eredményei: középkor

Előadó: dr. Draskóczy István [ELTE BTK Középkori Történeti Tanszék, professor emeritus; MHGT tag (Bp.)]
Az ülést vezeti: dr. Pandula Attila (MHGT, elnök)
Magyar Nemzeti Múzeum Széchényi-terem (1088. Budapest, Múzeum körút 14-16.)

2024. június 27. Csütörtök (17:00)

A magyar öltözetű tábornoki gála egyenruha a cs. (és) kir. Hadseregben és a m. kir. Honvédségben (1751–1940)

Előadó: Rainer Pál [Laczkó Dezső Múzeum, ny. muzeológus; MHGT tag (Veszprém)]
Az ülést vezeti: dr. Török Róbert (MHGT, titkář)
Magyar Nemzeti Múzeum Széchényi-terem (1088. Budapest, Múzeum körút 14-16.)

E számunk szerzői

BENKE TAMÁS pénztárnok (MHGT, Verőce)

HOLMÁR ZOLTÁN PhD, történész-muzeológus (Kállay Gyűjtemény, Nyíregyháza)

NÉMETH SZILVIA tudományos munkatárs (Nemzeti Emlékezet Intézete, Pozsony)

OGOLJUK-BERZSENYI ANETT levéltáros (Budapest Főváros Levéltára, Bp.)

PALLOS LAJOS dr., ny. főosztályvezető (Magyar Nemzeti Múzeum, Bp.)

PANDULA ATTILA PhD, ny. egyetemi docens (Eötvös Loránd Tudományegyetem, BTK;
elnök, MHGT, Bp.)

RAINER PÁL ny. muzeológus (Laczkó Dezső Múzeum, Veszprém)

SALLAY GERGELY PÁL PhD, történész-muzeológus, osztályvezető (Hadtörténeti Múzeum, Bp.)

TÁJÉKOZTATJUK KEDVES OLVASÓINKAT,

hogy a Turul kiadói jogait 2023-tól a folyóiratot alapító *Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság* (MHGT) vette át. A továbbiakban a Turul terjesztését is az MHGT szervezi. Az átadás-átvétellel, valamint a meglévő előfizetések további fenntartásával kapcsolatos információk megtalálhatók a **Turul folyóirat új honlapján**: <https://turul.mhgt.hu/>

Az új honlapon (a *Lapszámok* menüpontban) elérhetők a folyóirat megjelent számai, letölthető PDF formátumban. (Az 1883–2009 közötti lapszámok évenként egy fájlban, míg a 2010 utániak füzetenként külön-külön tölthetők le.) Ugyanitt található a folyóirat további Internetes elérhetőségeit tartalmazó linkgyűjtemény is.

Felhívjuk Kedves Előfizetőink figyelmét, hogy a kiadó-váltás eredményeként,
a folyóirat előfizetési bankszámlaszáma is megváltozott!

Kérjük szépen, hogy előfizetési díjaikat, a továbbiakban a következő bankszámlára utalják:

Bankszámlaszám: 16200223-10176344

Számlatulajdonos neve: Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság
(Szükség esetén rövidítve is írható, pl.: „Magyar Heraldikai és Gen. Társ.” vagy „MHGT”)

Számlavezető bank neve: MagNet Magyar Közösségi Bank Zrt.

Nemzetközi átutaláshoz szükséges, kiegészítő adatok:

IBAN (nemzetközi bankszámlaszám): HU84 1620 0223 1017 6344 0000 0000

Számlavezető bank BIC (SWIFT) kódja: HBWEHUHB

Az előfizetési díj összege a 2023. évben is változatlan.

Belföldi előfizetőink részére:

3000 forint/évfolyam (= 4 × 750 forint/füzet).

Külföldi előfizetőink részére:

európai szállítási cím esetén: 35 EUR; tengerentúli szállítási cím esetén: 40 USD.

TISZTELT SZERZŐINK, LEENDŐ SZERZŐINK!

A Turul 2020-tól megváltoztatta közlési szabályzatát. A szakirodalmi hivatkozásoknál a Századok folyóirat közlési szabályzatát alkalmazzuk. Kérjük, tanulmánya benyújtása előtt feltétlenül tájékozódjon a lap közléssel kapcsolatos elvárásairól, és a szabályzatban foglaltakat követve készítse el munkáját!

A részletekről honlapunkon (<https://turul.mhgt.hu/>), a *Szerzőinknek* menüpontban olvashat.

Ugyanitt található a levéltári hivatkozások szabályzata is.